

Mahdollisuuksien maaseutu

Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2014–2020

Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja
Alueiden kehittäminen
Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmä
9/2014

TYÖ- JA ELINKEINOMINISTERIÖ
ARBETS- OCH NÄRINGSMINISTERIET
MINISTRY OF EMPLOYMENT AND THE ECONOMY

Mahdollisuuksien maaseutu

Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma
2014–2020

Tekijät Författare Authors Maaseutupoliitikan yhteistyöryhmä YTR	Julkaisu-aika Publiceringstid Date Maaliskuu 2014 Toimeksiantaja(t) Uppdragsgivare Commissioned by Työ- ja elinkeinoministeriö Maaseutupoliitikan yhteistyöryhmä YTR Toimielimen asettamispäivä Organets tillsättningsdatum Date of appointment
Julkaisun nimi Titel Title Mahdollisuuksien maaseutu – maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2014–2020	
Tiivistelmä Referat Abstract Maaseutupoliitikan yhteistyöryhmä YTR hyväksyi 14.2.2014 maaseutupoliittisen kokonaisuohjelman vuosille 2014–2020. Ohjelma on YTR:n toimintaohjelma ja kansallisen laajan maaseutupoliitikan väline. Maaseutupoliittisessa kokonaisuohjelmassa maaseutu nähdään erottamattomana osana kansallista menestystä ja yhteiskuntaa. Ohjelmatyössä tunnistetun vision mukaan maaseutu on yritteliäisyyteen ja luovuuteen kannustava hyvä elämisen ympäristö. Maaseutupoliitikassa korostetaan kansalaisyhteiskunnan ja osallisuuden vahvistamista. Tavoitteena on, että maaseutua kehitetään entistä enemmän siellä toimivien ihmisten ja yritysten tietoon, osaamiseen ja aktiivisuuteen perustuen. Maaseutupoliitikan toimeenpanossa politiikka-, kehittäjä-, tutkija- ja viranomaistoimijoiden, yrittäjien sekä kansalaisyhteiskunnan yhteistyö on entistä tiiviimpää. Kokonaisuohjelmassa on viisi teemaa, jotka ovat: 1) Osallisuus ja lähidemokratia 2) Asuminen ja palvelut 3) Infrastruktuuri ja maankäyttö 4) Elinkeinot ja osaaminen 5) Ekosysteemipalvelut Lisäksi ohjelmaan sisältyy maaseutupoliitikan verkoston kansainvälisen yhteistyön toimintastrategia. Teemojen yhteyteen on laadittu konkreettisia toimenpiteitä (yhteensä 63 kappaletta) ja kuhunkin toimenpiteeseen on kirjattu keskeisimmät toimenpiteen toteuttamisesta vastuussa olevat tahot. Teemat ovat poikkihallinnollisia ja toimenpiteiden toteuttaminen vaatii toimijoiden yhteistyötä eri tasoilla. Ohjelmavalmistelu yhteydessä YTR on uudistanut toimintatapojaan ja ohjelmaa toteutetaan entistä laajempien teemaverkostojen yhteistyönä. Julkaisu on saatavilla myös ruotsin kielisenä (Möjligheternas landsbygd – landsbygdspolitiska helhetsprogrammet 2014–2020). Työ- ja elinkeinoministeriön yhdyshenkilöt: Alueosasto/Ritva Hakkarainen, puh. 029 504 9237, Hanna-Mari Kuhmonen, puh. 029 504 7008, Laura Jänis, puh. 029 504 7111	
Asiasanat Nyckelord Key words kokonaisuohjelma, maaseutupoliitikka, maaseudun kehittäminen, maaseutu, paikkaperustainen kehittäminen	
Painettu julkaisu Inbunden publikation Printed publication ISSN 1797-3554	Verkkajulkaisu Nätpublikation Web publication ISSN 1797-3562
ISBN 978-952-227-831-9	ISBN 978-952-227-832-6
Kokonaissivumäärä Sidoantal Pages 93	Kieli Språk Language Suomi, Finska, Finnish
	Hinta Pris Price 22 €
Julkaisija Utgivare Published by Työ- ja elinkeinoministeriö Maaseutupoliitikan yhteistyöryhmä YTR	Kustantaja Förläggare Sold by Edita Publishing Oy / Ab / Ltd

Esipuhe

Maaseutu on suomalaisen yhteiskunnan keskeinen voimavara tänään ja tulevaisuudessa. Suomi tarvitsee elinvoimaista maaseutua siirtyessään kohti kestäväää, uusiutuviin luonnonvaroihin perustuvaa taloutta ja yhteiskuntaa. Mittavat luonnonvarannot ovat olennaisia maamme kilpailukyvyille ja sen kehittymiselle. Ratkaisevaa on, kuinka hyvin osaamme hyödyntää maaseudun aineellisia ja aineettomia voimavaroja hyvinvoinnin ja toimeentulon lähteenä.

Maaseudun vetovoimatekijöitä ovat luonto, maaseudun rauha ja tila. Maaseutu on haluttu asuinympäristö niin vakituisille kuin osa-aikaisille asukkaille. Suomalaisten mielikuva maaseudusta on erittäin myönteinen. Maaseutu 2014 -barometri tuo vahvasti esille sen, että suomalaisten mielissä maaseutu on dynaamista aluetta, jossa on mahdollisuus kehittää uudenlaisia palveluja ja elinkeinoja sekä yhdistää siihen luonnon rauhasta nauttiminen ja muita hyvän elämän elementtejä. Yritystoiminnan alueena maaseutu on merkittävää ja sen voimavaroissa on paljon potentiaalia liiketoiminnalle erityisesti biotaloudessa, ruoan tuotannossa ja jalostuksessa sekä matkailussa ja hyvinvointipalveluissa.

Ilman tavoitteellista kehittämistoimintaa ja konkreettisia toimenpiteitä maaseudun elinvoimaisuutta ei kuitenkaan voida tulevaisuudessa turvata. Erityisesti harvaan asuttu maaseutu on monien haasteiden edessä muun muassa yksipuolisen elinkeinorakenteen sekä vähenevän ja ikääntyvän väestön myötä. Kehitys edellyttää uudenlaista ajattelua ja ratkaisukeskeisyyttä sekä paikallisia toimintamalleja ja yhteistyötä eri tahojen kesken.

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän YTR:n toimintaohjelman - maaseutupolitiiksen kokonaisuohjelman 2014-2020 - strategisena lähtökohtana oleva paikkaperustainen kehittäminen nojaa paikallisten voimavarojen tunnistamiseen ja hyödyntämiseen huomioiden paikalliset tarpeet sekä erilaisten toimintaympäristöjen muutokset ja haasteet. Maaseutu määrittellään paikallisten mahdollisuuksien kautta monimuotoisena tilana, jonka kehittämiseen asukkaat osallistuvat. Ohjelmassa linjatut viisi teemaa - *osallisuus ja lähidemokratia, asuminen ja palvelut, infrastruktuuri ja maankäyttö, elinkeinot ja osaaminen sekä ekosysteemipalvelut* - nostavat keskiöön maaseudun kehittämisen kannalta tärkeitä asiakokonaisuuksia toimenpiteineen ja niiden toteutuksen vastuutahoineen.

Kokonaisuohjelmatyön yhteydessä YTR kehittää myös omia toimintatapojaan entistä vaikuttavammaksi toimintojen ketjuksi. YTR:n toimintaohjelmaa viedään jatkossa eteenpäin teemaverkostoissa, joissa kohtaavat paikallis- ja aluetason toimijat sekä ministeriöiden virkamiehet. Tavoitteena on joustava ja muuttuviin tilanteisiin nopeasti reagoiva verkostotyömalli.

Kuten YTR:n toiminta, myös sen toimintaohjelman valmistelu perustuu eri tahojen yhteistyöhön ja toimijoiden asiantuntemukseen. Syksyllä 2012 alkanutta

kokonaisuohjelman valmistelutyötä ovat vieneet eteenpäin strategiaryhmä, valmisteluryhmä ja YTR teemaryhmineen. Maaseutupolitiikan toimijoiden sekä poliittisten puolueiden näkemyksiä ohjelman sisällöistä on selvitetty laajan neuvottelukierroksen avulla. Kokonaisuohjelmasta on pyydetty myös kattavasti eri tahojen lausuntoja ennen ohjelman viimeistelyä ja hyväksymistä. Nuorten näkökulman valmistelutyöhön ovat ansiokkaasti tuoneet alan opiskelijat.

Konkreettisten toimenpiteiden avulla järjestyksessään kuudes maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma luo askelmerkit kansallisen maaseutupolitiikan toimeenpanolle vuoteen 2020 asti ja antaa hyviä aineksia myös pidemmän aikavälin suunnittelulle ja linjauksille Suomessa.

Lämmin kiitos kaikille maaseutupoliittisen kokonaisuohjelman 2014-2020 valmisteluun osallistuneille. Vastaavanlaista hyvää yhteistyötä tulemme tarvitsemaan myös ohjelman monipuolisessa toimeenpanossa.

Helsingissä helmikuussa 2014

JAANA HUSU-KALLIO
kansliapäällikkö
maa- ja metsätalousministeriö
YTR:n puheenjohtaja

Sisältö

Esipuhe.....	5
Tiivistelmä.....	9
1 Kokonaisohjelman lähtökohdat	11
1.1 Tehtävä, tavoitteet ja yhteiskunnallinen tilanne.....	11
1.2 Visio ja tahtotila.....	12
1.3 Paikkaperustainen kehittäminen.....	13
1.4 Maaseutukuva ja maaseudusta viestiminen.....	14
2 Toimintaympäristö	16
2.1 Erilaiset maaseutualueet ja alueiden välinen vuorovaikutus.....	16
2.2 Toimintaympäristön muutostekijät.....	19
3 Teemat ja toimenpiteet	26
3.1 Osallisuus ja lähidemokratia	26
3.1.1 Kansalaisyhteiskunta ja kansalaiset toimijana.....	27
3.1.2 Lähidemokratia.....	29
3.1.3 Paikallinen kehittäminen.....	30
3.2 Asuminen ja palvelut.....	31
3.2.1 Asuminen ja eläminen.....	31
3.2.2 Maaseudun palvelujen laatu ja saavutettavuus.....	33
3.3 Infrastrukturi ja maankäyttö.....	37
3.3.1 Liikenneverkon kunto ja liikennöitävyys.....	37
3.3.2 Liikennepalvelut	38
3.3.3 Tehokas, luotettava ja kattava tietoliikenne-, puhelin- ja sähköverkko	39
3.3.4 Maaseudun vesi- ja jätehuolto	41
3.3.5 Maankäyttö ja kaavoitus	42
3.4 Elinkeinot ja osaaminen	44
3.4.1 Yrittäjyyden edistäminen	44
3.4.2 Työvoiman saatavuus, opiskelumahdollisuudet ja ammatillinen osaaminen	50
3.5 Ekosysteempipalvelut.....	52
3.5.1 Luonnon monimuotoisuus ja sen arvottaminen.....	52
3.5.2 Vihreä kasvu ja biotalous	53
3.5.3 Uusiutuviin energialähteisiin perustuva energiantuotanto.....	54
3.5.4 Luonto- ja kulttuuriympäristöt sekä maisemat.....	56

4	Kokonaisohjelman toteuttaminen ja paikkaperustaisen maaseutupolitiikan rakenteet	59
4.1	Maaseutupolitiikan verkosto ja työmuodot.....	59
4.2	Maaseutupolitiikka osana aluepolitiikkaa	61
5	Maaseutupolitiikan verkoston kansainvälisen yhteistyön toimintastrategia 2014–2020	63
Liite 1	Valmisteluprosessi.....	67
Liite 2	Kokonaisohjelman strategiaryhmän ja valmisteluryhmän kokoonpanot	68
Liite 3	Ympäristövaikutusten arviointi (SOVA) ja sukupuolivaikutusten arviointi (SUVA).....	70
Liite 4	Maaseutupolitiikan verkoston kansainvälisen yhteistyön toimintastrategian 2014–2020 toimenpiteet	78

Tiivistelmä

Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2014-2020 on maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän YTR:n toimintaohjelma ja kansallisen laajan maaseutupolitiikan väline. Kuidennettyn maaseutupoliittisen kokonaisuohjelman strategisena lähtökohtana on paikkaperustainen kehittäminen ja politiikka, joka tunnistaa paikkojen monimuotoisuuden ja ottaa huomioon paikan lähtökohdat ja tarpeet. Paikkaperustaisessa maaseudun kehittämisessä ja aluekehittämisessä hallinto- ja palvelujärjestelmät mukautetaan joustavasti paikallisiin olosuhteisiin.

Kokonaisuohjelmassa on viisi teemakokonaisuutta ja kunkin teeman alussa tahtotila vuoteen 2020 mennessä. Teemojen yhteyteen on laadittu konkreettisia toimenpiteitä ja kuhunkin toimenpiteeseen kirjattu keskeisimmät toimenpiteen toteuttamisesta vastuussa olevat tahot. Teemat ovat poikkihallinnollisia ja toimenpiteiden toteuttaminen vaatii toimijoiden yhteistyötä eri tasoilla. Kokonaisuohjelma ja sen toteutumista edistävät teemat ja toimenpiteet on jäsennetty seuraavasti:

- 1) Osallisuus ja lähidemokratia
- 2) Asuminen ja palvelut
- 3) Infrastruktuuuri ja maankäyttö
- 4) Elinkeinot ja osaaminen
- 5) Ekosysteempipalvelut

Toimenpiteitä on yhteensä 63 kappaletta, jotka kaikki ovat tärkeitä maaseutupoliittisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Keskeisimmät ja ohjelman valmistumisen aikaan akuuteimmat toimenpiteet muodostuvat seuraavista:

- 1) Edistetään lähidemokratian toteuttamista ja vahvistetaan kansalaistoimijoiden ja julkishallinnon yhteistyötä paikallisesti ja valtakunnallisesti (toimenpiteet 1, 4 ja 5).
- 2) Järjestetään palveluja uusien tavoin, joustavasti ja hallinnonalojen rajat ylittäen (toimenpiteet 15 ja 18).
- 3) Turvataan maaseudun liikkumistarpeet huolehtimalla tieverkon liikennöitävyydestä ja pitämällä yksityisautoilun kulut kohtuullisina (toimenpiteet 26 ja 28).
- 4) Taataan koko Suomessa tietoliikenneyhteydet (toimenpide 31).
- 5) Suunnitellaan ja toteutetaan maaseutualueiden maankäyttöä ja rakentamista siten, että se edistää maaseudulla asumista ja yrittämistä (toimenpide 35).
- 6) Tehdään aluetaloutta tukevia julkisia hankintoja (toimenpide 39).
- 7) Kehitetään maaseudun yritysten tarpeet huomioon ottavia yritystuki- ja neuvontapalveluja ja vahvistetaan yrittäjyyttä monipuolisesti mm. kokoamalla

osa-aikaisesta ja kausiluonteisesta toiminnasta toimeentulon lähteitä (toimenpiteet 43 ja 44).

- 8) Turvataan osaavan työvoiman saatavuus maaseudulla ja kehitetään oppilaitosten yhteistyötä muiden alueen toimijoiden kanssa (toimenpide 52).
- 9) Lisätään hajautettua ja uusiutuviin energialähteisiin perustuvaa energiantuotantoa (toimenpide 55).
- 10) Tehdään vahvaa maaseutupolitiikkaa, kehitetään maaseutupolitiikan toimintatapoja ja haetaan synergiaetuja maaseutu-, kaupunki- ja saaristopolitiikan yhteensovittamisesta (toimenpide 63).

1 Kokonaisohjelman lähtökohdat

1.1 Tehtävä, tavoitteet ja yhteiskunnallinen tilanne

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän toimintaohjelma

Maaseutupoliittinen kokonaisohjelma on maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän YTR:n toimintaohjelma, jossa asetetaan tavoitteet ja toimenpiteet maaseudun kehittämiseksi. Ohjelma on linjassa hallituksen maaseutupoliittisen toimenpideohjelman 2012–2015 kanssa. Kokonaisohjelman aikajänne on hallituskautta pidempi ja yhteneväinen EU-ohjelmakauden kanssa. Kokonaisohjelman toimenpiteet konkretisoivat hallituksen maaseutupoliittisen toimenpideohjelman linjauksia ja niitä toteutetaan laajalla toimijajoukolla. Kokonaisohjelman tavoitteena on antaa virikkeitä myös seuraavaan hallitusohjelmaan.

Kokonaisohjelmaa toteutetaan valtiontalouden kehyspäästösten ja valtion talousarvioiden mukaisten voimavarojen puitteissa. Osaan tavoitteista voidaan vastata EU-osarahoitteisella maaseudun kehittämisohjelmalla ja EU:n rakennerahasto-ohjelmilla. Ohjelman toimeenpanoa ja tavoitteiden saavuttamista seurataan ja arvioidaan ohjelmakauden aikana ja toimenpiteitä tarkennetaan tarpeen mukaan. Tavoitteiden saavuttamista voidaan parantaa kytkemällä toimenpiteet hallinnonalojen keskeisiin rakenteellisiin uudistuksiin.

Ohjelma korostaa järjestelmä- ja organisaatiolähtöisen hallinnon, politiikan ja kehittämisen rinnalla yksilön näkökulmaa sekä kansalaistoiminnan tärkeyttä. Maaseutupolitiikka vahvistaa yksilön oikeuksia osallistua ja vaikuttaa elinympäristönsä ja koko yhteiskunnan kehittämiseen. Kokonaisohjelma on väline, joka kokoaa kaikki maaseutupolitiikan toimijat. Tässä ohjelmassa vahvistetaan entisestään kansalaisten ja kansalaistoiminnan edellytyksiä vaikuttaa maaseutupolitiikkaan. Ohjelma lähentää julkista, yksityistä ja vapaaehtoista maaseudun kehittämistyötä ja saa aikaan tehokasta maaseutupolitiikkaa.

Maaseutupolitiikka osana ajankohtaista yhteiskuntapolitiikkaa

Yhteiskunnassa meneillään olevat useat eri rakennemuutokset vaativat jatkuvaa sopeutumista osaamisen kehittämisen, työnteon ja yritystoiminnan suhteen. Maaseudulla perinteiset elinkeinot muuttavat muotoaan ja vaativat monialaisuutta, uudenlaista organisoitumista ja työtapoja mukaan lukien vähähiilisyys, ympäristön- ja luonnonsuojelu sekä energia- ja materiaalitehokkuus.

Suuret muutokset kuten työikäisen väestön väheneminen, väestön ikääntyminen, talouden ja elinkeinoelämän rakennemuutos, julkisen talouden kestävyysvaje, maassamuutto, maahanmuutto ja teknologian kehitys vaikuttavat koko suomalaisessa yhteiskunnassa. Muutokset heijastuvat erilaisille alueille eri tavoin. Väestön

ikäntyminen haastaa erityisen voimakkaasti harvaan asutun maaseudun kuntien ja paikallisyhteisöjen toimintatapoja. Muuttoliike suosii kaupunkien läheisyydessä sijaitsevia maaseutualueita. Teknologian kehittyminen on lyhentänyt välimatkoja, jopa poistanut ne, mutta samaan aikaan monilla maaseutualueilla ollaan putoamassa kehityksestä huonojen tietoliikenneyhteyksien vuoksi. Maaseutua osana Suomea ei voi kohdella yhtenä, homogeenisena maaseutuna, vaan paikalliset olosuhteet ja erityispiirteet on otettava huomioon politiikkatoimissa.

Suomalaisella maaseudulla on myös tulevaisuudessa suuri yhteiskunnallinen merkitys. Hyvinvoivaa maaseutua tarvitaan puhtaan ruoan, energian, veden ja muiden ekosysteempipalveluiden vuoksi. Jotta näiden tuotanto voidaan turvata, on maaseudulla asuvien ihmisten ja siellä toimivien yritysten toimintaedellytyksistä huolehdittava.

Maaseudun asukkaiden ja paikallisten toimijoiden arkikokemukselle tulee tehdä tilaa osana asioiden valmistelua ja päätöksentekoa. Lainsäädäntöä on tarpeen joustavoittaa ja helpottaa yli hallinnon sektorirajojen ja tasojen tapahtuvaa sujuvaa yhteistyötä. Hallinnon ja palvelujen rakenteet tulee suunnitella siten, että ne kannustavat paikallisia ihmisiä ja yhteisöjä toimimaan ja osallistumaan. Tavoitteena on keventää ja helpottaa hallinnon toimintaa alati muuttuvassa yhteiskunnassa.

1.2 Visio ja tahtotila

Visio maaseudusta 2020: Voimavarojaan hyödyntävä ja hyvinvoiva maaseutu

Maaseutu on erottamaton osa kansallista menestystä ja yhteiskuntaa. Maaseutu on yritteliäisyyteen ja luovuuteen kannustava hyvä elämisen ympäristö. Maaseudun aineellinen, sosiaalinen, kulttuurinen ja ekologinen perusta on tärkeä koko Suomelle.

Tahtotila

Maaseudun sujuva arki perustuu osallisuuden kokemukseen ja toimiviin julkisiin, yksityisiin ja yhteisöllisiin voimavaroin tuotettuihin palveluihin. Elinkeinojen kehittämisessä tähdätään maaseudun monipuolisten voimavarojen hyödyntämiseen tehokkaasti ja kestävästi kehityksen periaatteiden mukaisesti. Maaseudulla tavoitellaan kestävästä kasvusta, hyvinvointia ja kilpailukykyä yhdistelemällä osaamista, tutkimustietoa, teknologiaa ja sosiaalisia innovaatioita.

Menestymisen avaimia ovat muutoshalukkuus ja -valmius, jotka edellyttävät osaamiseen ja oppimisen haluun perustuvaa aloitteellisuutta. Muuttuva toimintaympäristö luo haasteita ja mahdollisuuksia. Maaseudun kehittämisen työkaluilla otetaan huomioon paikalliset olosuhteet ja rakennetaan niihin sopivia ratkaisuja. Maaseudun hyvinvointi toteutuu ja maaseutua kehitetään entistä enemmän siellä toimivien ihmisten ja yritysten tietoon, osaamiseen ja aktiivisuuteen perustuen. Maaseutupolitiikan toimeenpanossa politiikka-, kehittäjä-, tutkija- ja viranomais-toimijoiden sekä kansalaisyhteiskunnan yhteistyö on entistä tiiviimpää.

1.3 Paikkaperustainen kehittäminen

Paikkaperustainen kehittäminen ja politiikka: Aluekehittäminen ja aluepolitiikka, joka tunnistaa paikkojen monimuotoisuuden ja ottaa huomioon paikan lähtökohdat ja tarpeet. Paikkaperustaista kehittämistä tehdään kaikilla tasoilla kansainvälisestä paikalliseen. Englanniksi *place based policy*.

Kokonaisohjelman strategisena lähtökohtana on paikkaperustainen kehittäminen. Sen mukaan paikallisilla olosuhteilla on merkitystä, kun tarkastellaan ihmisen elinympäristöä, hyvinvointia, toimintaa, kulttuuria ja kokemuksia. Paikkaperustaisessa maaseudun kehittämisessä ja aluekehittämisessä hallinto- ja palvelujärjestelmät mukautetaan joustavasti paikallisiin olosuhteisiin. Harvaan asutussa maassa paikkaperustainen kehittäminen tarkoittaa myös panostamista infrastruktuuriin. Paikkaperustainen kehittäminen vahvistaa sujuvan arjen rakenteita ja parantaa elämänlaatua.

Paikkaperustaisuus merkitsee, että kehittämisessä ymmärretään alueen resurssit ja toimintamahdollisuudet. Paikkaperustainen politiikka lähtee siitä, että jokaisessa paikassa on erilaiset pääomat ja niiden erilaiset yhdistelmät kuten luonnon resurssit, sosiaalinen pääoma, kulttuuri, perinne, infrastruktuuri ja tahtotila. Tästä syntyy oleellinen ero eri paikkojen välillä ja siten sama toimenpide voi johtaa erilaisiin tuloksiin eri paikoissa. ”Tasa-arvoiset” paikkasokeat toimenpiteet johtavat eriarvoisuuteen.

Paikkaperustaisen kehittämisen yksi merkittävä mekanismi on yrittäjämäinen asenne. Monipuoliseen yrittäjyyteen, kokeilevaan kehittämiseen ja verkostomaiseen toimintaan kannustetaan sektorirajat ylittävillä toimenpiteillä. Paikkaperustaista politiikkaa tehdään kohdistamalla kehittämis- ja tukitoimenpiteitä tarkasti, suoraan ja nopeasti paikallisen tason tarpeisiin. Paikkaperustaista politiikkaa on myös paikallisista tarpeista nouseva omaehtoinen yhteistoiminnallinen kehittäminen. Paikkaperustainen kehittäminen aktivoi ja osallistaa kehittämiseen paikalliset toimijat ja asukkaat. Näin kehittämistyöhön kytketään julkisen rahoituksen lisäksi yksityistä rahoitusta ja talkootyötä sekä vahvistetaan yhteistyötä ja verkostoitumista. Maaseutupolitiikan ja maaseudun kehittämisen verkosto on tärkeä paikkaperustaisen politiikan mahdollistaja.

Alueet ovat monin tavoin vuorovaikutuksessa keskenään. Maaseudulla on tarjontaa, joka vastaa kaupunkien kysyntään ja päinvastoin. Alueiden välinen vuorovaikutus on yksi paikkaperustaisen alueiden kehittämisen keino ja se tuottaa yhteiskunnallista eheyttä. Paikkaperustainen kehittäminen ylittää kaupunki-maaseutu-kah-tiajaon ja etsii erilaisille alueille ja paikoille yhteisiä asioita, joiden pohjalta alueita ja paikkoja voidaan kehittää erilaisten ja yllättävienkin tahojen yhteistyöllä. Alueiden väliseen vuorovaikutukseen lukeutuu myös valtioiden rajat ylittävä paikallinen ja alueellinen yhteistyö.

Paikkaperustainen politiikka ja kehittäminen edellyttävät ajattelutavan muutosta, uuden oppimista ja vanhasta pois oppimista. Maaseutupolitiikkaa analysoidaan paikkaperustaisen kehittämisen näkökulmasta ja maaseutupolitiikan strategiaa, toimintatapoja ja kokonaisuohjelman toimenpiteitä kehitetään ohjelmakauden aikana paikkaperustaisen ajattelutavan suuntaan.

1.4 Maaseutukuva ja maaseudusta viestiminen

Maaseutupolitiikassa ja maaseudun kehittämisessä on olennaisen tärkeää, millä tavoin maaseudusta viestitään, minkälainen mielikuva maaseudusta syntyy medioiden välityksellä, ja miten maaseudusta puhutaan. Maaseutukuvaa tuottavat kaikki – myös muut kuin maaseutupolitiikan verkostoon kuuluvat tahot ja henkilöt ja maaseutuviestintää tekevät organisaatiot. Vaikka myönteinen maaseutupuhe on viime vuosina vahvistunut, julkisessa keskustelussa nousevat edelleen esiin maaseudun ongelmat sekä maaseudun ja kaupungin erilaisuuden korostaminen. Maaseutu ansaitsee imagon kohotuksen.

Maaseutupolitiikassa maaseudusta puhutaan monimuotoisena tilana, jossa on aineellisia ja aineettomia resursseja ja monenlaista toimintaa. Maaseudun ja kaupunkien asukkaat kohtaavat maaseudulla ja muodostavat tilanteiden mukaan muotoutuvia paikallisyhteisöjä.

Viime vuosikymmenien aikana on tapahtunut teknologinen murros, joka on muuttanut perinpohjaisesti ajattelua viestinnästä. Media ja viestintä eivät ole enää erillinen toimiala, vaan rakenne ja toimintaympäristö, johon sosiaalisen elämän kentät

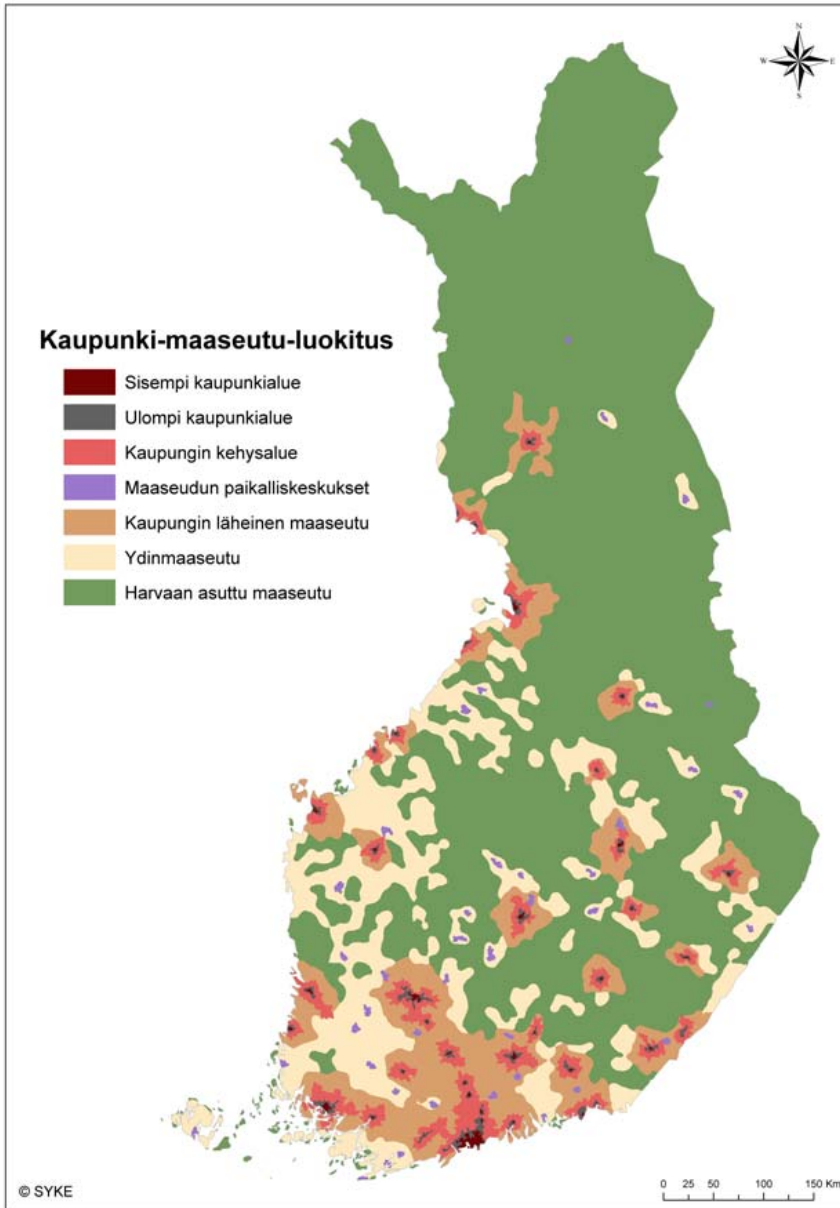
ja yritystoiminta liittyvät. Puhutaan blogalisaatiosta, millä tarkoitetaan verkkoyhteisöllisyyden, mielipidekirjoittelun ja median yhdistymistä tavalla, jossa syntyy nopeasti ilmaantuvia ja kantaa ottavia arvoyhteisöjä. Nämä yhteisöt ovat lähitulevaisuudessa näkyvästi toimijaroolissa. Toimintaympäristön muutos ja uudet toimijat ulottuvat myös maaseudun kehittämisen verkostoihin ja maaseudun paikallisyhteisöihin. Tämä tulee ottaa huomioon maaseutuviestinnässä ja maaseudun kehittämisen välineistössä.

2 Toimintaympäristö

2.1 Erilaiset maaseutualueet ja alueiden välinen vuorovaikutus

Suomen maaseutualueet ovat monimuotoisia, eikä maaseudulle ole yhtä yksiselitteistä määritelmää. Maisemalliset ja elinkeinolliset piirteet vaihtelevat suuresti maantieteellisesti pienilläkin alueilla. Yhden kunnan alueella voi olla erityyppisiä maaseutualueita. Kaupunki-maaseutu-luokitus perustuu paikkatietoaineistoihin ja siinä erotellaan sisempi kaupunkialue, ulompi kaupunkialue, kaupunkia ympäröivää vaikutus- ja rakentamispainealuetta kuvaava kaupungin kehysalue, maaseudun paikalliskeskus, kaupungin läheinen maaseutu, ydinmaaseutu sekä harvaan asuttu maaseutu. Maaseutuun lukeutuvat aluetyypit kattavat 95 prosenttia Suomesta ja niillä asuu 1,66 miljoonaa asukasta (31 prosenttia väestöstä) (kuva 1, taulukko 1).

Kuva 1. Kartta kaupunki-maaseutu-luokituksesta (SYKE/YKR).

Maaseudun paikalliskeskuksiin lukeutuvat suurempien kaupunkialueiden ulkopuolella sijaitsevat ja niiden vaikutusalueen ulkopuolelle jäävät pienemmät keskukset: taajamakeskukset, pikkukaupungit ja isot kirkonkylät. Paikalliskeskuksille on ominaista rakenteeltaan tiivis keskusta sekä rooli ympäröivän alueen keskuksena. Maaseudun paikalliskeskuksia on 41. Vuonna 2012 maaseudun paikalliskeskuksissa asui 6 prosenttia väestöstä (327 000 asukasta).

Kaupungin läheinen maaseutu on maaseutumaista aluetta, joka on fyysisesti lähellä kaupunkialueita ja asukkaiden työssäkäynnin kautta kiinnittynyt yhä tiiviimmin osaksi kaupunkiseudun toiminnallista aluetta. Kaupunkien läheisen maaseudun maatalous- ja muilla yrittäjillä on monipuoliset lähimarkkinat. Kaupungin läheinen maaseutu sijoittuu lähinnä Etelä- ja Länsi-Suomeen ja sisältää erityyppisiä maaseutualueita: taajamia, ydinmaaseudun kaltaisia maaseutualueita sekä harvaan asuttuja alueita. Kaupungin läheinen maaseutu kattaa 10,8 prosenttia koko Suomen pinta-alasta ja vuonna 2012 alueluokan alueella asui 7 prosenttia väestöstä (396 000 asukasta).

Ydinmaaseutu on joko vahvaa alkutuotannon aluetta tai toiminnoiltaan monipuolista suhteellisen tiiviisti asuttua maaseutua. Erikoistuneen alkutuotannon keskittymät liittyvät esimerkiksi sikatalouteen, turkistarhaukseen, lasinalaisviljelyyn ja siipikarjatalouteen. Aluetta luonnehtivat keskikokoiset keskukset, kirkonkylät ja suhteellisen tiheä pienten taajamien verkosto. Ydinmaaseudulla väestö vähenee maltillisesti. Myös maahanmuutto on tuonut asukkaita ydinmaaseudulle. Ydinmaaseudun kunnat sijoittuvat Etelä- ja Länsi-Suomeen. Ydinmaaseutuun kuuluu 15,9 prosenttia Suomen pinta-alasta ja vuonna 2012 alueella asui 12 prosenttia väestöstä (625 000 asukasta). Maaseudun 1,66 miljoonasta asukkaasta 38 prosenttia asuu ydinmaaseudulla.

Harvaan asutulla maaseudulla asutusrakenne on hajanaista, taajamia on harvassa ja niiden välillä saattaa olla laajoja asumattomia alueita. Harvaan asutulla maaseudulla on tilaa, puhdasta ympäristöä, luonnonvaroja, kauniita maisemia ja oma elämäntilaisuus. Harvaan asuttu maaseutu on elinkeinorakenteeltaan pääasiassa yksipuolista ja hajanaisesti asuttua. Kasvukauden lyhyys ja luonnon asettamat muut reunaehdot salpaavat alkutuotannon kehittymisedellytyksiä. Harvaan asutulla maaseudulla sijaitsee kuitenkin useita vetovoimaisia matkailukeskittymiä ja huomattava osa maan vapaa-ajan asutuksesta. Harvaan asutuille alueille mahdollisuuksia tuo myös luonnonvaratalouden ja bioenergian hyödyntäminen, joiden merkitys kasvaa tulevaisuudessa. Valtaosa harvaan asutun maaseudun kunnista sijaitsee Itä- ja Pohjois-Suomessa. Muuttotappio on synkentänyt väestöllistä huoltosuhdetta harvaan asutun maaseudun kunnissa. Harvaan asuttu maaseutu kattaa 68,3 prosenttia koko Suomen pinta-alasta, mutta alueella asuu vain 308 000 asukasta eli 6 prosenttia väestöstä.

Saaristoalueet ovat suurimmaksi osaksi harvaan asuttua maaseutua. Saaristisuus ja vesistöisyys on Suomelle tyypillinen laaja ilmiö. Vesistöisyys koskettaa kaikkia kuntia maassa. Saaristossa elämiseen vaikuttaa sisämaata hankalampi liikkuminen ja liikenneyhteydet ovat haasteellisia erityisesti kelirikon aikaan. Perinteisten elinkeinojen, kuten kalatalouden, maatalouden, jalostuksen ja palvelusektorin, jatkuva sopeuttaminen globaaliin, EU:n sisämarkkinoista johtuvaan ja kotimaiseen kilpailuun ovat saariston kehityksen suurimmat haasteet. Saaristoalueiden äänenkantajana toimii saaristoasiain neuvottelukunta.

Alueiden väliset suhteet ovat muuttuneet nopeasti viime vuosikymmenien aikana. Taustalla ovat muun muassa tietoliikenne- ja viestintäyhteyksien kehitys,

ihmisten ja tavaroiden lisääntynyt liikkuvuus sekä maankäytön muutokset. Seurauksena maaseudun ja kaupungin välinen raja on sumentunut. Kaupunki ja maaseutu muodostavat jatkumon.

Maaseutu- ja kaupunkialueiden välillä on molemmin suuntaisia yhteyksiä, jotka ovat luonteeltaan taloudellisia, yhteiskunnallisia ja inhimillisiä. Maaseudun ja kaupungin välinen vuorovaikutus ja kumppanuus ovat tiiviydeltään ja luonteeltaan erilaisia eri alueilla. Alueiden välisellä yhteistyöllä voidaan kehittää palvelujen tarjontaa, lisätä taloudellisen kasvun mahdollisuuksia ja parantaa elämänlaatua. Paikallisten olosuhteiden, tarpeiden ja erityispiirteiden tunnistaminen on tärkeää, jotta alueita voidaan kehittää niiden omista lähtökohdista. Keskeistä on tunnistaa toiminnalliset alueet ja ymmärtää alueiden sisäistä ja välistä dynamiikkaa.

Taulukko 1. Pinta-ala ja sen suhteellinen osuus (2006) sekä väestön määrä ja suhteellinen osuus (2012) alueluokittain (SYKE).

Alueluokka	Pinta-ala (km ²)	Pinta-ala (%)	Väestö	Väestö (%)
Sisempi kaupunkialue	614	0,2	1 700 781	31,5
Ulompi kaupunkialue	1 882	0,6	1 421 982	26,5
Kaupungin kehysalue	12 063	4	585 831	11
Maaseudun paikalliskeskukset	644	0,2	327 074	6
Kaupungin läheinen maaseutu	32 956	10,8	396 334	7
Ydinmaaseutu	48 438	15,9	624 971	12
Harvaan asuttu maaseutu	207 615	68,3	308 097	6

2.2 Toimintaympäristön muutostekijät

Tässä luvussa kuvataan lyhyesti keskeisimmät maaseudun toimintaympäristöön vaikuttavat muutostekijät. Perusteellinen kuvaus maaseudun tilanteesta ja kehityskuluista esitetään Maaseutukatsauksessa 2014 (työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 2/2014).

Talouden tilanne, globalisaatio ja lokalisatio

Taloudellinen tilanne on Euroopan unionin alueella epävakaa ja julkisen sektorin taloudellinen kantokyky on heikentynyt. Taloudellinen epävarmuus heijastuu koko yhteiskuntaan ja myös maaseutuun. Yhteiskuntakehityksen keskeiseksi kysymykseksi on noussut alueiden muutoskestävyys, eli kyky reagoida ja sopeutua muutoksiin.

Kansallinen politiikka painottaa voimakkaasti taloutta ja kansainvälisyyttä. Kasvuhakuisuus, uusien työpaikkojen luominen, innovatiivisuus sekä kansainvälisyyteen pyrkiminen tulee muotoilla niin, että ne johtavat myönteiseen kehitykseen myös maaseudulla.

Maailmanlaajuiset toimintaverkot, markkinat ja politiikka vaikuttavat suoraan maaseudun elinkeinoihin. Globalisaatio on lisännyt taloudellista keskinäisriippuvuutta. Globalisaatiossa menestymistä sekä keskus-periferia-suhteita määrittävät pääsy tietoon ja verkostoihin.

Taloudellisen globalisaation edetessä paikallisuus korostuu. Paikallisista olosuhteista, voimavaroista, yrityksistä, kulttuureista ja perinteistä syntyneet globalisaation vastavoimat muodostavat lokalisaatioksi kutsutun kehityksen. Maaseudulla globaalit ja lokaalit toimijat yhdistävät voimavaransa glokaaleissa, paikallista ja yli-paikallista tietoa sekä osaamista yhdistelevisissä toimintaympäristöissä.

Uudistuminen ja älykäs erikoistuminen

Toimintaympäristön muutokset edellyttävät alueilta uudistumiskykyä. Innovaatiotoiminnalla ja älykkäällä erikoistumisella hyödynnetään tehokkaasti olemassa olevia mahdollisuuksia. Maaseudulla innovaatiotoiminnan haasteita ovat toimijoiden pienuus ja vähyyt. Mahdollisuuksia tuovat toimivat verkostot ja paikallinen osaaminen. Maaseudulla tulee panostaa ylipaikallisten verkostojen luomiseen ja alueen ulkopuolisen tiedon hankintaan innovaatiopotentialin lisäämiseksi.

Kansallisessa innovaatiopolitiikassa on alettu painottaa kysyntä- ja asiakaslähteisyyttä, mikä tuo maaseutualueet entistä paremmin osaksi innovaatiotoimintaa. Yritysten toimintaympäristö on muuttunut suuresti uuden informaatioteknologian ansiosta. Uudet teknologiat ovat nopeuttaneet ja laajentaneet tiedonvälitystä ja luoneet mahdollisuuksia uudenlaiselle liiketoiminnalle, minkä ansiosta maaseudun yrityksillä on parempi mahdollisuus päästä laajemmille markkinoille.

Yhdyskuntarakenteen eheyttäminen

Tavoite eheästä yhdyskuntarakenteesta on viime aikoina vahvistunut, kun ilmastonmuutoksen hillitsemiseen on haettu keinoja. Maankäytön suunnittelussa korostetaan tiiviitä ja joukkoliikenteeseen perustuvia taajamia, työssäkäyntialueita ja energiatehokkuutta sekä ohjataan uudisrakentamista olemassa olevien palveluiden ja yhdyskuntarakenteen piiriin. Eheyttämisen linjauksiin ei ole tehty alueellista rajausta, mikä aiheuttaa tulkintaeroja maaseutu-asumisen ja erityisesti haja-asutusalueella asumisen hyväksyttävyydestä ja kehittämisedellytyksistä Suomen eri osissa.

Väestörakenne sekä väestöllinen ja taloudellinen huoltosuhde

Erytiesi harvaan asutulla maaseudulla, mutta myös ydinmaaseudulla ja maaseudun paikalliskeskuksissa väkiluku on vähentynyt vuosina 2000–2012. Väestönmuutoksia aiheuttavat muuttoliike ja luonnollinen väestönmuutos. Niin väestöllinen kuin taloudellinen huoltosuhde¹ on kaupungeissa parempi kuin maaseudulla. Maaseudulla huollettavia, työttömiä ja työvoiman ulkopuolisia on enemmän työikäisiä

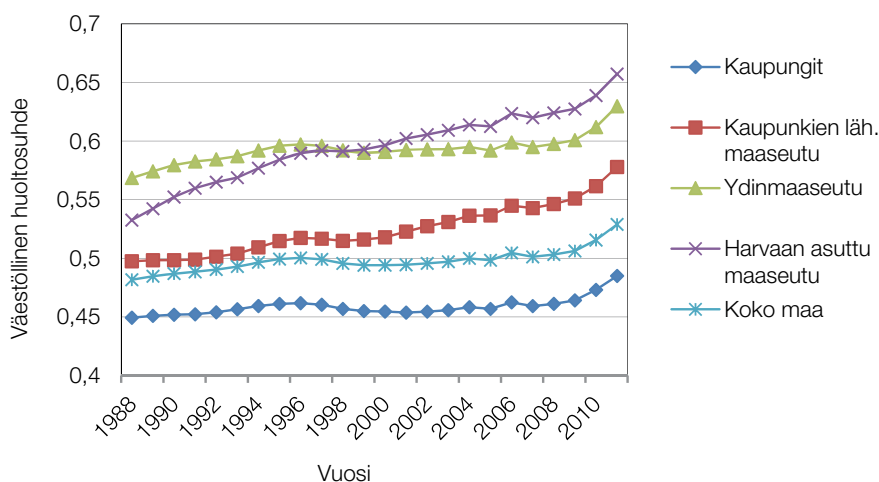
---

¹ Väestöllinen huoltosuhde = alle 15-vuotiaiden ja 65 vuotta täyttäneiden osuus 100 työikäistä kohden, taloudellinen huoltosuhde = työllisten määrä suhteessa työttömiin ja työvoiman ulkopuolella oleviin

ja työssäkäyviä kohden kuin kaupungeissa. Kuvassa 2 on kuvattu väestöllisen huoltosuhteen muutos maaseudun kolmijaon kuntatyypeittäin.

Väestön ikärakenteen kehityksellä on merkittäviä vaikutuksia asumisen ja palvelujen järjestämiseen. Kaupunkien läheisellä maaseudulla ikääntyneiden määrä kasvaa, mutta siellä on samanaikaisesti työikäistä väestöä eli hoitavia käsiä ja veronmaksajia. Ikääntyvän väestön sekä harvan asutuksen vuoksi harvaan asutun maaseudun tilanne on tulevaisuudessa erityisen haastava. On kuitenkin pidettävä mielessä, että ikääntyneillä on myös paljon erilaista osaamista samoin kuin kiinnostusta paikalliseen, aktiiviseen toimintaan ja maaseudun kehittämiseen.

Kuva 2. Väestöllinen huoltosuhte maaseudun kolmijaon kuntatyypeittäin 1988-2011. Vuoden 2012 kuntajako. (Tilastokeskus)

Ulkomaan kansalaisten määrä on kasvanut Suomessa voimakkaasti 1900-luvulta lähtien. Suomen maahanmuuttajaväestö on keskittynyt kaupunkeihin, erityisesti pääkaupunkiseudulle sekä muihin suurimpiin kaupunkeihin. Myös jotkut maaseutupaikat, kuten Närpiö ja Korsnäs, ovat onnistuneet hyvin ottamaan vastaan ulkomaalaisia. Jopa niin hyvin, että heidän prosentuaalinen osuutensa väestöstä on suurempi kuin kaupungeissa.

Maaseudulle kaivataan väestön vähenemisen takia lisää uusia asukkaita. Monilla maaseutualueilla väestön kehitystä onkin vaikea saada kestäväälle pohjalle ilman maahanmuuttajia. Työperäinen maahanmuutto on Suomen maaseudun kannalta haastava. Yhtäältä työvoiman tarve on akuutti etenkin monilla teollisuuden aloilla mutta myös usein palvelualoilla. Samalla maahanmuuttajien keskittyminen kaupunkeihin tukee huonosti maaseudun työvoiman tarjontaa.

Alueiden kehitykseen vaikuttaa väestöllisen ja taloudellisen huoltosuhteen lisäksi myös sukupuolirakenne. Kaupunkialueilla on yleisemmin enemmän naisia, kun taas vastaavasti miehiä on enemmän harvaan asutuilla maaseutualueilla

sekä alueilla, joilla on käynnissä taloudellinen taantuma ja joilla väestön määrä vähenee.

Monipaikkaisuus on globaali ilmiö, joka on ajankohtainen ja voimakkaasti yleistyvä elämisen tapa Suomessakin. Se voi olla maaseudun näkökulmasta mahdollisuus, mikäli monipaikkaiset valinnat ovat taloudellisesti ja ekologisesti mahdollisia. Suomalaisista monilla on sidokset sekä kaupunkeihin että maaseudulle. Esimerkiksi vapaa-ajan asukkaiden potentiaali on usein hyödyntämätön voimavara.

Kuntarakenteen muutokset

Kuntauudistuksella pyritään turvaamaan kuntien elinvoimaisuus ja toimintakyky. Kuntaliitokset luovat haasteita maaseutualueille. Liitoksia tehtäessä välimatkat pitenevät paitsi fyysisesti, myös henkisesti. Laajenevissa kunnissa on erittäin tärkeää kehittää maaseutualueita ja huolehtia siitä, että myös kuntakeskuksesta syrjässä asuvat kuntalaiset kokevat olevansa osallisia oman kuntansa ja yhteiskunnan kehityksessä.

Laajenevat kunnat joutuvat vahvistamaan paikallisen tason yhteistyötä ja kehittämistä. Kuntien, paikallisten yritysten, järjestöjen ja kansalaisyhteiskunnan toimijoiden sekä paikallisten asukkaiden yhteistyö on niin kehittämistyössä kuin käytännön toiminnassa yhä tärkeämpää. Yli sektoreiden tapahtuvasta yhteistyöstä saatuja kokemuksia harvaan asuttujen alueiden arjen turvallisuuden parantamiseksi voidaan hyödyntää myös muilla sektoreilla.

Maaseudun palvelut

Kuntarakenteen ohella myös maaseudun palvelurakenne muuttuu. Muutoksia tapahtuu palvelutasossa, saavutettavuudessa, rahoituksessa, tuottajatahoissa sekä tavoissa järjestää palvelut.

Palvelupisteiden keskittäminen ja palvelujärjestelmän monimutkaisuus heikentävät palvelujen saavutettavuutta. Palvelut sijaitsevat yhä kauempana ja kulkeminen palveluiden luo hankaloituu joukkoliikenteen vähentyessä. Harvaan asutulla maaseudulla julkinen liikenne perustuu suurimmalta osin koulukyytiliikenteen varaan, jolloin aikataulut ovat usein varsin tiukkoja kuntakeskuksessa asiointeja varten. Erityisen vaikeassa asemassa ovat maaseudulla asuvat ikäihmiset ja nuoret, joilla ei ole käytössään omaa autoa. Sosiaali- ja terveydenhuollon sekä perusopetuksen palveluyksiköiden vähentäminen ja keskittäminen tarkoittavat usein matkustusaikeiden pidentymistä sekä asiakaslähtöisyyden ja tuttuuden heikentymistä. Toisaalta laatu on monien palvelujen kohdalla parantunut keskittämisen seurauksena: tarjolla olevien palveluiden määrä on kasvanut, henkilöstön ammattitaito on lisääntynyt, etäpalveluiden saanti on parantunut ja palveluiden saannin kriteerit ovat yhdenmukaistuneet.

Kouluverkkoa on harvennettu monissa kunnissa. Varsinkin harvaan asutulla maaseudulla monen alakoulun oppilaan päivittäisen koulumatkan pituus ei pysy enää perusopetuslain aikarajan sisällä. Esi- ja perusopetuksessa suunta on pienistä

kouluista isompiin kouluyksiköihin ja sivukyliltä taajamaan. Koulun sulkeminen ei merkitse ainoastaan opetuksen päättymistä, vaan myös koulun häviämistä elinvoimaisen alueen symbolina ja yhteisöllisyyttä tukevana tilana. Koulukiinteistön käyttö paikallisyhteisön toimintatilana usein päättyy, kun kiinteistö myydään yksityiseen käyttöön.

Julkisen talouden kestävyysvaje pakottaa karsimaan kuntien lakisääteisiä tehtäviä ja velvoitteita. Mikäli kuntien rooli peruspalvelujen keskeisenä järjestäjänä ja rahoittajana pienenee, tarvitaan uudenlaisia tapoja tuottaa ja rahoittaa palvelut. Kysymys on maaseutupoliittisesti kriittinen, sillä maaseudulla on kaupunkeja vähemmän yrityksiä ja yhteisöjä, jotka voivat täydentää ja tuoda vaihtoehtoja kuntien järjestämiin palveluihin. Maaseutualueilla asuvien kansalaisten tasa-arvon säilyttämiseksi on tärkeää, että julkinen sektori edelleen sitoutuu verovaroin järjestämään peruspalvelut.

Kuntarakenteen muutos kytkeytyy julkisten palvelujen osalta yleisempään palvelurakenteen muuttumiseen. Liitokset siirtävät julkisia palveluja keskuksiin ja vähenevä väestöpohja siirtää yksityisiä palveluja keskuksiin. Perinteisesti on puhuttu erilaisten palvelujen vaikutusalueista ja niiden taloudellisesti kannattavan toiminnan vaatimista minimiväestöpohjista. Tietty kilometrimäärä merkitsee erilaista etäisyysvastustusta eri väestöryhmille: hyvä terveys ja tulotaso auttavat voittamaan etäisyyden vaikutukset, kun taas vanhuus, huono terveys ja matala tulotaso haittaavat palvelun hakemista kaukaa, jos palvelun saannin käytännön edellytys on oman auton käyttö.

Infrastrukturi

Infrastruktuurin muodostama kokonaisuus ratkaisee, kuinka sujuvaa arkea maaseudulla voidaan elää ja kuinka elinvoimainen maaseutu on. Oleelliset infrastruktuurin osat liittyvät tiestöön ja liikkumiseen, puhtaaseen veteen ja jäteveteen, jätehuoltoon, sähkön saatavuuteen sekä viestintä- ja tietoliikennetekniikkaan. Maaseudulla infrastruktuurin osa-alueet ovat voimakkaammin riippuvaisia toisistaan kuin kaupungeissa. Esimerkiksi tien ollessa hyväkuntoinen, on alueelle helpommin saatavissa myös muita palveluita.

Tiestöllä on suuri merkitys maaseudun vakituiselle ja osa-aikaiselle asumiselle, matkailulle, maa- ja metsätaloudelle ja muille elinkeinoille. Maatilojen määrä on vähentynyt, tilakoko on kasvanut, vuokrapeltojen määrä lisääntynyt sekä kuljetusmäärät ja -painot kasvaneet. Tiestön kunto on heikentynyt erityisesti harvaan asutulla maaseudulla.

Vesi- ja jätevesihuolto ovat tällä hetkellä tyydyttävässä kunnossa, mutta tulevaisuudessa niiden ylläpitoon on kiinnitettävä huomiota ja resursseja. Jätehuollon tulee olla ympäristö- ja käyttäjäystävällistä sekä jätteenkeräys- ja käsittelyverkoston kattavat. Sähköntuotannossa paikallisella energiantuotannolla vahvistetaan alueiden paikallistaloutta sekä vähennetään hiilipäästöjä ja myrskyjen aiheuttamia pitkiä sähkökatkoja.

Yhteiskunnassa voimistuva digitaalisuus edellyttää tasa-arvoiset tietoliikenneyhteydet myös maaseudulle. Verkkopalveluiden käyttäjiä ovat maaseudulla vakituisesti ja osa-aikaisesti asuvat ihmiset sekä siellä toimivat yritykset ja yhteisöt. Jotta kehitettävät ja olemassa olevat verkkopalvelut saadaan tehokkaaseen käyttöön, on ne oltava helposti saavutettavissa ja riittävän tehokkaat hoitamaan raskaankin kaksisuuntaisen tiedonsiirron.

Työpaikat, työttömyys ja työnteen muutos

Maaseudulla on sekä työttömyyttä että tekemätöntä työtä. Harvaan asutun maaseudun alue erottuu korkeimman työttömyysasteensa osalta muista. Harvaan asutulla maaseudulla väestön väheneminen näkyy työvoiman, työllisten ja työttömien määrän vähenemisenä. Moni maaseutualue on ensisijaisesti ”asumisen maaseutua”, jolloin maaseudulla asutaan ja töissä käydään muualla. Asuinkunnassaan työssäkävien työllisten osuus on merkittävästi pienentynyt ja työmatkaliikenne eli pendelöinti lisääntynyt. Etätyö tarjoaa mahdollisuuksia, mutta edellyttää uuden toimintakulttuurin oppimista niin työntekijältä kuin työnantajalta.

Ympäristö

Ilmastonmuutos nostaa uudella tavalla esiin kysymyksen luonnonvarojen kestävästä käytöstä ja käytön hallinnasta. Sään ääri-ilmiöt, lämpötilan nousu ja tulvariskien lisääntyminen vaikuttavat maaseudun ympäristöön ja elinkeinoihin. Kaikkia vaikutuksia on hyvin vaikea arvioida.

Maaseudun kulttuuri- ja perinnemaiseman säilyttäminen sekä luonnon suojeleminen on tärkeää samalla kun maaseudun tarjoamia mahdollisuuksia hyödynnetään taloudellisesti esimerkiksi ekosysteemipalveluissa, kaivosteollisuudessa sekä matkailu- ja virkistyskäytössä. Maaseutu on lisäksi rikas raaka-ainevarasto, jota tulee osata ja voida hyödyntää kotimaisen puhtaan ruoan ja luonnontuotteiden tuotannossa. Kotimainen ruoantuotanto on myös huoltovarmuuden edellytys.

Kaivostoiminta on alana kansainvälistä, mutta kaivos toimintana paikkaan sidottua, sillä kaivos sijaitsee siellä missä malmi on. Kaivostoiminta on monipuolinen työllistäjä ja syrjäseudulla toimivalla kaivoksella on myönteisiä aluetaloudellisia vaikutuksia. Kaivostoiminnalla on myös kielteisiä vaikutuksia alueeseen. Kaivos muuttaa maisemaa ja voi aiheuttaa paikallisesti viihtyvyshaittoja, kuten melua ja pölyä. Kaivostoiminta rajoittaa paikallisyhteisön virkistys-, marjastus- ja metsästysalueita. Paikalliset asukkaat voivat kokea lähiympäristön turvattomaksi esimerkiksi liikenteen lisääntymisen takia. Myös huoli mahdollisista ympäristöhaitoista voi vaikuttaa viihtyvyyteen. On myös huomioitava, että kaivostoiminta tietyissä paikoissa kerrannaisvaikutuksia synnyttävänä ilmiönä on rajattuun aikaan liittyvää. Jos rajallisena toiminta-aikana ei sen avulla ja rinnalle pystytä kehittämään monipuolista paikallista elinkeinorakennetta, niin alue ajautuu ns. tapuliloukkuun. Jos kaikki toiminta on yhden tuotantohaaran menestyksen varassa, niin toiminnan hiipuessa talouden pohja putoaa pois.

Suurpetokantojen levittäytyminen maaseutualueille, joissa on suhteellisen taajaa asutusta, on viimeisten vuosien aikana lisännyt maaseudun ihmisten huolta turvallisuudesta. Olennaista on luoda kulttuuri ja toimintatapa, joissa maaseutuyhteisöt olisivat jo ennalta valmiit suojautumaan suurpetojen aiheuttamilta vahingoilta. Tähän tarvitaan muun muassa aihepiiriin liittyvää koulutusta ja neuvontaa.

3 Teemat ja toimenpiteet

Kokonaisohjelmassa on viisi teemaa ja niiden alla konkreettisia toimenpiteitä:

1. Osallisuus ja lähidemokratia
2. Asuminen ja palvelut
3. Infrastrukturi ja maankäyttö
4. Elinkeinot ja osaaminen
5. Ekosysteemipalvelut

Kunkin teeman alussa on tahtotila vuoteen 2020 mennessä. Teemat ovat poikkihallinnollisia ja toimenpiteiden toteuttaminen vaatii toimijoiden yhteistyötä eri tasoilla. Kuhunkin yksittäiseen toimenpiteeseen on kirjattu keskeisimmät toimenpiteen toteuttamisesta vastuussa olevat tahot.

3.1 Osallisuus ja lähidemokratia

Tavoitteena vuoteen 2020 on, että lähidemokratia toimii hyvin, kansalaisyhteiskunta on aktiivinen ja kansalaistoimijoiden ja kuntien yhteistyö sujuu, jolloin paikallinen kehittäminen on vahvaa. Maaseudun asukkaat ja yhteisöt osallistuvat ja vaikuttavat yhteiskunnan ja lähiympäristön kehittämiseen sekä sitä koskevaan päätöksentekoon monipuolisesti.

Niin ikärakenteessa kuin kunta- ja palvelurakenteissa tapahtuu lähivuosina suuria muutoksia. Nämä muutokset heijastuvat suoraan maaseudun asukkaiden arkeen, heidän palveluihinsa ja siihen, miten kansalaiset voivat maaseudulla osallistua yhteiskunnan ja oman kuntansa toimintaan ja kehittämiseen.

Kansalaisten osallisuutta ja osallistumista vahvistetaan kahdella, käytännössä toisiinsa lomittuvalla tasolla. Osallisuuden vahvistaminen edellyttää ensinnäkin laajaa periaatteellista yhteiskunnallista muutosta ja toimenpiteitä, joilla korostetaan kansalaisten, kansalaistoiminnan ja kansalaisyhteiskunnan roolia ja merkitystä keskeisenä yhteiskunnan toimijana ja ihmisten hyvinvoinnin luoja. Kansalaisten osaamisen ja kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan eri muotojen hyödyntämisessä on Suomessa valtavan paljon hyödyntämätöntä potentiaalia.

Toiseksi kansalaisten osallisuus tarkoittaa toimenpiteitä konkreettisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien rakentamiseksi kansalaisille, etenkin kansalaistoimijoiden ja kunnallishallinnon välille.

3.1.1 Kansalaisyhteiskunta ja kansalaiset toimijana

Samaan aikaan, kun palvelujen ja avun tarve väestön ikääntyessä kasvaa, julkisen sektorin resurssit vastata yksin tähän kasvavaan kysyntään heikkenevät. Tämä tarkoittaa, että monet julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin sekä kansalaisten tehtäviin, rooleihin ja vastuisiin liittyvät peruskysymykset on otettava yhteisvastuun piiriin. Palvelutuotannossa löydetään uusia vaihtoehtoja ja toimintamalleja niin julkisen, yksityisen kuin kolmannen sektorin tuottamista palveluista ja kansalaisyhteiskunnan ja vapaaehtoistyön suunnalta, sekä näiden uudenaikaisista yhdistelmistä ja yhteistyön tekemisen tavoista.

Sen sijaan, että julkinen valta rajoittaisi kansalaistoiminnan, järjestöjen ja vapaaehtoistoimijoiden toimintamahdollisuuksia, julkisen vallan tulee luoda mahdollisuuksia ja kannustaa kansalaisia ja kansalaisyhteiskunnan toimijoita aktiiviseen toimintaan, vastuunottoon sekä uudenaikaiseen yhteistyöhön. Tämä on erittäin tärkeä periaatteellinen linjaus, jota tulee kautta yhteiskunnan korostaa varsinkin julkisen vallan toiminnassa huomattavasti nykyistä enemmän. Tarvitaan toimenpiteitä ja poliittista tahtoa asenteellisen ja rakenteellisen prosessin käynnistämiseksi ja muutosten aikaansaamiseksi. Kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan vahvistamisen tarkeyttä tulee korostaa päätöksenteossa kautta linjan – esimerkiksi silloin, kun julkinen valta tekee palvelujen rahoitusta, kilpailutusta, valtiontuki- ja hankintalainsäädäntöä tai verotusta koskevia päätöksiä sekä niiden käytännön tulkintoja.

Kansalais- ja järjestötoiminnan toimintaedellytysten vahvistaminen ja julkisen vallan kanssa tehtävän yhteistyön uusien muotojen etsiminen edellyttää yhteiskunnallista kokonaisnäkemystä ja maaseudun erityisolosuhteet huomioivaa pitkäjänteistä tutkimus-, kehittämis- ja vaikuttamistyötä. Sen pitää ulottua sektorirajojen yli valtionhallinnosta ja kuntakentältä institutionalisoituneeseen järjestökenttään ja omaehtoiseen kansalaistoimintaan asti.

Noin 20 Euroopan maassa on laadittu *kansalaisyhteiskuntasitoumus* julkisen vallan ja kansalaisyhteiskunnan suhteiden rakentamiseksi ja vahvistamiseksi. Suomessa tulisi myös selvittää edellytykset ottaa käyttöön samantyyppinen julkishallinnon ja kansalaisyhteiskunnan yhteinen linjaus tai konkreettinen toimenpideohjelma sekä kansallisella tasolla että paikallisella tasolla kunnissa ja kylissä tehtäväksi. Euroopan eri maissa tehdyissä kansalaisyhteiskuntasitoumuksissa korostetaan kansalaisyhteiskunnan ja sen toimijoiden erityistä asemaa yhteiskunnan hyvinvoinnin ja arvopohjan luojana, etsitään julkisen sektorin ja kansalaisyhteiskunnan yhteisiä arvoja ja tahtotilaa, todetaan kansalaisjärjestöjen rahoituksen turvaamisen ja kehittämisen tarkeys sekä luodaan pelisääntöjä poliittiseen osallistumiseen ja vuoropuheluun.

Suomessa kansalaisyhteiskuntasitoumus voisi olla niin kansallisella kuin paikallisella tasolla kolmiosainen, osittain toteava ja osittain tavoitteellinen. Ensimmäisessä osassa tunnustettaisiin kansalaisyhteiskunnan ja sen toimijoiden erityinen asema yhteiskunnan hyvinvoinnin ja arvopohjan luojana. Toisessa osassa määriteltäisiin

kansalaisyhteiskunnan, julkishallinnon ja poliittisten toimijoiden yhteiset tavoitteet. Kolmannessa toimeenpano-osuudessa yksilöitäisiin eri tahojen velvollisuudet sekä tarkempi toimeenpanosuunnitelma.

On todennäköistä, että ohjelmakaudella jatkuu ja vahvistuu se kehitys, jossa perinteiset kansalaistoiminnan, kolmannen sektorin ja vapaaehtoistyön sekä julkisen sektorin ja elinkeinotoiminnan väliset rajapinnat muotoutuvat uudelleen. Jyrkien rajanvetojen ja tiukan luokittelun asemesta tarvitaan mahdollisuuksia ja kannustimia ja sektoreiden välille uusia työnjakoja. Aktiivisen ja vireän kansalaistoiminnan ja julkisen vallan yhteistyö on hedelmällinen kasvualusta muun muassa paikallisten palveluyritysten, yhteiskunnallisten yritysten ja osuuskuntien perustamiselle sekä työpaikkojen luomiselle.

Maaseutuvaikutusten arviointi on osallistavaa suunnittelua tukeva työkalu, jolla voidaan viedä paikkaperustaista ajattelua käytäntöön. Arviointiprosessissa päätöksen valmistelijat ja tekijät ovat vuorovaikutuksessa päätöksen vaikutusten kohteena olevien ihmisten kanssa. Kun arviointi toteutetaan paikallistasolla, se auttaa näkemään päätöksen vaikutukset paikkaan, johon päätös kohdistuu. Paikalla voidaan asiayhteydestä riippuen tarkoittaa hallinnollisesti rajattua aluetta, kuten kuntaa tai seurakuntaa, maantieteellistä aluetta, kuten vesistöä tai sosiaalisesti määritettyä aluetta, kuten kylää.

Vaikutuksia voi arvioida sitä täsmällisemmin, mitä paikallisemmalla tasolla arviointia tehdään. Tämä puoltaa arvioinnin tekemistä kylän lähtökohdista käsin. Ajoissa tehty vaikutusten arviointi mahdollistaa proaktiivisuuden ja useiden näkökulmien huomioonottamisen kehittämisessä; kehittämistä voidaan kohdentaa toivottujen vaikutusten mukaisesti ja kielteisiä vaikutuksia voidaan ehkäistä. Perinteisesti kylissä on toimittu reaktiivisesti, eli reagoitu uhkan, kuten kyläkoulun lakauttamisen, toteutuessa.

Kunta- ja seurakuntarakennetta uudistettaessa on keskeistä ottaa huomioon vaikutukset paikallisyhteisöihin. Tämä tarkoittaa vaikutusten arviointia kylien lähtökohdista käsin. Kunta- ja seurakuntarakenneuudistuksen vaikutukset konkretisoituvat kylissä, joten kylien tulevaisuuden kannalta on ratkaisevaa, miten vaikutukset otetaan huomioon, kun tehdään uusia ratkaisuja muun muassa palveluiden järjestämisessä.

Maaseutuvaikutusten arvioiminen kylätasolla mahdollistaa politiikan rakentamisen alhaalta ylöspäin. Sen kautta voidaan tiivistää kunnan, seurakunnan ja kylien kumppanuutta ja vuorovaikutusta sekä luoda paikalliset olosuhteet huomioonottavia ratkaisuja.

Toimenpiteet

1. Järjestetään kansalaistoimijoiden ja kunnallishallinnon pysyvä yhteistyö lähipalveluihin ja paikalliseen kehittämiseen liittyvissä asioissa muun muassa ottamalla kuntalain antamat mahdollisuudet käyttöön. (Kunnat, paikalliset kansalaistoimijat)

2. Lisätään kansalaistoimintaan ja paikallisiin ratkaisuihin perustuvia työn ja toimeentulon muotoja, kuten sosiaaliset ja yhteiskunnalliset yritykset ja työosuuskunnat. (TEM, ELY-keskukset, TE-toimistot, YTR-verkosto, Suomalaisen Työn Liitto)
3. Maaseutuvaikutuksia arvioidaan kuntaliitosselvityksiä, liittymissopimuksia ja yhteistoiminta-alueita sekä seurakuntarajauksia valmisteltaessa. Arviointi tehdään kylien lähtökohdista käsin. Kyläyhdistykset ja seurakunnat ovat aloitteellisia arviointiprosessin käynnistämisessä. (Kyläyhdistykset, Suomen Kylätoiminta ry, seurakunnat, kunnat, Suomen Kuntaliitto)
4. Selvitetään edellytykset ja suunnitellaan kansallisella tasolla toteutettava kansalaisyhteiskuntasitoumus, jolla rakennetaan suuntaviivat ja käytännöt julkishallinnon ja kansalaisyhteiskunnan suhteille. (OM, VM, YTR-verkosto)

3.1.2 Lähidemokratia

Lähidemokratia tarkoittaa sitä, että kaikki kansalaiset voivat vaikuttaa alueensa yhteiskunnalliseen kehitykseen. Tämä toteutuu siten, että kansalaiset voivat olla nykyistä suuremmin mukana vaikuttamassa ja päättämässä, miten yhteiskunnan yhteiset verovaroin kerätyt resurssit käytetään.

Kunta- ja palvelurakenteen muutoksilla on suuri vaikutus siihen, miten maaseudun asukkaat voivat osallistua ja vaikuttaa oman elinympäristönsä, kuntansa ja yhteiskunnan toimintaan ja asioihin sekä niitä koskevaan kehittämiseen, suunnitteluun, valmisteluun sekä päätöksentekoon. Kysymys on käytännössä siitä, mitä eri keinoja kuntalaisilla on osallistua yhteisen hyvinvoinnin parantamiseen sekä palvelujen, harrastusmahdollisuuksien, elinympäristön, maankäytön, elinkeinojen ja työpaikkojen suunnitteluun ja kehittämiseen sekä näitä koskevaan päätöksentekoon. Esimerkiksi sähköisiä vaikuttamisen kanavia tulee kehittää siten, että ne sopivat eri-ikäisille ihmisille.

Kuntakoon kasvaessa ja vaaleilla valittujen luottamushenkilöiden määrän vähenemässä päätöksentekijöille kasautuu aiempaa enemmän vastuuta ja valtaa. Tarvitaan ratkaisuja, joilla annetaan kuntalaisille mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa myös muuten kuin perinteisen edustuksellisen demokratian kautta. Perustuslain mukaan yksilöllä on oikeus osallistua yhteiskunnan ja elinympäristönsä kehittämiseen.

Samaan aikaan tarvitaan mekanismeja huolehtia ja päättää kunnissa niistä asioista, jotka ovat suurentuvien kuntien hallinnossa ja päätöksenteossa pieniä, mutta asukkaiden arjessa ja elinympäristössä tärkeitä. Kuntakoon kasvaessa kuntien sisäiset ja alueelliset erot kasvavat. On luonnollisesti myös kuntaorganisaation ja koko yhteiskunnan etu, kun asukkaiden paikallista asiantuntemusta, osaamista, sitoutumista ja panosta hyödynnetään nykyistä paremmin.

Lainsäädäntö luo lähidemokratialle raamit. Lähidemokratiaa käyttöön otettaessa on huolehdittava siitä, että sen avulla tarjoutuu kansalaisille mahdollisuus todella vaikuttaa asioihin. Vain tällainen lähidemokratia motivoi aidosti ihmisiä osallistumaan.

Vaikuttavaa ja todellista lähidemokratiaa saadaan aikaan siirtämällä päätös- ja toimivaltaa alueen asukkaille ja asukkaiden muodostamille lähidemokratiayksiköille, kuten aluelautakunnille. Asukkaat, kylä- ja kaupunginosayhdistykset sekä muut järjestöt osallistuvat ja vaikuttavat omalla asiantuntemuksellaan asuinalueidensa kehittämiseen sekä palveluihin ja maankäyttöön liittyviin asioihin. Kylä- ja kaupunginosatoiminta ja Leader-työ myötävaikuttavat toimivan lähidemokratian aikaansaamiseksi kuntiin. Ne toimivat asioiden ja hankkeiden syöttöalustana ja osatoteuttajina yhteistyössä lähidemokratiayksikön, kuten aluelautakunnan, sekä kunnan kanssa.

Toimenpiteet

5. Lukuisia kokeiluja ja toimivia lähidemokratian kokemuksia hyödyntäen rakennetaan kuntiin lähidemokratian edellyttämät mekanismit eli kansalaistoimijoiden ja kunnallishallinnon aidot ja pysyvät yhteistoimintamuodot. (VM, Suomen Kuntaliitto, kunnat, paikalliset toimijat)
6. Käynnistytävää lähidemokratiatyötä seurataan ja tarvittaessa toimintaa tuetaan ja menettelytapoja tarkistetaan hallinnon ja informaatio-ohjauksen keinoin. Toimivista lähidemokratian malleista välitetään tietoa poliittisille päätöksentekijöille, viranhaltijoille ja käytännön kunta- ja kansalaistoimijoille. Koulutuksella, tutkimuksella ja tiedonvälityksellä varmistetaan, että kansalais- ja järjestötoiminnasta ja lähidemokratian toteuttamisesta on riittävästi tietoa ja osaamista. (Suomen Kuntaliitto, VM, OM, YTR-verkosto, sivistysjärjestöt, tutkimuslaitokset)

3.1.3 Paikallinen kehittäminen

Paikallisella kehittämisellä tarkoitetaan laajasti erilaista paikallisella tasolla tapahtuvaa kehittämistyötä. Toiminta-alue voi olla esimerkiksi kylä, kaupunginosa, kunta tai seutukunta. Paikallisen kehittämisen tavoitteena on vahvistaa ja kehittää paikallisia yhteisöjä, yrityksiä ja alueen elinvoimaa. Sen avulla saadaan erilaisia ja eri-ikäisiä ihmisiä ja yhteisöjä mukaan paikalliseen kehittämistyöhön. Ihmiset itse toimivat ja ottavat vastuuta kehittämistyöstä aktiivisesti ja oma-aloitteisesti.

Paikallista kehittämistoimintaa, kuten kylätoimintaa ja Leader-toimintatapaa, tulee edelleen vahvistaa, sillä käytännön kokemukset, tulokset ja tutkimukset osoittavat, että paikallisella aktiivisuudella, hanketoiminnalla ja vapaaehtoistyöllä saadaan merkittäviä ja kestäviä tuloksia aikaan. Paikallista toimintaa tarvitaan tulevaisuudessa yhä enemmän tilanteessa, jossa kuntien koko kasvaa ja huolehditaan lähidemokratian toteutumisesta ja kansalaisvaikuttamisesta: aktiivisen kansalaisuuden edistämisestä. Kyläyhdistykset ja palveluihin erikoistuneet yhdistykset voivat toimia myös työllistäjinä ja sitä kautta ehkäistä syrjäytymistä alueellaan.

Toimenpiteet

7. Kylätoimintaa sekä maaseudun neuvonta- ja kansalaisjärjestöjä tuetaan ja kehitetään ja kyläasiamiesverkostoa vahvistetaan. (VM, TEM, OKM, Suomen Kylätoiminta ry)
8. Kunnat ottavat maaseudun huomioon strategioissaan nykyistä paremmin ja osallistuvat paikalliseen kehittämiseen niin toimijana, osa-rahoittajana kuin vaikuttajanakin. (Kunnat, Suomen Kuntaliitto)
9. Lisätään Leader-ryhmien kokonaisrahoitusta ja monipuolistetaan Leader-ryhmien aluekehittäjäroolia. (MMM, Leader-ryhmät)
10. Otetaan yhteisölähtöinen paikallinen kehittäminen (Leader-toimintatapa) käyttöön kaikki Suomen alueet kattavasti ohjelmakaudella 2014-2020. (YTR-verkosto, MMM, TEM, maakunnan liitot, ELY-keskukset, Leader-ryhmät, kaupunkien kansalaistoimijat)
11. Otetaan maakunnan yhteistyöryhmiin (MYR) ja niiden alaisiin jaostoihin mukaan paikallisia toimijoita. (MYR:t, maakunnan liitot, Leader-ryhmät, maakunnalliset kyläyhdistykset ja muut paikalliset toimijat)

3.2 Asuminen ja palvelut

Tavoitteena vuoteen 2020 on, että maaseudulla asuminen ja eläminen on monipuolista. Laadukkaat palvelut mahdollistavat hyvinvoinnin, asumisen ja grittämisen maaseudulla. Palvelut on tuotettu asukkaiden lähtökohdista, eri väestö- ja ikäryhmät huomioiden ja siten, että ne vahvistavat ihmisten osallisuutta yhteisöjensä ja yhteiskunnan jäseninä.

3.2.1 Asuminen ja eläminen

Maaseutu tarjoaa hyvän asumisen ja elämisen ympäristön niin vakituiseen kuin osa-aikaiseen ja väliaikaiseen asumiseen heille, jotka arvostavat luonnonläheisyyttä, välttävät asumista ja arjen sujuvuutta erilaisilla maaseutualueilla. Maaseudun infrastruktuuri ja palvelut on säilytettävä sellaisina, että ne huomioivat elämänkaaren eri vaiheet ja mahdollistavat monipuolisen asumisen. Maaseudulla asumista tukee asuinympäristöjen, työllisyyden, lähipalveluiden, liikenne- ja tietoliikenneyhteyksien sekä yhteisöllisyyden kokonaisvaltainen kehittäminen. Toimivat palvelut, sujuva arki sekä kunnan imago toimieläin ja asukkaitaan kuuntelevana paikkana ovat maaseudun vetovoimatekijöitä.

Lapsiperheiden asumisen edellytyksenä on päivähoiton järjestäminen ja koulu- ja palvelut. Nuorten viihtyvyyttä edistää mahdollisuus vaikuttaa asuinympäristöä koskeviin asioihin. Nuorisolain mukaan nuorille tulee järjestää mahdollisuus osallistua paikallista ja alueellista nuorisotyötä ja -politiikkaa koskevien asioiden käsittelyyn.

Vanhusten mahdollisuuksia asua turvallisesti kotona parannetaan erilaisilla hoitoratkaisuilla ja tarjoamalla monipuolisia liikkuvia, sähköisiä ja kotipalveluja yhteistyössä eri toimijoiden kanssa. Sähköisten palveluiden tehokas hyödyntäminen edellyttää helppoja käyttöliittymiä.

Maaseudulla tarvitaan erilaisia asumisvaihtoehtoja kuten omistusasuntoja, vuokra-asuntoja, yhteisö-asumiseen soveltuvia kohteita, senioriasuntoja, osa-aika-asuntoja ja vapaa-ajan asuntoja. Maaseudulla on paljon toimivaa valmista infrastruktuuria ja rakennuksia, joita voidaan hyödyntää nykyistä tehokkaammin. Monipaikkainen asuminen lisääntyy ja ihmiset voivat asua useammalla kuin yhdellä paikkakunnalla. Teknologian ja kulttuurin muutoksen ansioista voimme asua maaseudulla ja olla samaan aikaan mukana paikasta riippumattomissa yhteisöissä ja tiiviissä vuorovaikutuksessa minne päin maailmaa tahansa.

Maaseudun kulttuurisen elinvoiman säilyminen ja hyödyntäminen edellyttävät, että maaseudun yhteisöjä kehitetään omaehtoisesti ja niiden omaleimaisuus säilyy. Tapahtumat ja harrastusmahdollisuudet ovat merkittävä osa ihmisten osallisuuden kokemuksta. Maaseudun aineellinen ja aineeton kulttuuriperintö, kulttuuritoiminta ja elinympäristö vaikuttavat ihmisten hyvinvointiin. Paikallisen arjen tuotteistaminen on maaseudulle mahdollisuus, sillä maaseudun arkisetkin asiat voivat olla matkailijoille kiinnostavia ja houkuttelevia.

Vapaa-ajan asuminen on merkittävä ja kasvava sekä taloudellisen että inhimillisen pääoman voimavara maaseudulla. Osa-aika-asukkaat ovat tärkeitä palveluiden käyttäjiä ja siten palvelutason monipuolistajia, ja tämä merkitys tulee kasvamaan. Lisäksi he ovat paikallisen kehittämisen voimavara ja heidän osallistumistaan paikallisyhteisön toimintaan ja paikallisten palvelujen kehittämiseen kannattaa tukea. Vapaa-ajan asumista ja monipaikkaisuutta tukevia sujuvia yhteiskunnallisia käytäntöjä tulee ylläpitää ja kehittää.

Kaivosteollisuus vaikuttaa eri tavoin sijaintipaikkakuntiinsa. Ympäröivän alueen elinvoimaisuuden kannalta on tärkeää, että kaivoksen työntekijöistä mahdollisimman suuri osa asuu lähialueella. Tähän vaikuttavat omakotitalojen, vuokra-asuntojen, harrastusmahdollisuuksien ja muiden työllistymismahdollisuuksien määrä.

Toimenpiteet

- 12.** Monipuolistetaan maaseudun asumisvaihtoehtoja vuokra-asuntokantaa ja yhteisöasumiskohteita lisäämällä. (Kunnat, yhdistykset, asukkaat, yritykset)
- 13.** Lisätään iäkkäille suunnattuja erilaisia asumisen muotoja maaseudulla, kuten yhteisöllinen asuminen ja iäkkäiden perhehoito. (YM, ARA, Suomen Kylätointominta ry, kunnat, YTR-verkosto)
- 14.** Mahdollistetaan asuntorakentamiseen tarkoituksenmukaiset tuet niin maaseudulla kuin kasvukeskuksissa tilanteissa, joissa rakennettaville asunnoille on odotettavissa pitkäaikaista kysyntää. (ARA)

3.2.2 Maaseudun palvelujen laatu ja saavutettavuus

Koetun hyvinvoinnin lisääminen on maaseudun asukkaiden ja sosiaalisesti kestävä kehityksen näkökulmasta olennaista. Pienillä paikkakunnilla arki voi sujua helposti, sillä palvelut ja arjen tuki ovat lähellä ja tuttuja, eikä ruuhkia ole. Koettu hyvinvointi liittyy tunteeseen siitä, että ” pärjää itse”, joko yksin itse tai läheisten ja naapureiden avulla.

Koettuun hyvinvointiin vaikuttavat laajasti eri palvelut ja tukimuodot, eivät vain hyvinvointipalveluiden keskiössä olevat sosiaali- ja terveyspalvelut sekä perusopetuksen palvelut. Palvelurakenteeseen kuuluvat myös päivittäistavarakauppa, turvallisuuspalvelut, apteekki, posti, pankki ja liikennepalvelut. Kauppapalvelujen saavutettavuus on heikentynyt maaseudulla myymäläverkoston harvenemisen myötä. Verkkokaupan lisääntyminen voi joiltain osin tuoda ratkaisuja kauppapalvelujen saavutettavuuteen.

Kulttuuri-, kirjasto-, liikunta- ja nuorisopalvelut vahvistavat hyvinvointia ja osallisuutta. Näillä palveluilla on terveyttä edistäviä sekä sairauksia ja syrjäytymistä ennaltaehkäiseviä vaikutuksia ja ne ovat osa kaiken ikäisten ihmisten arkea. Ennaltaehkäisevillä palveluilla vähennetään raskaampien ja kalliimpien palveluiden käyttöä. Kirjastot tarjoavat laajasti erilaisia tietopalveluja, tukea harrastustoimintaan sekä tilan erilaisille monipalvelupisteille. Kansalaisopistoja ja kirjastoja voidaan kehittää vastaamaan monipuolisesti maaseudun sivistys- ja tietotarpeisiin. Kirjastoverkko muodostuu kuntien pääkirjastoista, lähikirjastoista, kirjastoautoista sekä muista palvelupisteistä. Laatusuositusten mukaan kirjasto- ja tietopalveluiden tulee sijaita niin, että kirjasto on alle puolen tunnin matkan päässä. Kansalaisopistojen joustavuus, kyky uudistua ja tuottaa asiakaslähtöisiä palveluja ovat mahdollisuus maaseudun harrastus- ja opintotoiminnalle. Sivistyksellisten perusoikeuksien toteutuminen edellyttää toimivia kulttuuripalveluita. Myös seurakunnat ovat maaseudulla merkittäviä ennalta ehkäisevien palvelujen tuottajia.

Kunta- ja palvelurakenneuudistuksella ja sen taustalla olevilla tekijöillä on monitahoisia vaikutuksia maaseudun sosiaali- ja terveyspalveluihin. Palveluiden saavutettavuudessa, asiakaslähtöisyydessä ja palvelujärjestelmän selkeydessä on tapahtunut heikennystä. Toisaalta henkilökunnan asiantuntemus on kasvanut, palveluprosessit ovat yhdenmukaistuneet, palvelupisteiden haavoittuvaisuus on vähentynyt ja saatavilla olevien palveluiden määrä on kasvanut. Palveluiden saavutettavuutta vaikeuttavat toimipisteiden etääntyminen, julkisten liikenneyhteyksien väheneminen, riittämättömät tietoliikenneyhteydet ja palvelujärjestelmän monimutkaisuus. Kehityssuuntaus koettelee nykyisin kirkonkyliä ja isompia kuntakeskuksia; pienten taajamien ja kylien palvelutarjonta on kaventunut jo aiemmin.

Maaseudun lähipalveluista puhuttaessa tehdään ero palvelujen saatavuuden ja saavutettavuuden välillä. Saatavuus kertoo palveluiden valikoimasta. Palveluiden tarjonta voi periaatteessa kattaa koko maan, mutta käytännössä palvelu voi sijaita kaukana, aukioloaika voi olla lyhyt tai henkilökunnan ammattitaito heikkoa.

Saavutettavuudessa on kysymys siitä, että palvelu on käytettävissä helposti ja nopeasti ja että palvelu vastaa tarpeeseen. Saavutettavuuteen kuuluu myös palveluiden kielellinen saatavuus. Puhuttaessa lähipalveluista ja palveluiden saavutettavuudesta on tärkeää määritellä, kenen kannalta, minkä palveluiden ja millä alueella saavutettavuutta tarkastellaan. Saavutettavuutta tulee tarkastella käyttäjän näkökulmasta. Esimerkiksi terveyskeskuksen sekä matalan kynnyksen tuki-, neuvonta- ja ohjauspalvelujen hyvä saavutettavuus on tärkeää erityisesti iäkkäille ja syrjäytymisvaarassa oleville, joilla on paljon palvelutarpeita, mutta vähän voimavaroja hakeutua palvelun piiriin. Lisäksi on määriteltävä ne peruspalvelut, jotka julkisen sektorin on järjestettävä helposti saatavissa oleviksi kaikille, asuinpaikasta riippumatta.

Maaseudulle soveltuvia palvelujen tuottamisen malleja kehitetään edelleen ja otetaan käyttöön nykyistä laajemmin. Näitä ovat pyörien päällä kulkevat palvelut, monipalvelupisteet, palvelukioskit, liikkuvat tai jalkautuvat työntekijät, etäpalvelut sekä palvelujen yhdistämiseen perustuvat ratkaisut. Arjen tukeen on olemassa uusia ratkaisuja, kuten sosiaalinen isännöinti. Palvelujen yhdistämistä tulee tehdä ennakkoluulottomasti eri toimijoiden yhteistyössä ja sektorirajat ylittäen. Palvelujen yhdistämisen esteenä voivat olla asenteet ja käytännöt, mutta joissain tapauksissa myös lainsäädännön määräykset, jotka eivät toimi pienten yksiköiden ja palvelutarpeiden maaseudulla. Palvelujen joustava tuottaminen ja moniammatillisuus voivat edellyttää myös pätevyysvaatimusten muuttamista. Terveys- ja hyvinvointipalvelujen kohdalla joudutaan ottamaan kantaa siihen, millaisia hoito- ja hoivatoimenpiteitä voidaan toteuttaa ilman alan ammattitutkintoa. Vaikeaksi asian tekevät kysymykset laadukkaiden palvelujen tasa-arvoisesta saatavuudesta, vastuusta ja potilasturvallisuudesta.

Turvallisuuspalveluissa on harvaan asutulla maaseudulla muuta maata selvästi heikompi tilanne. Kansalaisten ja yhteisöjen oma vastuu turvallisuudesta on kasvanut vuosikymmenien aikana ja on edelleen kasvamassa. Viranomaisten reagointiajat ovat tarpeisiin nähden liian pitkät, ja palveluja tuottava verkko on niin ohut, että se toimii jatkuvasti riskirajoilla. Turvallisuuspalvelujen puutteet aiheuttavat ihmisille vakavia vaaratilanteita ja ovat iso riski myös matkailun yritystoiminnalle. Turvallisuus on osa hyvää ja sujuvaa arkea. Turvallisuuden ylläpitämiseksi lisätään toimijoiden välistä yhteistyötä julkisen sektorin resurssien vähentyessä. Julkisen sektorin on edelleen taattava poliisi, pelastustoimi, terveydenhoitoon liittyvä ensihoito ja sairaankuljetus myös maaseudulla asuville. Lisäksi tarvitaan yhdistyksiä ja yksityissektoria alueiden omaehtoiseen häiriötilanteisiin valmistautumiseen. Tähän tarvitaan turvallisuussuunnitelmia ja koulutusta. Turvallisuuspalveluja on järjestetty onnistuneesti sektorirajat ylittäen Lapissa ja toimintatavasta voidaan ottaa mallia myös muiden palveluiden järjestämisessä.

Lähikoulu on tärkeä maaseudulla asumisen vetovoimatekijä lapsiperheille. Koulujen saavutettavuus on heikentynyt haja-asutusalueella 2000-luvun aikana ja erityisesti pienten, alle 50 oppilaan koulujen määrä on vähentynyt merkittävästi. Kyläkoululla on merkitystä paitsi kouluna, myös yhteisön kokoontumispaikkana ja

monitoimitilana. Pienissä kouluissa käytettyyn yhdysluokkapedagogiikkaan liittyy etuja, kuten lapsen kasvu omatoimisuuteen ja yhteisölliseen toimintaan. Opettajankoulutuksessa ei tällä hetkellä oteta riittävästi huomioon pienten koulujen olosuhteita ja erityispiirteitä. Kuntarajat ylittävä yhteistyö kouluverkkosuunnittelussa edistää perusopetuksen saavutettavuutta. Kouluverkkosuunnittelua tulee tehdä kuntien muuhun strategiatyöhön kytkeytyen, hallinnonalat ylittäen, ennakoiden ja avoimessa vuorovaikutuksessa asukkaiden kesken. Perusteet kouluverkkosuunnittelun toimintakulttuurin muutokselle ovat painavat, ja osallistumisen ja tiedonkulun lisäämiseksi on saatavilla keinoja ja menetelmiä.

Lapsilla ja nuorilla eri puolilla maata tulee olla tasavertainen mahdollisuus oppimiseen. Lähipalvelu esi- ja perusopetuksessa on tarkennettava suunnitelmissa ja lainsäädännössä. Pienillä paikkakunnilla yläasteiden aineopetus on saatu järjestettyä hyödyntämällä lukion opettajien työpanosta. Näin opettajille on saatu riittävästi opetustunteja. Lukioverkon harventaminen uhkaa tätä mahdollisuutta. Lukioiden verkostoitumisesta ja verkko-opetuksesta on hyviä kokemuksia ja sillä on lisätty pienten lukioiden opetusainevalikoimaa ilman suuria lisäkustannuksia.

Perustuslain näkökulmat ovat osa maaseudun palveluja koskevaa valmistelua ja päätöksentekoa. Palveluiden käyttöä ja järjestämistä vaikeuttavat tekijät saattavat johtaa perustuslaillisiin ongelmiin ihmisten yhdenvertaisuuden, sosiaalisten oikeuksien, liikkumisvapauden, henkilökohtaisen turvallisuuden ja jopa oikeuden elämään kannalta. Myös poliittisessa keskustelussa painotetaan julkisten palveluiden merkitystä tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden takaajana sekä korostetaan harvan asutuksen ja pitkien etäisyyksien huomioimista sosiaali- ja terveystalouden uudistamisessa.

Maaseudun palvelujen kohdalla tulee arvioida, mitkä tärkeät peruspalvelut ovat sellaisia, joiden kohdalla markkinat eivät syystä tai toisesta toimi, ja mitkä ovat sellaisia palveluja, joiden saatavuus yhteiskunnan tulee turvata. Tällöin puhutaan niin kutsutuista SGEI-palveluista², joista viranomaisen voi asettaa palveluntuottajalle julkisen palvelun velvoitteen ja maksaa korvausta kyseisen palvelun tuottamisesta. Markkinoiden toimintaa ja palvelutarjontaa arvioidaan paikkaperustaisesti ja toiminnassa otetaan huomioon julkisia hankintoja koskevat säännöt ja valtioneuvoston päätökset. SGEI-instrumenttia voivat soveltaa sekä valtio että kunnat. SGEI-palvelujen määrittely on käynnissä ja sitä koordinoi työ- ja elinkeinoministeriö. Maaseudun palveluja, joiden kohdalla tulee paikallisesti selvittää niiden SGEI-luonne, ovat muun muassa postipalvelut, julkinen liikenne, päivittäistavarakauppa, pankkipalvelut ja ikäihmisten hoivaan ja asumiseen liittyvät palvelut.

Toimenpiteet

15. Tehdään tarvittavia joustoja palvelujen järjestämistä koskevien säädösten tulokintaan, ohjeistukseen ja käytäntöihin sekä muutoksia lainsäädäntöön, jotta

---

2 SGEI-palvelut = services of general economic interest, yleisiin taloudellisiin tarkoituksiin liittyvät palvelut

palveluja voidaan järjestää joustavasti ja hallinnonalojen rajat ylittäen. (VM, STM, OKM)

16. Otetaan SGEI-valmistelutyössä huomioon erityisesti harvaan asutun maaseudun palvelujen erityiskysymykset ja markkinoiden erityispiirteet ja vietään kuntiin ja maaseudulla palveluita tuottaviin organisaatioihin SGEI-tietoa ja osaamista koulutuksella ja viestinnällä. (TEM, VM, Suomen Kuntaliitto, YTR-verkosto)
17. Vahvistetaan perus- ja ihmisoikeusnäkökulmaa maaseudun palvelurakenteiden määrittelyssä, palvelujen järjestämisessä ja palvelujen hallinnollista järjestämistä ja resursointia koskevassa valmistelussa ja päätöksenteossa. (YTR-verkosto, OM, Suomen Kuntaliitto)
18. Turvataan julkisten ja yksityisten palveluiden saatavuus luomalla ja tuomalla alueellisten palvelukeskusten (kauppa, koulu, kylätalo ym.) tarjontaan uusia sovelluksia, yhdistelmiä, yhteistyöverkostoja ja sähköisiä palveluja. (Paikalliset yritykset ja järjestöt, kunnat, seurakunnat, valtionhallinto)
19. Otetaan yhteispalvelupisteet käyttöön kattavasti koko maassa huomioiden alueelliset ja eri ikäryhmien tarpeet ja parannetaan näin kuntien, valtionhallinnon ja muiden toimijoiden palvelujen saavutettavuutta. (Ministeriöt, Suomen Kuntaliitto, kunnat, Kela, seurakunnat)
20. Turvataan koulutuksen alueellinen saavutettavuus lisäämällä oppilaitosten yhteistyötä sekä yhteistyötä kirjastojen ja muiden toimijoiden kanssa sekä hyödyntämällä tietoteknologiaa ja etä- ja monimuoto-opetusta. Tehdään kouluverkkosuunnittelua pitkäjänteisesti seudullisena yhteistyönä yli kuntarajojen ja huolehditaan siitä, että pienten lasten koulumatkat eivät muodostu kohuttomiksi, eivätkä ainakaan ylitä lain sallimaa aikaa. Huomioidaan pienten koulujen erityispiirteet ja vahvuudet kouluverkkosuunnittelussa ja perusopetuksen laadun arvioinnissa. (Kunnat, AVIt)
21. Lisätään maaseudulla kulttuuripalvelujen tuottamisessa julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin yhteistyötä ja varmistetaan näin palvelujen saatavuus, saavutettavuus, resurssit ja osaaminen. Huolehditaan, että kulttuuripalveluja kehitetään osana kuntien peruspalveluja. Otetaan kuntien erilaiset toimintaympäristöt huomioon uudistettaessa lakia kuntien kulttuuritoiminnasta. (OKM, VM, kunnat)
22. Kuntien hyvinvointikertomuksissa seurataan ja arvioidaan laaja-alaisesti hyvinvointia lisäävän ja ennaltaehkäisevän työn merkitystä paikallisella tasolla. Seurannassa ja arvioinnissa hyödynnetään käytettävissä olevia mittareita. Kuntien vastuuhenkilöitä koulutetaan ja ohjataan hyvinvointikertomusten toteuttamisessa. (Kunnat, Suomen Kuntaliitto, AVIt, YTR-verkosto)
23. Kansallisissa sote-palveluja koskevissa kehittämis- ja tutkimushankkeissa otetaan erilaiset maaseutualueet omaksi tarkastelun kohteekseen. Sote-asioita koskevassa päätöksenteossa hyödynnetään maaseututietoa. (STM, THL, AVIt)

24. Alueiden omaehtoista selviytymistä lisätään ottamalla paikalliset yhteisöt ja elinkeinoelämä mukaan kunnan ja alueiden turvallisuussuunnitteluun ja ottamalla käyttöön julkisen tuen ja yksityisen työn varaan suunniteltuja työtapoja. Turvallisuussuunnittelua tehdään sektorien välisenä. Otetaan kunnissa käyttöön Lapissa kehitetyn laaja-alaisen hyvinvointi- ja turvallisuustyön yhteistyötoimintamallin kaltaisia toimintatapoja. (AVIt, Suomen Kuntaliitto, kunnat, paikalliset yhteisöt, yritykset)
25. Lisätään nuorten työpajatoimintaa ja avoimia työpajoja maaseudulla ja pienissä kunnissa oppilaitosten, kuntien ja yritysten välisenä yhteistyönä. (ELY-keskukset, AVIt, kunnat)

3.3 Infrastrukturi ja maankäyttö

Tavoitteena vuoteen 2020 on, että maaseudulla infrastrukturi on sujuvan asumisen ja yritystoiminnan edellyttämässä kunnossa. Tiestö, raiteet ja lentokentät palvelevat käyttäjien tarpeita ja liikenneyhteydet toimivat eri puolilla Suomea. Maaseudulla on otettu käyttöön vaihtoehtoisia toimintatapoja korvaamaan perinteistä julkista liikennettä. Nopeat tietoverkot ovat kaikkien saatavilla kohtuulliseen hintaan. Maankäyttöä suunnitellaan osallistavasti ja tunnustetaan maaseudun tarpeet.

3.3.1 Liikenneverkon kunto ja liikennöitävyys

Hallitus antoi keväällä 2012 eduskunnalle liikennepoliittisen selonteon, jossa linjataan liikennepoliittikkaa vuosille 2012–2022. Selonteon mukaisesti valtion ja yksityisten toimijoiden vastuita tullaan selkiyttämään, samoin selkiytetään erilaiset yksityisteiden avustusjärjestelmät ja periaatteet sekä päivitetään lainsäädäntö. Näin pystytään myös yksityisteiden kohdalla nykyistä paremmin yhdistämään valtion avustuksissa maaseutuasumisen ja elinkeinoelämän tarpeet. Selonteossa todetaan, että maaseudun kuljetusten kannalta tärkeä sorateiden kunnostaminen edellyttäisi noin 15 miljoonan euron vuosittaista lisärahoitusta. Asiakaslähtöisen täsmähoidon laajentaminen edellyttäisi vähintään 10 miljoonan euron vuosittaista lisärahoitusta.

Maantie-, raide- ja lentoliikenneverkkoa tulee kehittää integroidusti. On tärkeää, että kunta- ja maakuntakeskukset sekä pääkaupunkiseutu ovat saavutettavissa julkisella liikenteellä ja tieverkko on liikennöitävässä kunnossa. Kunnossa oleva liikenneverkko on sekä kansallisesti että erityisesti harvaan asutun maaseudun näkökulmasta merkittävä tekijä. Liikenneverkkoa hyödyntävät paikallisten asukkaiden lisäksi yritystoiminta, etenkin vientiliikenne, metsä- ja maatalous sekä matkailu. Kasvava biotalous lisää infrastruktuurille kohdistuvia vaatimuksia muun muassa tiestön kuntoon ja bioenergiaterminaalien määrään ja saavutettavuuteen liittyen.

Suomen koko tieverkko on 454 000 kilometriä pitkä. Tästä yksityis- ja metsäauto-
teiden osuus on 350 000 kilometriä, maanteiden 78 000 kilometriä ja kuntien katu-
verkkoa 28 000 kilometriä. Harvaan asutuilla alueilla suurin osa yksityisteistä on
myös yleiskäytössä. Valtion yksityisteiden kunnossapitomäärärahat ovat laskeneet.
Monet kunnat tukevat yksityisteiden kunnossapitoa, mutta tiukkenevan kuntata-
louden myötä kuntien tukemismahdollisuudet heikkenevät. Tämän vuoksi on otet-
tava käyttöön uusia toimintatapoja ja rahoituskeinoja. Uusia toimintatapoja tiestön
kunnossapidon kehittämiseksi luodaan ELY-keskusten, kuntien, tiekuntien ja ura-
koitsijoiden yhteistyönä.

Raideliikenteessä on tähdättävä koko Suomen tarpeita vastaavan reitistön ylläpi-
toon sekä käyttäjien kannalta toimiviin aikatauluihin. Hintojen kohtuullisuuden on
säilyttävä silloinkin, jos matkustajaliikenne avataan kilpailulle.

Maaseudun elinkeinojen kannalta myös lentoliikenteellä on merkitystä. Se
tuo alueille muun muassa matkustajia koti- ja ulkomailta sekä parantaa yritysten
yhteyksiä keskuksiin ja ulkomaille. Erityisen tärkeä rooli lentoliikenteellä on
Pohjois-Suomessa.

Toimenpiteet

- 26.** Laaditaan maaseudun tieohjelma yhteistyössä alan toimijoiden ja kehittäjien
kanssa. Huolehditaan alemman tieverkon päivittäisestä liikennöitävyydestä.
(LVM, VM, ELY-keskukset, maakunnan liitot, raskaan liikenteen edustajat)
- 27.** Aktivoidaan tiekuntia ja teiesännöintitoimintaa ottamaan käyttöön uudenlaisia
kumppanuusmalleja. Pidetään silmällä yksityisteiden valtionavun riittävyttä.
(LVM, ELY-keskukset, tiekunnat, Suomen tieyhdistys ry)

3.3.2 Liikennepalvelut

Liikennejärjestelyt muovaavat yhteiskuntaa sekä ihmisten asuinpaikka- ja asuin-
muotovalintoja. Kulkuyhteydet mahdollistavat osallistumisen sosiaaliseen, talou-
delliseen ja poliittiseen toimintaan, koska tietoliikenneyhteydet eivät kata kaikkia
osallistumismahdollisuuksia. Liikennepalvelujen puute on yksi syrjäyttävä meka-
nismi yhteiskunnassa.

Haja-asutusalueiden peruspalveluiden vähentyessä liikkumistarve kasvaa, mutta
samaa aikaan väestön väheneminen heikentää julkisen liikenteen kannattavuutta.
Julkisen liikenteen tarjontaa on karsittu varsinkin päätieyhteyksien ulkopuolella.
Maaseudulla julkinen liikenne on lähinnä pääteitä pitkin liikkuvien pitkänmatkan-
bussien varassa. Maaseudun julkista liikennettä on täydennetty kutsuohjautuvalla
asiointiliikenteellä ja palvelulinjoilla. Erityisesti maaseudun nuoret ja ikääntynyt
väestö tarvitsevat julkista liikennettä tai muulla tavoin järjestettyjä kuljetuksia har-
rastus- ja asiointimatkoille.

Kohtuullisten liikennepalvelujen turvaaminen maaseudulla edellyttää julkisen
rahoituksen, liikenteen järjestämisen ja suunnitteluperiaatteiden uudistamista.

Liikenteen suunnittelu tulee toteuttaa nykyistä koordinoitummin sekä kuljetuspalvelut tuottaa pienemmällä ja monikäyttöisemmällä kalustolla. Liikkumismahdollisuuksien kehittämisessä tarvitaan nykyistä täsmällisempää ja asiakaslähtöisempää tietoa maaseudun matkojen tarkoituksesta, suuntautumisesta ja ajoittumisesta.

Maaseudulle, ja erityisesti harvaan asutulle maaseudulle, on löydettävä uusia ja vaihtoehtoisia toimintatapoja korvaamaan perinteisen julkisen liikenteen ja joukkoliikenteen vähentymistä. Mahdollisuuksia avautuu hyödyntämällä nykyistä enemmän paikallisiin kumppanuuksiin perustuvia liikennöintiratkaisuja sekä yhdistämällä julkisen ja yksityisen sektorin henkilö- ja tavaraliikennettä. Toistaiseksi esimerkiksi yhteisöjen tuottamat palvelut ovat liikennesektorilla vähäisiä. Ongelmia on sekä asenteissa, kokeilunhalun puutteessa että lainsäädännössä, joka rajoittaa liikennealan palvelujen syntymistä. Yksi harkittava vaihtoehto on yhdistyksille, osuuskunnille ja järjestöille mahdollistettu yleishyödyllinen liiketoiminta henkilöliikennepalveluiden järjestämiseksi. Maaseudun liikennepalvelujen turvaaminen edellyttää taksipalvelujen, kutsujoukkoliikenteen, naapurivun ja kimppekyytijärjestelmän kehittämistä esimerkiksi yhdistämällä niitä tavaroiden liikkumiseen. Kimppekyytikäytännön yleistymistä voidaan tukea muun muassa kehittämällä informaatiopalveluja.

Toimenpiteet

28. Uudistetaan liikenteen rahoitusmekanismeja niin, että turvataan maaseudun liikkumistarpeet. Siellä, missä asutus on harvaa, työpaikat hajallaan eikä julkinen liikenne ole kannattavaa, yksityisautoilun ja kuljetusten kulut pidetään kohtuullisena. (LVM, VM)
29. Maaseudun asukkaiden, yritysten, matkailijoiden ja erityisesti koululaisten liikkumismahdollisuudet turvataan paikallisilla ratkaisulla, yhdistämällä kuljetuksia, kutsujoukkoliikenteellä ja toimivilla liityntäyhteyksillä. (LVM, ELY-keskukset, kunnat)
30. Turvataan päivittäiset liikenneyhteydet kunta- ja maakuntakeskuksiin sekä pääkaupunkiseudulle koko maassa yhdistelemällä eri liikennemuotoja sujuvaksi kokonaisuudeksi. Toteutuksessa huomioidaan pitkät maakunnalliset etäisyydet ja paikalliset tarpeet muun muassa elinkeinoelämän osalta. (LVM, ELY-keskukset)

3.3.3 Tehokas, luotettava ja kattava tietoliikenne-, puhelin- ja sähköverkko

Nyky-yhteiskunnan toimivuus - asuminen, yrittäminen, turvallisuus - perustuu pitkälti sähkön, tietoverkkojen, digi-TV:n ja puhelimen toimivuuteen ja niiden kautta saataviin palveluihin. Etenkin harvaan asutulla maaseudulla on edelleen alueita, joilla nämä perusasiat eivät ole kunnossa. Sähkön saatavuus pitäisi turvata myös kriisiolosuhteissa monen merkittävän toiminnon perustuessa sähkөөn. Sähköä

tuotettaessa paikallisesti pienemmissä yksiköissä on todennäköistä, että esimerkiksi myrskyt aiheuttavat pitkiä sähkökatkoksia pienemmällä maantieteellisellä alueella kuin mitä 2010-luvun alussa on koettu.

Valtioneuvoston periaatepäätöksen mukaisesti Suomessa toteutetaan nopeiden yhteyksien valokuiturunkoverkon rakentaminen vuoden 2015 loppuun mennessä. Tavoitteena on päästä hyödyntämään nopeiden yhteyksien tuomat mahdollisuudet ja tuoda ne mahdollisimman monen käyttäjän ulottuville kohtuullisin kustannuksin. Nopeiden kuituverkkojen, tekniikan ja palvelusisältöjen mahdollisuuksien hyödyntäminen on maaseudun kehittämisen keskeinen perusta ja kilpailukyvyyn osatekijä, joka luo uusia mahdollisuuksia vuorovaikutteiselle sisällön tuottamiselle ja levittämiseksi. Se mahdollistaa muun muassa julkisten ja yksityisen palvelujen tuottamisen, etäopiskelun ja -työn sekä harrastetoiminnan kylille ja yksittäisiin talouksiin.

Kokonaisuuden onnistumisen kannalta on tärkeää samanaikaisesti toteuttaa valokuituverkon rakentaminen ja sisällöntuotanto, jotta verkkoinvestoinnista saadaan välitön merkittävä hyöty. Sähköisiä palveluja ei ole vielä riittävästi, ja niiden käyttö voi olla hankalaa ja kalliita sovelluksia vaativaa. Tarvitaan sähköisten palvelujen asiakas- ja käyttäjälähtöistä kehittämistä, tiedottamista ja käytön tukea erityisesti ikääntyneille. Asiakaspalvelupisteisiin kootaan valtion ja kuntien viranomaispalveluja sekä kolmannen sektorin palveluja. Pisteet palvelevat erityisesti heitä, joilla ei ole tarvittavia laitteita käytössään tai osaamista sähköisten palvelujen käyttöön.

Tällä hetkellä erot laajakaistan saatavuudessa Suomen eri kuntien välillä ovat suuret kuntakoosta riippumatta. Huippunopean tietoliikenneyhteyden pitäisi olla ainakin harvaan asutulla maaseudulla SGEI-palveluna toteutettava palvelu, eli yhteiskunnan tulisi turvata sen saatavuus. Tätä voidaan perustella elinkeinotoiminnalla, työllisyydellä, palveluilla, asumisella, turvallisuudella, saavutettavuudella, tasa-arvolla, lähidemokratialla, viestinnällä, kulttuurilla ja yhteisöllisyydellä.

Mobiiliverkkoyhteydet ovat vakiinnuttaneet paikkansa suomalaisessa arjessa. Mobiiliverkon käyttäjät hyödyntävät liikkuvan yhteyden luomia mahdollisuuksia yhä monipuolisemmin muun muassa ajasta ja paikasta riippumattomassa joustavassa työnteossa. Haasteena on, miten työntekijät, työnantajat ja muut palvelujen käyttäjät omaksuvat uusia työ- ja toimintakulttuureja.

Sähköisten palvelujen toteuttaminen koko väestölle varmistetaan nopeiden laajakaista- ja mobiiliverkkojen yhteisellä toiminnalla. Nopeita valokuitupohjaisia ja langattomia laajakaistaverkkoja tulee laajentaa maantieteellisesti ja kehittää sähköisiä palveluja kokonaisvaltaisesti. Uusien sähköisten palvelujen käyttöönotto edellyttää verkkoteknologian osalta verkkojen symmetrisyyttä ja stabiilisuutta. Tällöin nopeuden täytyy riittää esimerkiksi teräväpiirtoisen videokuvan ja muun datan kaksisuuntaiseen samanaikaiseen lähetykseen. Valokuituyhteydet luovat perustan raskaan datan siirtoon ja mobiiliverkot täydentävät keveimmillä tiedonsiirroilla liikkuvuutensa ja käytön joustavuutensa ansiosta.

Nopeiden tietoliikenneyhteyksien myötä ratkeavat TV:n näkyvyyteen, puhelimen kuuluvuuteen ja turvayhteyksiin liittyvät ongelmat. Puhelimen kuuluvuus

ja digi-TV:n näkyvyys täytyy turvata myös alueilla, jonne tässä vaiheessa ei saada nopeita tietoliikenneyhteyksiä.

Toimenpiteet

- 31.** Taataan koko Suomessa tarkoituksenmukaiset, kohtuuhintaiset, nykyajan ja tulevaisuuden tietoyhteiskunnan tarpeisiin vastaavat ja järkeviin teknologisiin ratkaisuihin, kuten valokuituun perustuvat tietoliikenneyhteydet. (VM, LVM, kunnat, maakuntaliitot, YTR-verkosto)

3.3.4 Maaseudun vesi- ja jätehuolto

Ilmastomuutoksen torjunta ja kierrätyksen edistäminen ovat tärkeitä ympäristöpoliittisia tavoitteita. Maaseudulla ne voidaan liittää maaperäsuojelun ja kasvullisen maan kasvukunnan parantamiseen, uusiutuvan energian tuottamiseen ja maatilatalouden parantamiseen. Maatilojen tai seudullisten biokaasulaitosten mädättämissä on mahdollisuuksia lannoitevalmisteiden tuottamiseen ja energiantuotantoon, jotka palvelevat myös tuotantoeläinten lantapulmien ja taajamien viemäri- ja jätevedenpuhdistuslaitosten ratkaisussa. Asian edistäminen vaatii edellytysten tutkimista ja parantamista.

Toimiva vesihuolto, hyvälaatuinen talousvesi ja jätevesien asianmukainen käsittely ovat hyvän ja terveellisen asuinympäristön perusedellytys. Maaseudun haja-asutusalueen vesihuolto perustuu usein pieniin paikallisiin vesiosuuskuntiin. Niiden toiminta ja taso vaihtelevat paljon, osan ollessa hyvin huollettuja ja kunnossa, osan ollessa vähemmällä ylläpidolla. Hyvän veden tarve on jatkuvaa ja vesihuollon tekninen vaatimustaso myös nousee jatkuvasti. Jätevesien käsittely tulee saattaa säädettyjen vaatimusten mukaiseksi 15.3.2016 mennessä.

Vesiosuuskuntien vastuuhenkilöt ovat usein vapaaehtoistoimijoita kylän alueelta, joten heidän mahdollisuutensa kouluttaa itseään ja seurata alan kehitystä ovat rajalliset. Vapaaehtoisten määrä myös vähenee. Maaseudun vesihuollon turvaamiseksi on koulutettava asiantuntijoita, jotka voisivat huolehtia ammattimaisesti useamman vesiosuuskunnan sisällöllisestä ja teknisestä toiminnasta.

Pääosa maaseudulla tarvittavasta talousvedestä ja syntyvästä jätevedestä käsitellään tulevaisuudessakin kiinteistökohtaisesti. Viemäriverkostoa laajennetaan taajamien ulkopuolelle maa- ja metsätalousministeriön ja ympäristöministeriön yhdessä hyväksymän valtakunnallisen viemärintiöohjelman mukaisesti. Vesihuoltoverkostoja suunniteltaessa kunnissa on kuunneltava asukkaiden ja yritysten tarpeita ja mahdollistettava kohtuuhintaiset liittymismaksut. Jätevesihuollon neuvonta on tärkeää ja sitä tulee olla tarjolla asukkaille ja yrityksille.

Toimenpiteet

- 32.** Maaseudun asutuksen, tilojen ja paikalliskeskusten jäteperäisen ravinne- ja materiaali- ja kierrätyksen ja energiantuotannon edellytyksiä tutkitaan ja parannetaan. (Jäte- ja kierrätysalan toimijat, kunnat, YM, MMM)

33. Lisätään maaseudun pienten vesiosuuskuntien välistä yhteistyötä ja koulutetaan vesi-isännöitsijöitä. Tarjotaan maaseutualueiden vedenhankinnan varmistamiseksi ja jätevesihuollon edistämiseksi rahoitusta investointeihin. (MMM, YM, kunnat, vesihuoltolaitokset, Suomen vesiosuuskuntien liitto)
34. Toteutetaan tehostettua vesihuollon neuvontaa vähintään vuoden 2016 loppuun sekä toteutetaan taajamien ulkopuolella viemäröintihankkeita valtakunnallisen viemäröintiohjelman periaatteiden mukaisesti. (MMM, YM, ELY-keskukset, kunnat, vesihuoltolaitokset, vesiosuuskunnat, neuvonnan valtakunnalliset järjestöt)

3.3.5 Maankäyttö ja kaavoitus

Maankäyttö- ja rakennuslain tavoitteena on järjestää alueiden käyttö ja rakentaminen niin, että siinä luodaan edellytykset hyvälle elinympäristölle sekä edistetään ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävää kehitystä. Valtioneuvoston päättämät valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet ovat osa maankäyttö- ja rakennuslain mukaista alueidenkäytön suunnittelujärjestelmää. Niiden tehtävänä on varmistaa valtakunnallisesti merkittävien seikkojen huomioon ottaminen maakuntien ja kuntien kaavoituksessa sekä valtion viranomaisten toiminnassa, auttaa saavuttamaan maankäyttö- ja rakennuslain ja alueidenkäytön suunnittelun tavoitteet sekä toimia kaavoituksen ennakko-ohjauksen välineenä valtakunnallisesti merkittävissä alueidenkäytön kysymyksissä ja edistää ennakko-ohjauksen johdonmukaisuutta ja yhtenäisyyttä.

Maakuntakaavoituksella on merkittävä rooli seudullisessa suunnittelussa, sillä se ohjaa kuntien kaavoitusta ja viranomaisten muuta alueiden käyttöä koskevaa suunnittelua. Maakuntakaava on yleispiirteinen suunnitelma alueiden käytöstä maakunnassa tai sen osa-alueella. Siinä esitetään alueiden käytön ja yhdyskuntarakenteen periaatteet sekä osoitetaan maakunnan kehittämisen kannalta tarpeellisia alueita. Kunnat ovat keskeisiä toimijoita alueidenkäytössä ja rakentamisen ohjauksessa, sillä niillä on kaavoitusmonopoli. ELY-keskukset edistävät ja ohjaavat kuntakaavoitusta.

Suomen maaseudun maankäyttöä hallitsevat paikkaperustaiset luonnonvarojen ja ympäröivää luontoa hyödyntävät, tilaa tarvitsevat elinkeinot. Tästä syystä asuminen ja työpaikat ovat nyt ja jatkossakin hajallaan. Globaalisti luonnonvarojen ehtyessä ja maailman ruokaturvan heikentyessä uusiutuvien luonnonvarojen hyödyntäminen ja ruoan tuotannon merkitys tulee tulevaisuudessa Suomessa kasvamaan merkittävästi. Tämä on otettava huomioon maaseudun maankäytön suunnittelussa, joka poikkeaa tiiviisti rakennettujen alueiden maankäyttökysymyksistä.

Koska maaseudun maankäyttökysymykset ovat erilaisia kaupunkeihin verrattuna, maaseutualueiden yhdyskuntasuunnittelu ei voi perustua samoihin periaatteisiin kuin kaupunkiseutujen. Tähän vaikuttaa muun muassa elinkeinojen ja asumispreferenssien erilaisuus. Kuntaliitostilanteissa syntyy kuntarakenne, jossa

yhä suurempi osa yksittäisen kunnan alueesta on maaseutua. Erityisesti pienempien maaseutukuntien liittyessä suurempiin kaupunkeihin on huolehdittava, että uudessa kunnassa tunnistetaan maaseudun tarpeet sekä maaseutuyrittäjyyden ja -asumisen kehittäminen ja erityispiirteet. Nämä tulee ottaa kunnan strategiasissa asiakirjoissa esiin. Kuntarakenteiden muuttuessa monet kirkonkylät joutuvat uudenlaiseen asemaan. Kirkonkyläkehittäminen ja palveluiden ylläpidon suunnittelu nousee maaseutualueiden kannalta merkittäväksi. Maaseudun erityistarpeisiin sopivia rakentamisen ja kaavoituksen ohjausmenettelyjä on välttämätöntä eriyttää kaupunkien suunnittelusta. Yleiskaavaa voidaan käyttää rakennusluvan myöntämisen perusteena erityisesti maaseutukylissä. Maaseudun elinvoimaisuutta voidaan tukea keventämällä rakennuslupamenettelyjä.

Maankäytön suunnittelun ja tavoitteiden on perustuttava maanomistajien, yrittäjien, asukkaiden, kaavoittajien ja muiden asianosaisten toimijoiden vuoropuheluun perustuvaan näkemykseen tarpeista ja tulevan kehityksen suunnasta. Maankäytön suunnittelussa on keskeistä osallistaa asianosaiset tahot, mukaan lukien paikallisviranomaiset, yrittäjät ja asukkaat, jotta lopputuloksesta saadaan mahdollisimman hyvin eri tarpeet huomioonottava. Tämä mahdollistaa myös paikallisten alueellisten erityispiirteiden ja voimavarojen esiin noston ja huomioimisen. Kuulemismenettelyjen lisäksi tarvitaan osallistamista. Kulttuuriympäristöohjelmien ja kyläsuunnitelmien yhteydessä voidaan selvittää kulttuurimaisemat ja kulttuuriperintökohteet sekä laatia kulttuurikarttoja, joissa näkyvät paikalliset erityispiirteet ja paikallisyhteisölle merkittävät kohteet.

Rakentamisen ohjauksessa, kaavoituksessa ja muussa maankäytön suunnittelussa on otettava huomioon alkutuotannon tarvitsemat toimintaedellytykset. Perinteisen maatalousyrittäjyyden ohella maankäytössä on huomioitava maaseudun luonnonresursseihin perustuvan elinkeinotoiminnan aluevaraukset. Asuin- ja muu yhdyskuntarakentaminen on pyrittävä sijoittamaan muille kuin peltoalueille. Taajamien läheisyydessä asuin- ja teollisuusalueita suunniteltaessa ja olevia alueita saneerattaessa on syytä huolehtia myös riittävästä kasvullisista puskurivyöhykkeistä alkutuotantoalueiden ja muun toiminnan välillä.

Maaseutuasumisen ohjausta ja menettelyjä on arvioitava tulevaisuuden asumispreferenssien ja elinkeinojen näkökulmasta. Keskeistä on ottaa huomioon, että yhä useampaa työtä voidaan tehdä ilman paikkasidonnaisuutta. Maaseutuasumiselle on vahvaa kysyntää, minkä osoittavat mm. Maaseutu 2014 -barometrin tulokset. Maaseutuasumista edistetään paikallisilla ratkaisulla ja tukemalla kirkonkyläpalvelukeskuksina. Luonnonvaratalouden kasvu edellyttää alan lainsäädännön ja ohjeistuksen tarkistamista sekä kaavoitusta tarvitseville alueille kehitettäviä kaavoitusmenettelyjä, jotka tukevat muun muassa uudenlaisten monitekniikkaisten ja moniraaka-aineisten suljettujen tuotantoprosessien ja jalostusketjujen toimintaa. Lisäksi maankäytössä on tärkeä ottaa huomioon vihreä infrastruktuuri, jotta luontoympäristöjen pirstoutumista ja luonnon monimuotoisuuden köyhtymistä voidaan ehkäistä.

Maaseutuasumisen ja maaseudulle sijoittuvan elinkeinotoiminnan energiaomavaraisuutta ja -tehokkuutta voidaan lisätä huomattavasti 2010-luvun tilanteesta. Tämä vaikuttaa suoraan yhdyskuntarakenteen kestävyYTEEN. Muutos edellyttää uudenlaisen ajattelu- ja toimintamallin käyttöönottoa muun muassa rakennusten suunnittelussa ja korjaamisessa, niiden käyttöSähkö-, vesi- ja lämmitysjärjestelmissä sekä yhdyskuntasuunnittelussa.

Toimenpiteet

35. Eriytetään kaavoitus- ja rakennuslupakäytäntöjä tukemaan erilaisten kaupunki- ja maaseutualueiden suunnittelua siten, että se edesauttaa asumista ja yrittämistä. Tarkennetaan tiiviisti rakennettujen ja harvemman yhdyskuntarakenteen alueiden suunnittelun periaatteita ottamaan paremmin huomioon eri alueiden ominaisuudet ja voimavarat. (YM, MMM, ELY-keskukset, kunnat, YTR-verkosto)
36. Alueellisesti laajentuneissa kunnissa kohdennetaan maaseuturakentamisen ohjaukseen, neuvontaan ja lupaprosesseihin riittävästi maaseutuasumisen ja -yrittäjyyden erityispiirteet ymmärtävää asiantuntemusta ja voimavaroja. Oetaan huomioon maaseudulla toimimisen tarpeet. Otetaan käyttöön maaseuturakentamista edistävät käytännöt. Maa- ja metsätalouden harjoittajat ja muut maaseutuyrittäjät sekä kylätoimijat kytketään mukaan maankäytön strategia-työhön alusta alkaen. (Suomen Kuntaliitto, kunnat)

3.4 Elinkeinot ja osaaminen

Tavoitteena vuoteen 2020 on, että maaseudulla sijaitsevien yritysten määrä ja niiden kilpailukyky on kasvanut, yrittäjien liiketoimintaosaaminen vahvistunut sekä uskallus uusiin investointeihin lisääntynyt. Maaseudulla toimivat yritykset saavat osaavaa työvoimaa ja maaseudun työt ja niiden tekijät kohtaavat. Monialaista ammatillista koulutusta on saatavilla ja tutkimus-, kehittämis- ja koulutuspalvelut ovat saavutettavissa.

3.4.1 Yrittäjyyden edistäminen

Maaseutu on merkittävää yritystoiminnan aluetta. Yrityksistä kaksi viidesosaa sijaitsee maaseutualueilla ja tilastojen perusteella yrittäjyys on erityisesti maaseudulle ominainen tapa elättää itsensä. Asukasta kohden liikeyritysten toimipaikkoja on maaseutualueilla keskimäärin enemmän kuin kaupungeissa, mutta yritystoiminta on kaupunkiin verrattuna pienimuotoisempaa.

Edellytys olemassa olevan yrityskannan säilymiselle sekä uuden yritystoiminnan syntymiselle ja kasvulle on yrittäjyyttä tukeva toimintaympäristö. Kilpailukykyinen

maaseutu hyödyntää alueen omia voimavaroja kestäväällä tavalla elinkeinotoiminnan, laadukkaan asuin ympäristön sekä väestön ja luonnon hyvinvoinnin edistämiseksi. Kasvua ja uusia työpaikkoja saadaan aikaan elinkeinorakennetta uudistamalla ja monipuolistamalla sekä parantamalla yritysten ja yrittäjyyden toimintaedellytyksiä. Yrittäjyyttä tukevissa toimissa, kuten yritystukia jaettaessa, on varmistettava, että mies- ja naisvaltaisia yrityksiä tuetaan tasa-arvoisesti ja pyritään purkamaan työmarkkinoiden jakautumista mies- ja naisvaltaisiin aloihin.

Elinkeinorakenne on maaseutualueilla palveluvaltaistunut samalla kun alkutuotannon eli maa- ja metsätalouden työpaikkojen lukumäärä on laskenut. Alkutuotannon suhteellinen osuus työllistäjänä kasvaa kuitenkin sitä suuremmaksi, mitä kauemmas kaupunkikeskuksista ja maaseudun paikalliskeskuksista siirrytään. Maatalouden ja kaikkiaan alkutuotannon rooli on edelleen merkittävä ydin- ja harvaan asutulla maaseudulla. Maatilojen lukumäärä on vähentynyt, mutta samanaikaisesti keskimääräinen maatilakoko ja maatilojen tuottavuus on kasvanut ja monialaisuus lisääntynyt.

Kotimaisen ruoan tuottaminen ja tuotannon edistäminen edellyttää elinvoimaista maaseutua ja kilpailukykyistä maataloustuotantoa. Alkutuotannon on oltava kannattavaa, jotta laadukasta raaka-ainetta on saatavilla. Suomalainen elintarviketeollisuus ja elintarvikkeiden saatavuus perustuu koko elintarvikeketjun toimivuuteen ja kilpailukykyyn tilatason raaka-ainetuotanto mukaan lukien. Kansallista ruokaketjua on kehitettävä kokonaisuutena erityisesti viennin kasvattamiseksi ja biotalouden uusien mahdollisuuksien hyödyntämiseksi. Lyhyet elintarvikeketjut lisäävät raaka-aineiden tuottajien, jalostajien ja loppukäyttäjien vuoropuhelua, mikä edistää kuluttajien tarpeita vastaavien tuotteiden aikaansaamista sekä helpottaa elintarvikkeiden jäljitettävyyden, alkuperän ja merkintöjen valvontaa. Lisäksi kuluttaja saa varmemmin todenmukaista tietoa ruokaketjusta ja ruoan alkuperästä.

Lähi- ja luomuruoan kasvava kysyntä lisää alkutuotannon elinvoimaisuutta, antaa työtä ja toimeentuloa sekä edistää kestäväen kehityksen mukaista yritystoimintaa. Lähiruoka tuotetaan ja pääosin kulutetaan lähellä, mikä vahvistaa paikallistaloutta. Luomu- ja luonnontuotteilla on puolestaan hyvä vientipotentiaali. Tuottajien välistä yhteistyötä tiivistämällä saadaan vaikuttavuutta paikallisten tuotteiden markkinointiin ja sitä kautta parannetaan ruoantuotannon kannattavuutta. Tärkeä on lisätä lähi- ja luomuruokatuotteiden osuutta julkisissa elintarvikehankinnoissa. Kuntapäätäjille, ruokahankinnoista vastaaville, tuottajille ja jalostusyrietyksille on oltava tarjolla riittävää koulutusta ja tietoa hankintaprosesseista, ammattikeittiöiden vaateista ja tarjolla olevista tuotteista. Huomiota tulee kiinnittää myös kotimaista ruoantuotantoa edistävän ruokakulttuurin kehittämiseen, ruokakasvatukseen ja kuluttajaneuvontaan.

Metsiin ja puihin perustuvat yrittäjyyden muodot ovat tärkeä osa maaseudun monipuolista elinkeinorakennetta. Metsäpoliittinen selonteko 2050 korostaa yhtenä strategisena päämääränään, että Suomi on kilpailukykyinen toimintaympäristö metsiin perustuville liiketoiminnoille. Strategisen päämäärän saavuttamiseksi on

selonteon mukaan luotava edellytyksiä alan yritysten uudistumiselle elinkeinopoliitiikan ja lainsäädännön avulla sekä turvattava raaka-aineiden saatavuus ja parannettava markkinoiden toimivuutta. Kasvatavat metsävarat mahdollistavat puuraaka-aineen nykyistä runsaamman ja monipuolisemman hyödyntämisen. Perinteisten metsäteollisuus- ja puutuotteiden ohella uudet metsiin ja puuhun perustuvat tuotteet ja palvelut lisääntyvät, mukaan lukien luontomatkailu sekä muiden aineettomien hyödykkeiden kaupallistaminen.

Suomalaisella maaseudulla on myös kansainvälistä kysyntää. Matkailu on selkein esimerkki muualta, yhä useammin ulkomailta, tuleville asiakkaille tarjottavista maaseudun palveluista. Maaseudulla arvioidaan olevan noin 5000 matkailuyritystä, noin 100 porotilamatkailuyritystä ja 1500 maatilaa, joilla harjoitetaan myös matkailua. Matkailuelinkeinon merkittävyyttä ei voida riittävän hyvin arvioida lukujen perusteella, sillä suuri osa pienistä matkailuyrityksistä on virallisen tilastoinnin ulkopuolella. Uusia yrityksiä matkailualalla syntyy paljon esimerkiksi ohjelmapalveluihin, jotka hyödyntävät alueen muita palveluita sekä maaseudun luontoa ja kulttuuria. Myös ruokamatkailu on yksi kasvavista matkailutrendeistä ja tuo mahdollisuuksia paikallisten raaka-aineiden ja kulttuurin hyödyntämiseen. Matkailuelinkeinoilla on maaseutualueille kerrannaisvaikutuksia, joista hyötyvät niin alueen muut yritykset kuin paikallinen väestö.

Maaseutu luo otolliset puitteet kasvussa olevalle hoivayrittäjyyden toimialalle. Pienyrittäjillä on hyvät edellytykset vastata yksilöllisen hoidon ja asiakaslähtöisyyden vaatimuksiin kehittämällä uudenlaisia palveluja. Asiakkaiden valinnanvapauden lisääntyminen, esimerkiksi palvelusetelin käytön laajenemisen myötä, voi lisätä maaseudulla sijaitsevien palvelujen kysyntää.

Maaseutu ja luonto tarjoavat vielä hyödyntämättömiä resursseja ja kilpailuetua. Maaseudulla on hiljaisuutta ja kauniita ympäristöjä, jotka tuottavat hyvinvointia vastapainoksi kiihtyvälle elämänrytmille. Luonnon-, maiseman- ja ympäristönhoidon liiketoimintakonseptit sekä hyvinvointiin ja terveyteen liittyvät tuotteet ja palvelut luovat mahdollisuuksia elinkeinotoimintaan. Myös vihreällä hoivalla ja vihreällä voimalla (green care) on paljon annettavaa hoidon, kuntoutuksen ja kasvatuksen tukena. Lapsi- ja nuorisotyö, iäkkäiden tuki- ja virkistyspalvelut, työkykyä ylläpitävä toiminta sekä työllistymistä tukevat toimet ovat palveluja, joihin luontoavusteiset menetelmät tuovat lisäarvoa.

Uutta liiketoimintaa saadaan aikaan uusien yhdistelmien, kuten lähi- ja luomuruoan, luonnontuotteiden, kulttuuriperinnön, luovuuden, hyvinvointi- ja hoivapalveluiden, liikunnan ja kulttuurin sekä matkailun tuotteiden ja palveluiden kehittämisellä. Myös luovan talouden mahdollisuudet maaseudun uutta liiketoimintaa aikaansaavassa kehittämistyössä tulee ottaa täysimääräisesti käyttöön. Monialayrittäjyys tarjoaa lisäksi mahdollisuuden niputtaa kausiluonteisia aloja yhteen ympäri vuotiseksi kokonaisuuksiksi kokoaikaisen toimeentulon lähteenä. Kasvua ja uusia työpaikkoja luodaan monipuolistamalla palvelutuotantoa maaseudun ulkopuolisille asiakkaille. Paikallisuuteen perustuvia ideoita voidaan viedä eteenpäin myös

globaaleissa verkostoissa. Tärkeää on tukea eri toimialoja valtakunnallisen koordinaation ja toimijoiden välisen verkostoitumisen avulla.

Maaseudun uusien elinkeinomahdollisuuksien lisäksi on pidettävä huolta nykyisten elinkeinojen toiminta- ja kehittymismahdollisuuksista. Maaseudun yrityksistä valtaosa on pienyrityksiä kuten esimerkiksi elintarvikealan, metallialan, mekaanisen puunjalostuksen, hevostalouden ja turkistalouden yrityksiä, joiden elinkelpoisuus on turvattava. Perinteinen valmistava yritystoiminta, kuten alihankintayritykset, tarjoaa tulevaisuudessakin merkittävän osan maaseudun työpaikoista. Myös toimeentulo-orientoituneet yritykset, jossa tavoitteena ei ole välttämättä voitto vaan yrittäjien ja työntekijöiden toimeentulo, tulee nivoa kasvuhakuisten yritysten tavoin mukaan eri kehittämistoimiin.

Paikallisten palvelujen ja tuotteiden käyttäminen niin julkisen kuin yksityisen sektorin hankinnoissa tukee paikallistaloutta. Alueelliset hankinnat työllistävät ja kehittävät maaseutuyrittäjyyttä. Tärkeä on vahvistaa eri toimijoiden hankintaosaamista ja lisätä yritysten valmiuksia kilpailutuksiin. Maaseudun yritystoimintaa vaikeuttavasta tarpeettomasta sääntelystä tulee päästä eroon ja on huolehdittava, että kansallisella lainsäädännöllä ja asetuksilla ei lisätä EU-lainsäädännön aiheuttamaa byrokratiaa. Yrityksiin kohdistuvan lainsäädännön on oltava selkeää ja tuettava kaikenkokoisten yritysten kokonaisvaltaista kehittymistä. Poliittikkatasolla on pidettävä huoli siitä, että kansallisen kilpailukyvyen edistäminen sisältää myös huolehtimisen maaseudun yritysten kilpailukyvästä. Paikallisten yritysten ja yrittäjien tarpeet on aidosti tiedostettava ja kohdennettava käytettävissä olevat toimenpiteet niiden mukaisesti.

Infrastruktuurin toimivuus on maaseudulla kannattavan elinkeinotoiminnan ehto. Esimerkiksi raskaat materiaalin- ja tavarankuljetukset edellyttävät tiestön riittävän hyvää kuntoa. Suomessa erityisesti harvaan asutun maaseudun yritystoiminnan kilpailukyky muihin Pohjoismaihin verrattuna kärsii pitkien kuljetusmatkojen aiheuttamista kustannuksista. Ruotsissa, jossa etäisyydet maaseudulla vastaavat omia etäisyyksiämme, on valtio vahvistanut maaseudun yritysten toimintamahdollisuuksia kuljetustuen huomattavasti korkeammalla tasolla suomalaiseen verrattuna. Suoran kuljetustuen lisäksi on perusteltua tarkastella erilaisia, käytännössä tehokkaita keinoja pitkien kuljetusmatkojen kustannusvaikutusten lieventämiseen. Toimivien tietoliikenneyhteyksien ansiosta puolestaan paikallisia ideoita, tuotteita ja palveluita on mahdollista kehittää maailmanlaajuisissa verkostoissa suoraan globaaleille markkinoille. Etäyhteydet mahdollistavat toiminnan paikasta riippumatta globaalissa maailmassa. Työtä voidaan organisoida paitsi yritystoiminnan myös erilaisten etäkonttoreiden ja muiden etätyökeskusten avulla. Esimerkiksi käyttöä vaille jääviä kunnantaloja voitaisiin ottaa etätoimistojen käyttöön. Etätyön edellytyksenä on kattavan tietoliikenneverkon ohessa etätyötä tukeva työkalutuuuri työpaikoilla.

Tulevaisuudessa maaseudulle tarvitaan osaavia uusia yrittäjiä ja työntekijöitä, joista on jo nyt pulaa. Yhteistyö yritysten, oppilaitosten ja nuorten välillä on tärkeää. Yritysten jatkajat eivät välttämättä enää löydy omasta perheestä. Jatkajien löytymistä voidaan tukea yrittäjäkoulutuksella ja oppisopimuskoulutuksella nykyisen

yrittäjän vielä tukiessa rinnalla. Yritystoiminnan siirtäminen perheen ulkopuoliselle jatkajalle vaatii asennemuutosta ja uutta ajattelua omistusjärjestelyissä. Onnistuneessa omistajan- ja sukupolvenvaihdostilanteessa keskeistä on riittävän varhainen valmistautuminen vaihdokseen, tuki ja neuvonta sekä myyjien ja ostajien kohtaamiset.

Tutkimus- ja kehittämistyöllä luodaan pohjaa maaseudun monipuolistuvalle elinkeinotoiminnalle. Yrittäjien sekä koulutus- ja tutkimuslaitosten yhteistyön myötä maaseutuyritykset pääsevät osaksi innovaatio- ja tuotekehitystoimintaa. Myönteistä kehitystä voidaan tukea myös kannustamalla yrityksiä investoimaan uusiin tutkimus- ja tuotekehityshankkeisiin. Maatalous ja maaseudun yrittäjyyden positiivinen kehittyminen on pitkälti myös yrittäjistä itsestään kiinni. Tällä on erittäin suuri vaikutus siihen, miten maaseutu tulee kehittymään tulevaisuudessa. Yrittäjyyttä tukevat toiminnot, kuten neuvonta ja tutkimus, ovat tänä päivänä liian hajallaan ja käytännön työssä erillään toisistaan, jotta ne tukisivat tehokkaasti maaseutuyrittäjien toimintaa ja kehittymistä. Tarvitaan aivan uudenlaista yrittäjävetoista tutkimus- ja neuvontamallia, jossa toiminnan kehittämisessä yhdessä yrittäjien kanssa keskiöön asetetaan maaseutuyrittäjien kilpailukykyyn paraneminen.

Toimenpiteet

- 37.** Kootaan koko maan kattavia elinkeinotoimintaa tukevia kehittämiskokonaisuuksia, joita toteutetaan maaseutu- ja aluekehitysrahastojen rahoittamien koordinaatiohankkeiden tuella ja valtakunnallisten, alueellisten ja paikallisen kehittämistoimien pitkäjänteisenä, verkostomaisena ja saumattomana yhteistyönä. (YTR-verkosto, MMM, TEM, toimialajärjestöt)
- 38.** Tiivistetään kunnan ja maaseudun yrittäjien välistä strategista kumppanuutta sekä lisätään yrittäjien valmiuksia kilpailutuksiin vakiinnuttamalla kuntiin säännölliset yhteistyötapaamiset. Pilotoidaan uudenlaisia malleja julkisen ja yksityisen sektorin yhteistoiminnalle ja yrittäjien väliselle yhteistyölle. (Suomen Kuntaliitto, kunnat, paikalliset yrittäjät, yrittäjäjärjestöt)
- 39.** Kunnat lisäävät hankinnoissaan paikallisia palveluja ja tuotteita ja painottavat hankintastrategioissa aluetaloudellisia vaikutuksia ja laatua. (Kunnat)
- 40.** Parannetaan yritystoiminnan kilpailukykyä maaseudulla vähentämällä pitkien kuljetusmatkojen aiheuttamaa kustannusrasitetta. Pyritään yritysten kuljetuskustannuksissa muiden Pohjoismaiden tasoon monipuolisesti tukimuotoja ja muita toimenpiteitä kehittämällä. (TEM, LVM)
- 41.** Kehitetään yrityksiin kohdistuvaa lainsäädäntöä pienyritysten olosuhteita ja maaseudun toimintaympäristöä huomioivaan ja lainsäädännön joustot yhä laajemmin mahdollistavaan suuntaan. (TEM, MMM)
- 42.** Yritys- ja työllistämistukijärjestelmiä joustavoitetaan niin, että ne mahdollistavat nykyistä paremmin itsensä työllistämisen, yritystoiminnan, osa-aikayrittäjyyden ja työttömän tekemän vapaaehtoistyön harjoittamisen erilaisina yhdistelminä. (TEM)

43. Kehitetään maaseudun yritysten tarpeet huomioon ottavia yritystuki- ja neuvontapalveluja hyödyntämällä palvelujen tuottamisessa maaseudun toimijoiden omaa osaamista ja tietotaitoa. Varmistetaan, että omistajanvaihdosta lähes tyvät yrittäjät ja pk-yritykset saavat neuvontaa omistajanvaihdokseen liittyvissä asioissa sekä voivat verkostoitua myös omien perheidensä ulkopuolisten jatkajien kanssa. (TEM, MMM, YTR-verkosto, MTK, Suomen Yrittäjät, paikalliset yrittäjät, yrittäjäjärjestöt, seudulliset kehittämissyhtiöt, uusyrittäjäkeskukset)
44. Vahvistetaan monialaista yrittäjyyttä, luovan osaamisen hyödyntämistä ja kootaan osa-aikaisesta yrittäjyydestä ja kausiluonteisista aloista ympärivuotisia ja pysyviä työpaikkoja kokoaikaisen toimeentulon lähteeksi. (YTR-verkosto, kehittämissorganisaatiot, oppilaitokset)
45. Vahvistetaan maaseudun yrittäjien työssä jaksamista luomalla ja ottamalla käyttöön uusia sijais- ja lomitusjärjestelyjä sekä järjestämällä asianmukaiset työterveyshuollon palvelut. (Kunnat, yrittäjäjärjestöt, ammattikorkeakoulut, ProAgria)
46. Kehitetään luonnontuotteiden poimijoiden ohjeistusta, talteenoton pelisääntöjä sekä varastointi- ja satoennustejärjestelmiä. Vahvistetaan alan yritysten verkostoa, yhtenäistetään alan yritystoimintaa säätelevää ohjeistusta ja lisätään alan kansainvälistä markkinointiviestintää tavoitteena erilaistaa metsässä kasvavat ja pohjoiset luonnontuotteet markkinoilla kilpailevista tuotteista. (YTR-verkosto, alan yhdistykset, Luonnonvarakeskus, Metsähallitus)
47. Lisätään luontolähtöisten palvelujen määrää ja uutta hyvinvointiliiketoimintaa parantamalla alan näkyvyyttä ja vahvistamalla eri toimialojen välistä yhteistyötä. Kehitetään kansallispuistoja ja retkeilyalueita luonto- ja hyvinvointimatkailukohteina yhteistyössä paikallisten matkailuyrittäjien kanssa. (TEM, MMM, THL, Luonnonvarakeskus, Green Care Finland ry, YTR-verkosto, Metsähallitus)
48. Luodaan edellytyksiä riista- ja kalatalouden ja riistaan, metsästykseseen ja kalastukseen liittyvien palvelujen ja yrittäjyyden lisäämiseksi. Tuotteistetaan suomalaista kalastus- ja eränkäyntiperinnettä. Parannetaan riistalihan ja kalan saatavuutta jakeluketjuja kehittämällä. (Järjestöt, MMM, YTR-verkosto)
49. Järjestetään ja resursoidaan eri toimialojen kattavan alueellisen tilastotiedon ylläpito ja jatkokehittäminen tarkoituksenmukaisella, synergioita tuottavalla ja kustannustehokkaalla tavalla sekä kehitetään eri alojen seurantaa. (Tilastokeskus, ao. ministeriöt, Luonnonvarakeskus, SYKE, Metsähallitus)
50. Vahvistetaan maatalous- ja maaseutuyrittäjien kilpailukykyä neuvonnan, tutkimuksen, koulutuksen ja viranomaistoimien avulla, läheisessä vuorovaikutuksessa yrittäjien kanssa tavoitteena palvella maaseutuelinkeinojen kehittymistä mahdollisimman tehokkaasti. (TEM, MMM, ELY-keskukset, Luonnonvarakeskus)
51. Kehitetään yhteistyömalleja jotka edistävät nk. lyhyiden elintarvikeketjujen syntymistä maaseudulla. (MMM, MTK, yrittäjäjärjestöt, paikalliset yrittäjät)

3.4.2 Työvoiman saatavuus, opiskelumahdollisuudet ja ammatillinen osaaminen

Osaavan työvoiman saatavuus ja toimivat työmarkkinat ovat alueilla elinkeinoelämän keskeisiä toimintaedellytyksiä. Useilla toimialoilla on tälläkin hetkellä pulaa työvoimasta ja tilanne vaikeutuu vuoteen 2020 mennessä. Osaavasta työvoimasta on pulaa maaseudun ammattialoilla muun muassa alkutuotannossa, elintarvikkeiden jalostuksessa ja metallialalla. Työvoiman kysynnässä ja tarjonnassa on suuria toimialoittaisia ja alueellisia eroja. Tärkeää on tukea työvoiman ja työn alueellista ja ammatillista kohtaantoa sekä löytää keinoja työssäkäynnin ja opiskelun yhteensovittamiseksi.

Koulutusmahdollisuudet lisäävät alueen vetovoimaisuutta, työpaikkoja ja monialaista osaamista. Toisen asteen koulutuksen saatavuus ja monipuolinen tarjonta on alueellinen voimavara ja rikkaus sekä osa nuorten koulutustakuuta³. Vaikka ammatillista koulutusta kohdennetaan työelämän alakohtaisten ja alueellisten tarpeiden sekä väestökehityksen mukaisesti, on huolehdittava siitä, ettei koulutuksen tarjonta keskity pelkästään suurimpiin kasvukeskuksiin. Koulutuksen järjestämisen ja opiskelupaikkojen tarjonnan tulee olla ennakoitua ja suunnitelmallista siten, että koulutusta järjestetään ammattialoille, joille tulevaisuudessa on mahdollista myös työllistyä. Koulutuksen suunnittelussa on pohdittava myös sitä, miten saadaan purettua suomalaisten työmarkkinoiden vahvaa jakautumista mies- ja naisvaltaisiin aloihin. Koulutuksen kehittämisessä ja suunnittelussa sekä opettajankoulutuksessa on tietoisesti purettava sukupuolistereotyyppioita.

Maaseudun elinkeinotoiminnan kannalta on tärkeä vahvistaa maaseudun ammattien vetovoimaisuutta nuorten keskuudessa ja huolehtia ammattialojen koulutuksen riittävästä tarjonnasta. Maa- ja metsätalouselinkeinot tarvitsevat ammattitaitoista työvoimaa myös tulevaisuudessa ja monialaisen osaamisen tarve korostuu monialayrittäjyydessä. On myös tarjottava vaihtoehtoisia tapoja suorittaa ammatillinen tutkinto. Esimerkiksi oppisopimuskoulutus sopii varsin hyvin moniin maaseudun käytännönläheisiin ammatteihin. Tärkeä on lisätä joustavia koulutusmuotoja sekä jakaa tietoa maaseudun ammateista, työpaikoista ja koulutusmahdollisuuksista hyödyntäen monipuolisesti eri viestintäkanavia. Myös etä- ja verkko-opiskelun mahdollisuuksia tulee lisätä.

Kansalaisopistot vastaavat alueensa sivistystarpeisiin ja tarjoavat mahdollisuuksia omaehtoiselle opiskelulle. Vapaan sivistystyön ja kansalaisopistojen tarjoamat koulutusmahdollisuudet ovat tärkeitä maaseudun osaamisen ylläpitäjinä niin kansalaistoiminnassa kuin työelämässä.

---

3 Koulutustakuu = Osana nuorisotakuuta toteutetaan koulutustakuu. Jokaiselle peruskoulun päättäneelle taataan jatkumahdollisuus lukiossa, ammatillisessa koulutuksessa, oppisopimuskoulutuksessa, työpajassa, kuntoutuksessa tai muulla tavoin.

Jokaisessa maakunnassa toimii yksi tai useampi korkeakoulu. Korkeakoulurakenteet vaihtelevat eri puolilla maata siten, että ne vahvistavat yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen profiileja ja painoaloja ja palvelevat tarkoituksenmukaisella tavalla alueiden kehittämistarpeita. Voimavaroja kootaan yhteen alueellisiksi osaamiskeskittymiksi sekä määritetään yhteistyölle yhteiset strategiset tavoitteet ja sovitaan keskinäisistä työnjaoista. Vaikuttavuutta syntyy parantamalla koulutuksen ja tutkimuksen laatua sekä hyödyntämällä tutkimus- ja innovaatio-osaamista yritys- ja työelämässä. Yliopistojen tehtävissä korostuu tieteellinen tutkimus ja tutkimukseen perustuva opetus sekä valtakunnallinen vaikuttavuus, ammattikorkeakouluissa puolestaan työelämäyhteydet ja aluevaikuttavuus.

Väestön ikääntyessä työvoimatarpeen tyydyttämisen kysymykset koskettavat mitä suurimmassa määrin maaseutua. Työllisyyttä voidaan parantaa houkuttelemalla nuoria pysymään tai palaamaan kotiseudulle, saamalla osatyökykyisen työvoiman resurssit työmarkkinoille sekä hyödyntämällä maahanmuuttajien osaamista ja työvoimapotentiaalia.

Maaseutualueilla tulee edelleen edistää toimenpiteitä, joilla tuetaan maahanmuuttajataustaisten henkilöiden integroitumista suomalaiseen yhteiskuntaan. Huomiota tulee kiinnittää maahanmuuttajien vastaanottoon ja sitouttamiseen kylä- ja asuinyhteisöön sekä työllistymistä edistäviin toimiin. Maahanmuuttajataustaiset ovat heterogeeninen ryhmä ja toimenpiteet on räätälöitävä kunkin maahanmuuttajaryhmän tarpeiden mukaan. Maahanmuuttajien kohtaamat haasteet ovat osittain erilaisia sukupuolten mukaan ja kotouttamisessa tulee ottaa huomioon paremmin sekä miesten että naisten ja sekä tyttöjen että poikien tarpeet. Erityisen haavoittavassa asemassa ovat perhesyistä Suomeen muuttaneet kouluttamattomat naiset. Kuntiin sijoittamisessa on otettava huomioon henkilön mahdollinen maaseututausta sekä mahdollisuus halutessaan työskennellä maaseudulla ja kouluttautua tarvittaessa alueella tarjolla oleviin töihin. Kotouttamispolitiikassa on otettava huomioon myös kantaväestöön kohdistuvat toimenpiteet, kuten monikulttuurisuuteen ja ihmisoikeuksiin liittyvä kasvatusta. Paikkakunnilla, joissa tarvitaan sesonkityövoimaa, ulkomaalaisten määrä ja suhteellinen osuus asukkaista saattaa olla ajoittain huomattava. Nykyinen kotouttamislaki ei velvoita kuntia ulkomaalaisten kausityöläisten kotouttamistoimiin. Tärkeää on kuitenkin pitää huoli siitä, että kausityöntekijöiden työsuhteisiin noudatetaan voimassa olevaa työlainsäädäntöä. Järjestelmällinen kotouttamispolitiikka ja lainsäädäntö lisäävät eri toimijoiden valmiuksia ottaa kokonaisvaltaisesti huomioon erilaisen maahanmuuttajien tilanne ja tarpeet eri alueilla.

Toimenpiteet

52. Varmistetaan riittävä ja monipuolinen toisen asteen koulutuksen tarjonta ja oppilaitosverkko ammatillisen osaamisen turvaamiseksi maaseudulla. Korkeakoulut kehittävät opetus-, tutkimus- ja kehittämispalvelujaan ottaen huomioon alueelliset tarpeet ja tehden yhteistyötä muiden alueen toimijoiden kanssa. (OKM, oppilaitokset, korkeakoulut)

53. Käynnistetään luonnontuotealan täydennyskoulutusohjelma ja kehitetään alan koulutusta työelämälähtöisesti eri tasoilla. Korkeakouluissa luonnontuotealan osaamista tuetaan nykyisten koulutusvastuiden puitteissa. (Oppilaitokset, OPH, OKM)

3.5 Ekosysteemipalvelut

Tavoitteena on varmistaa vuoteen 2020 mennessä, että maaseudun elinkeinotoiminnassa turvataan luonnon monimuotoisuus ja hyödynnetään ekosysteemipalveluja kestävästi. Hajautettu uusiutuvan energian tuotanto ja käyttö ovat lisääntyneet ja niillä on kasvava merkitys toimeentulolähteenä maaseudulla. Hyvin hoidetut luonnon- ja kulttuuriympäristöt sekä -maisemat lisäävät maaseudun viihtyisyyttä asuinympäristönä ja vetovoimaa matkailukohteena.

3.5.1 Luonnon monimuotoisuus ja sen arvottaminen

Maaseutu on luonnon monimuotoisuuden kannalta tärkeä, koska se muodostuu monista elinympäristöistä: metsistä, soista, maatalousympäristöistä, kosteikoista, sisävesistä, rannoista, tuntureista. Ekosysteemipalvelut ovat luonnon tarjoamia aineellisia ja aineettomia hyötyjä sekä ihmisten hyvinvoinnin lähtökohtia. Ne ovat ihmiselle välttämättömiä ja korvaamattomia, koska toimeentulomme perustuu luonnonvarojen hyödyntämiseen. Houkuttelevat ja mieluisat asuinympäristöt maaseudulla perustuvat toimiviin ekosysteemipalveluihin.

Ekosysteemipalvelut voidaan jakaa neljään ryhmään: tuotanto-, ylläpito-, säätely- ja kulttuuripalveluihin. Tuotantopalveluja ovat esimerkiksi ravinto, puhdas juomavesi, hengitysilmä, puu raaka-aineena, polttoaineet, rakennusmateriaalit ja lääkeaineet. Ylläpitopalveluihin kuuluvat esimerkiksi yhteyttäminen ja ravinteiden kierto. Säätelytehtävässään luonto säätelee muun muassa ilmakehän ja vesistöjen koostumusta ja estää eroosiota. Kulttuurisia palveluja ovat luonto esteettisenä kokemuksena, virkistäytymisympäristönä sekä tiedon, inspiraation ja luovuuden lähteenä.

Ilmastonmuutos muuttaa ekosysteemien rakennetta ja toimintaa. Se edellyttää sekä hillintä- että sopeutumistoimia koko maaseudulla. Ilmastonmuutoksen hillintä vaatii uusiutuvien energialähteiden tuotannon ja käytön lisäämistä sekä energian säästöä ja energiankäytön tehostamista erityisesti asumisessa, rakentamisessa ja liikenteessä. Maaseudulla voidaan hyödyntää lähellä tuotettua uusiutuvaa energiaa ja ravintoa sekä kehittää paikallisia ratkaisuja niiden tuottamiseen ja jakeluun.

Maaseutualueet hyötyvät, jos luonnonympäristön tarjoamia resursseja opitaan tarkastelemaan palveluina ja niille määritellään yhteiskunnallinen ja kaupallinen arvo. Kyse on ekosysteemipalvelujen tunnistamisesta, tuottamisesta, tuotteistamisesta ja

myynnistä. Ekosysteemipalvelujen kaupallinen käyttö ja paikallisten ihmisten intressit ja oikeudet (jokamiehenoikeudet) on tärkeä sovittaa yhteen. Palveluita hyödynnettäessä tulee ottaa huomioon ekosysteemien toiminnallisuus ja pohtia hyödynnettävien palveluiden suhdetta toisiin ekosysteemin tarjoamiin palveluihin.

Ekosysteemipalveluihin pohjautuvassa liiketoiminnassa on mahdollisuuksia innovaatioiden luomiselle. Innovaatioiden tuotteistaminen ja kaupallistaminen ovat ekosysteemipalveluihin perustuvan liiketoiminnan ytimessä. Ekosysteemipalveluilla on suuri merkitys ihmisten hyvinvoinnille. Luonnon monimuotoisuuden suojeleminen ja kestävä käyttö tukevat ja mahdollistavat myös yritystoimintaa varsinkin matkailu- ja hyvinvointialalla. Maaseutu metsineen ja vesistöineen tarjoaa monipuolisen virkistäytymisen tilan, jonka arvoa ei ole totuttu hinnoittelemaan.

Toimenpiteet

- 54.** Painotetaan ekosysteemipalveluita maaseudun talous- ja tuotantorakenteita kehitettäessä. Maaseutu ympäristön, metsien sekä vesistöjen tarjoamien ekosysteemipalvelujen kestäväan käyttöön liittyviä innovaatioita tuetaan suuntaamalla tutkimusta ja viemällä tutkimustulokset käytäntöön. Yhdistetään ekosysteemijattelu myös ympäristökasvatukseen. (MMM, YM, TEM, STM, YTR-verkosto, Luonnonvarakeskus)

3.5.2 Vihreä kasvu ja biotalous

Maaseutupoliittisessa toimenpideohjelmassa 2012–2015 nostetaan esiin maaseudun vahvuuksiin perustuva vihreän kasvun edistäminen. Vihreällä kasvulla haetaan vähähiilisyys- ja resurssitehokkuuteen perustuvaa, ekosysteemien toimintakyvyn turvaavaa taloudellista kasvua, joka edistää hyvinvointia ja sosiaalista oikeudenmukaisuutta. Vihreällä kasvulla ehkäistään ympäristön kuormitusta, luonnon monimuotoisuuden vähenemistä ja luonnonvarojen kestämatöntä käyttöä. Suomen erityisolosuhteet, kuten tila ja luonnon läheisyys sekä kansalaisten ympäristötietoisuus ja teknologinen osaaminen antavat mahdollisuuden ympäristöystävällisen teollisuuden, työn ja teknologian kehittämiseen. Maaseutualueiden potentiaaliin ja erityispiirteisiin perustuen voidaan kehittää hajautettuihin ratkaisuihin liittyvää kilpailukykyistä ja ympäristönäkökohdat huomioonottavaa toimintaa, joka mahdollistaa myös teknologian ja osaamisen viennin.

Palveluiden osuus kokonaistaloudesta kasvaa. Vihreän kasvun toteutuminen vaatii muutoksia kulutuksessa ja siksi maaseudulla kestävästi tuotettavilla palveluilla on suuri merkitys. Maaseutualueiden kyky tunnistaa vahvuutensa, ennakoita elinkeinopolitiikkansa tulevaisuutta ja houkutella osaavaa työvoimaa ovat avainasemassa, kun valtiot, alueet ja kunnat kilpailevat vihreän kasvun menestymisestä ja työpaikoista.

Biotalous voidaan määritellä taloudeksi, joka käyttää luonnonvaroja ravinnon, tuotteiden, energian ja palveluiden tuottamiseen. Biotalous pyrkii siten vähentämään

riippuvuutta fossiilisesta energiasta, ehkäisemään ekosysteemien köyhtymistä, edistämään talouskehitystä ja luomaan uusia työpaikkoja kestäväen kehityksen periaatteiden mukaisesti. Biotalous ei ole kyse yhdestä toimialasta, vaan uudenlaisesta toimintatavasta, jossa uusiutumattomat luonnonvarat korvataan uusiutuvilla ja luonnonvaroja käytetään kestävästi.

Suomessa on runsaasti uusiutuvia luonnonvaroja ja biotalouden raaka-aineita. Metsien, peltojen ja vesistöistä saatavien biomassojen ohella jätteet ovat tärkeä biotalouden raaka-aine. Biotalous voidaan toteuttaa hajautetusti ja verkostoituneesti. Maaseudun resursseilla on kasvava rooli etenkin bioenergian tuotannossa.

Biotalouteen perustuvaa yritystoimintaa luomalla Suomella on mahdollisuus säästää kansainvälistä kilpailuetua ja ylläpitää alueellista hyvinvointia. Biotalouskeskeistä on eri alueiden ja tahojen välinen yhteistyö. Suomen uuden biotalousstrategian yksi strateginen valinta on lisätä hyvinvointia ja kilpailukykyä paikallisilla ratkaisulla, jossa painotetaan alueellisten voimavarojen kestävää hyödyntämistä. Paikallinen energiatuotanto voidaan järjestää käyttämällä biomassaa, jätteitä ja sivutuotteita hyödyksi biotalouden periaatteiden mukaisesti. Samalla on kuitenkin minimoitava intensiivisen biotalouden mahdolliset kielteiset vaikutukset luonnon monimuotoisuuteen, vesistöihin, maaperän toimintaan ja ravintotaseeseen, metsien toimintaan hiilinieluna sekä maaseudun kulttuurimaisemaan.

Maaseudun kasvavalle elinkeinotoiminnalle luodaan pohjaa tutkimuksella ja kehittämisellä. Tätä tukee muun muassa vuonna 2015 perustettava Luonnonvarakeskus, jossa yhdistyvät Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus MTT, Metsäntutkimuslaitos Metla, Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos RKTL sekä maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus Tiken tilastotuotanto. Keskuksen on tärkeä kytkeytyä luonnonvaroista tuotteita ja palveluita kehittäviin verkostoihin. Vuonna 2015 perustetaan myös strategisen tutkimuksen neuvosto, jonka jakamalla tutkimusrahoituksella etsitään ratkaisuja merkittäviin yhteiskunnan haasteisiin ja ongelmiin. Neuvostossa on tärkeää olla maaseudun ja sen elinkeinojen tuntemusta ja neuvoston linjaamaa rahoitusta tulee ohjata maaseudun luonnonvarojen hyödyntämisen lisäämiseen.

3.5.3 Uusiutuviin energialähteisiin perustuva energiantuotanto

Niukkenevat resurssit ja kestävä kehitys määrittävät vahvasti lähitulevaisuuden toimintaa. On puhuttu jopa bioyhteiskunnasta, jonka tuotannollinen perusta olisi vahvasti bioraaka-ainepohjainen. Uusiutuvat energiamuodot, kuten bio-, tuuli-, aurinko- ja geoenergia sekä niihin liittyvät ratkaisut, tekevät maaseudusta merkittävän energiatuottajan. Energiatuotannon ja -käytön hajautetut mallit ja bioyhteiskunnan muotoutuminen luovat maaseudulle koko kansantaloutta hyödyttäviä liiketoimintamahdollisuuksia. Maaseudulta löytyy resursseja, jotka vähentävät Suomen riippuvuutta ulkomaisen energian tuonnista. Metsäteollisuudessa tärkeitä ovat biomateriaalit,

puusta saatavat tuotteet, puun uudet jalostusmuodot, metsän kestävä hyödyntäminen sekä puun uusiokäyttö.

Vuonna 2013 hyväksytyssä kansallisessa energia- ja ilmastostrategiassa todetaan, että maaseudulla ilmastonmuutoksen haasteisiin voi vastata tuottamalla ja käyttämällä yhä enemmän paikallisiin ja uusiutuviin energialähteisiin perustuvaa energiaa. Suomessa onkin käynnissä kokeiluhankkeita, jotka tähtäävät paikalliseen uusiutuvan energian tuotantoon. Hajautettua energiatuotantoa tulee lisätä erityisesti paikallisen bioenergian käytöllä ja uusien innovaatioiden avulla. Metsästä saatavan biomassan käyttöä tulee lisätä ja sillä tulee korvata etenkin kivihiilen polttokäyttöä.

Maatilojen ulkopuolella hajautetut energiaratkaisut tarkoittavat ensi sijassa kylien paikallisen energiahuollon kehittämistä. Kyliin voi perustaa esimerkiksi kaukolämpöä tuottavia pienimuotoisia energiakeskuksia. Samalla voidaan järjestää muu kunnallistekniikka ympäristöystävällisesti. Kyläkoon kasvu antaa energiantuotannon ohella mahdollisuuden palvelujen, yritystoiminnan ja julkisen liikenteen kehittämiseen. Vaihtoehdot hevosenlannan käytölle esimerkiksi energiana tulee selvittää.

Paikalliset, omavaraiset bioenergiayhteisöt, kuten osuuskunnat, edistävät monella tavalla kestävä kehitystä. Monissa tapauksissa ne pystyisivät myös myymään mahdollista energiaylijäämäänsä. Samaan kokonaisuuteen voisi tarvittaessa yhdistää myös vesi- ja viemäriosuuskunnat ja laajakaistaosuuskunnat tai vastaavat toiminnot. Tutkimus- ja kehittämistietoa uusiutuvasta energiasta on tärkeää levittää sekä tehdä tunnetuksi paikallisen energiantuotannon demonstraatiokohteita. Paikallisen energiantuotannon tueksi pitäisi kehittää toimivaa, tarkoituksenmukaista ja riittävän edullista laitteistoa. Energiatuotannon ja luonnonvarojen käytön arvokehityksen tulee ehdottomasti edistää paikallista työllisyyttä ja hyvinvointia sekä varmistaa luonnon monimuotoisuuden säilyminen.

Suomessa on otettu käyttöön pienen kokoluokan CHP-ratkaisuja edelläkävijäkohteissa. Pienenergiantuotannon edistämismahdollisuuksia selvitetään TEM:n joulukuussa 2013 asettamassa pienenergiantuotannon edistämistyöryhmässä, jonka toimikausi ulottuu 30.11.2014 saakka.

Paikallisesti hajautettu sähkön pientuotanto on tärkeää etenkin silloin, kun on kylmää, sähköstä on pulaa ja Suomeen tuodaan tuontisähköä. Suomessa toimii tuhatkunta suurelta osin maatilojen pyörittämää lämpöyrittystä, jotka käyttävät puuhaketta polttoaineenaan. Jos näihin laitoksiin saataisiin lämmöntuotantolaitteistojen lisäksi sähköntuotantoa, uusiutuvaa sähköntuotantoa saataisiin lisättyä. Toistaiseksi tällainen CHP-käyttö kuitenkin vaatisi merkittävää rahallista tukea, koska pienimuotoisen sähköntuotannon tekniset ratkaisut eivät vielä ole riittävän kannattavia laajamittaista kaupallista käyttöä ajatellen. Jos sähköverkostossa on runsaasti hajautettua tuotantoa, on sitä vaikeampi lamauttaa kriisitilanteessa kuin verkostoa, jossa on vain keskitettyä tuotantoa.

Kestävä energiantuotanto ja sähkönjakelun hyvä toimitusvarmuus ovat maaseutuasumisen perusedellytyksiä. Sähkönjakelun varmuus maaseutuajamissa ja

haja-asutusalueella paranee vuonna 2013 voimaan tulleen uuden sähkömarkkina-
lain myötä, joka velvoittaa sähköverkkojen toimintavarmuuden parantamiseen koko
Suomessa. Sähkönjakeluverkkojen toimintavarmuuden parannustyö jatkuu vuoteen
2028 saakka ja eräin poikkeuksin vuoteen 2036 saakka. Lain tavoitteena on myös
luoda oikeudenmukaiset ja asiakasryhmien kannalta tasapuoliset perusteet hajau-
tetun ja pienimuotoisen sähköntuotannon verkkoon pääsylle siten, että nämä perus-
teet tukevat uusiutuvan energian käytön lisäämistä sähköntuotannossa.

Toimenpiteet

55. Parannetaan hajautetun uusiutuvan energiantuotannon kilpailukykyä inno-
vaatioiden ja uusien liiketoimintamallien avulla sekä poistetaan esteitä pienten
tuotantoyksiköiden toimintaedellytyksiltä ja etsitään ratkaisuja niiden kannat-
tavuuden parantamiseksi. Selvitetään tarkoin uusien energiantuotantomuoto-
jen vaikutukset luonnon monimuotoisuuteen. (TEM, YM/SYKE, Motiva, ener-
giatutkimuslaitokset, sähköyhtiöt, Luonnonvarakeskus, Suomen Kylätoiminta
ry, YTR-verkosto, kunnat, kylät)
56. Rakennetaan paikkaperustaiseen energiantuotannon suunnitteluun julkinen
vuosittain päivitettävä verkkosovellus (biomassa-atlas), joka sisältää eri läh-
teistä koottuja tietoja metsä- ja agribiomassoista, niiden sijainnin kartalla sekä
laskelmia kestävän käytön edellytyksistä ja seurauksista. (MMM, YM, Luon-
nonvarakeskus, Vaasan yliopisto, Itä-Suomen yliopisto, YTR-verkosto, Tapio)

3.5.4 Luonto- ja kulttuuriympäristöt sekä maisemat

Maatalous on vuosisatojen aikana luonut Suomeen omaleimaisia luonnon- ja kult-
tuuriympäristöjä. Maatalouden luomissa ja ylläpitämissä ympäristöissä elää edel-
leen runsaasti luonnonvaraisia eläin- ja kasvilajeja, jotka hyötyvät maatalouden har-
joittamisesta. Kulttuuriympäristö on muotoutunut ihmisen ja luonnon yhteisvaiku-
tuksesta ja se koostuu neljästä osa-alueesta, joita ovat kulttuurimaisemat, raken-
nusperintö, perinneympäristöt ja arkeologinen kulttuuriperintö. Suurin osa Suomen
arvokkaista kulttuuriympäristöistä sijaitsee maaseudulla. Myös metsät, suot, vesis-
töt ja tunturit ovat osa kulttuuriympäristöjä. Maatalousympäristöjen suuri kulttuu-
rinen arvo korostaa niiden merkitystä maisemassa.

Maaseudun maisemat ovat ajallisesti monikerroksisia ja visuaalisesti monimuo-
toisia, ja se tekee niistä arvokkaita ja kiinnostavia. Maaseutumaisema voi olla yhteis-
sön yhteensitoja ja identiteetin vahvistaja. Maaseudulla tarvitaan luonnon- ja kult-
tuurimaiseman sekä vesistöjen suojelua, hoitoa ja kunnostusta sekä rahoitusta nii-
den toteuttamiseen. Toimintatavaksi soveltuu sopimuksellisuus, jossa tekemätöntä
työtä ja palveluja organisoidaan paikallisesti. Sopimuksellisuuden toimijoita ovat
tilaajat, tuottajat, välittäjäorganisaatiot ja rahoittajat.

Hoidossa tulee arvokohteiden vaalimisen lisäksi kiinnittää entistä enemmän
huomiota maaseudun arkisen kulttuuriympäristön hoitoon. Esimerkiksi rapistuvat

rakennukset, pusikoituvat tienvarret ja umpeutuvat järvinäköalat vaativat jatkuvia, säännöllisiä hoitotoimenpiteitä, jotta maaseutu säilyy vetovoimaisena ympäristönä asumiselle ja yrittämiselle.

Maisema-arvojen säilymisen takaamiseksi on inventoitu valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt sekä valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet, jotka otetaan kaavoituksessa huomioon. Paikallistason maisemanhoitoa on mahdollista edistää esimerkiksi perustamalla luonnonsuojelulain mukaisia maisemanhoitoalueita. Perinteisten elinkeinomuotojen synnyttämien biotooppien vähentyminen pyritään pysäyttämään ja perinnebiotooppien elinvoimaisuus pyritään takamaan muun muassa maatalouden ympäristötuen avulla.

Suomessa on runsaat 300 000 metsästyksen harrastajaa, noin 1,7 miljoonaa kalastuksen harrastajaa ja noin 700 000 metsänomistajaa. Maaseudun väestön rakenneuudistus luo tarpeen ja mahdollisuuden kehittää uudenlaista palveluliiketoimintaa matkailualalle sekä esimerkiksi metsästys- ja kalastusharrastuksen yhteyteen. Tutkimusten mukaan merkittävä osa metsänomistajista painottaa metsiensä hoidossa taloudellisten tavoitteiden ohella myös virkistys-, luonnonsuojelu- ja maisemanäkökohtia. Metsänomistajien valinnanvapaus ja vastuu metsiensä käytössä ja hoidossa lisääntyvät metsälain muutoksilla vuoden 2014 alusta alkaen. Kala- ja riistakantojen elinvoimaisuuden sekä kestävästä käytöstä varmistamiseksi huolehditaan siitä, että niiden käyttö on suunnitelmallista ja perustuu tietoon.

Suurpetoeläinkantojen kasvu ja suurpetojen palaaminen entisille asuinalueilleen on paikoin ajanut asukkaat ja pedot törmäyskurssille. Suurpetokantojen, maaseutu-asumisen ja elinkeinojen yhteisö tarvitsee vahinkoja ennaltaehkäiseviä toimenpiteitä kuten aitauksia ja muita suojauskeinoja sekä joustavuutta kannan säätelyyn. Yhä enenevässä määrin tarvitaan paikallisia esimerkiksi susireviirin kattavia yhteistoimintafoorumia, joissa rakennetaan luottamusta, yhteisymmärrystä sekä mahdollisesti yhteisiä hankkeita. Nopeasti reagoivat alueelliset yhteistyöfoorumit sekä alueelliset kannanhoitosuunnitelmat ovat ongelmälähtöisten suurpetokonfliktien ratkaisun avaintekijöinä.

Toimenpiteet

57. Luodaan ja tuetaan menetelmiä, joiden myötä asukkaat voivat olla aloitteellisia ympäristön ja maiseman hoidossa ja niiden arvojen vaalimisessa. Kehitetään ekosysteemipalveluja, lisätään toimijoiden ja asiakkaiden tietoisuutta ekosysteemien, maiseman ja ympäristön arvoista. Tehdään tunnetuksi ja lisätään metsien luonto-, maisema- ja virkistysarvoja hyödyntävien tahojen ja metsänomistajien välistä sopimuksellisuutta. (MMM, YM, Metsähallitus, ELY-keskukset, kunnat, ProAgria, MTK, sosiaalialan järjestöt, YTR-verkosto)
58. Tuetaan suunnitelmallista eläinluonnonvarojen hoitoa ja käyttöä, otetaan huomioon kalatalousalueiden käyttö- ja hoitosuunnitelmat muussa vesialueiden käytössä. Otetaan käyttöön riista- ja kalaelinympäristöjen hoidon suosituksia, joiden perusteella tuotteistetaan kaupallisia suunnittelu-, työ- ja

koulutuspalveluja vesialueiden omistajille, maanomistajille ja matkailuyrityksille. Laaditaan ohjeita yhdistyksille ja maaseudun kehittäjille vesien kunnostustöissä tarvittavien lupien saamiseen ja kunnostustöiden toteutukseen. (Maanomistajat, vesialueiden omistajat, yritykset, YM, ELY-keskukset, paikalliset yhdistykset, Suomen Riistakeskus, Tapio)

- 59.** Lisätään suurpetoasioissa eri sidos- ja intressiryhmien sekä hallinnon ja tutkimuksen välistä säännöllistä vuorovaikutusta valtakunnallisesti, alueellisesti ja paikallisesti. Kokeiluhankkeilla kehitetään vahinkoja ennaltaehkäiseviä keinoja ja kannustavia toimenpiteitä ihmisten ja suurpetojen rinnakkaiselon edistämiseksi sekä uudenlaisia malleja julkisen ja yksityisen sektorin yhteistoiminnalle suurpetokantojen hallitsemiseksi. (MMM, Luonnonvarakeskus, Metsäkeskus, Suomen Riistakeskus, sidos- ja intressiryhmät, YTR-verkosto)

4 Kokonaisohjelman toteuttaminen ja paikkaperustaisen maaseutupolitiikan rakenteet

4.1 Maaseutupolitiikan verkosto ja työmuodot

Maaseutupoliittinen kokonaisohjelma on maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän toimintaohjelma, jota YTR toteuttaa osana maaseutupolitiikan ja maaseudun kehittämisen verkostoa. Kokonaisohjelma ei ole rahoitusohjelma, vaan sen avulla pyritään vaikuttamaan eri sektoreiden toimintoihin siten, että maaseutu tulisi niissä paremmin huomioon otetuksi. Maaseudun kehittämisen merkittävimmät resurssit ovat Suomessa EU-perusteisessa Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelmassa, jonka kautta rahoitetaan eri tasoilla toteuttavia maaseudun kehittämishankkeita ja yritystukia.

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä YTR on valtioneuvoston asettama yhteistyöelin, jonka toiminnassa on mukana laaja verkosto. Valtioneuvosto asetti kesällä 2013 maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän jatkokaudelle vuoden 2015 loppuun saakka. YTR kehittää maaseutupolitiikan ja maaseudun kehittämisen rakenteita ja toimintatapoja verkostomaiseen toimintaan ja kumppanuuteen perustuen ja tukemaan paikkaperustaista politiikkaa. Seuraava hallitus tekee päätöksen uuden YTR:n asettamisesta vuodesta 2016 eteenpäin.

Maaseutupolitiikan verkostoon kuuluu toimijoita yhteiskunnan eri sektoreilta ja kaikilta toiminnan tasoilta paikallisesta kansalliseen ja kansainväliseen. Toiminnassa korostetaan hallinnan (governance) näkökulmaa ja politiikkaa toteutetaan eri toimijoiden yhteistyönä tasavertaiseen kumppanuuteen perustuen. Verkostossa ovat mukana hallinnon toimijat, tutkimus- ja kehittämisorganisaatiot, kansalaisyhteiskunta ja yksityinen sektori. Maaseudun kehittämisessä keskeinen valtakunnallinen toimija on EU:n maaseutuohjelman toteuttamista tukevaan maaseutuverkosto, jonka toimintaa koordinoi Maaseutuviraston yhteydessä oleva maaseutuverkostoyksikkö. YTR ja maaseutuverkosto toimivat yhteistyössä yhteisten tavoitteiden eteen.

Kokonaisohjelman tulokset toteuttaminen edellyttää toimijoiden laaja-alaista sitoutumista ja yhteistyötä toimenpiteiden toteuttamisessa. Maaseutupolitiikan toimintatapoja ja rakenteita kehittäessään YTR kiinnittää erityistä huomiota verkoston lenkkien vahvistamiseen ja toimijoiden sitouttamiseen. Monien toimenpiteiden toteuttaminen edellyttää eri hallinnonalojen sitoutumista yhteisiin tavoitteisiin. Myös linkkejä alue- ja paikallistasolle vahvistetaan.

Kokonaisohjelman toteuttamisessa keskeinen toimintatapa ovat eri teemoissa toimivat verkostot, jotka edistävät ohjelman tavoitteiden ja toimenpiteiden

toteuttamista. Kunkin kokonaisuohjelman teeman toteuttamisen tueksi kootaan verkosto, jonka toiminnan koordinoitua YTR osittain rahoittaa. Lisäksi muodostetaan horisontaalisia verkostoja, kuten harvaan asutun maaseudun verkosto ja ruot-sinkielisten maaseutupolitiikan toimijoiden verkosto. Verkostot ovat YTR:ssä pitkään toimineen teemaryhmätyön uusi muoto. Mahdollisimman tehokas ja vaikuttava verkostomainen tapa organisoida kokonaisuohjelman toimeenpano muodostetaan yhdessä verkoston toimijoiden kanssa. Eri teemat voivat myös organisoitua eri tavoin. Maaseutupolitiikan verkosto ja paikkaperustaisen politiikan rakenteet sovi-tetaan yhteen osaksi aluekehittämisjärjestelmän kokonaisuutta.

Verkostojen lisäksi YTR rahoittaa myös muita, kokonaisuohjelman toteuttamista edistäviä valtakunnallisia maaseudun tutkimus- ja kehittämishankkeita. On tärkeää, että valtakunnalliseen maaseutupoliittiseen tutkimus- ja kehittämistoimintaan ja myös maaseutupolitiikan verkoston toiminnan koordinoitiin on riittävästi resursseja käytettävissä. Selkeyden vuoksi olisi perusteltua eriyttää YTR:n toiminnan ja valtakunnallisten hankkeiden sekä toisaalta Suomen Kylätoiminta ry:n valtionapu omille budjettimomenteilleen.

Kokonaisuohjelmaa toteutetaan käytettävissä olevien resurssien puitteissa. Teemaverkostojen toiminnassa ja valtakunnallisten hankkeiden toteuttamisessa pyritään parempaan vaikuttavuuteen suunnittelemalla ja toteuttamalla toimia entistä tiiviimmin yhteistyössä Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman toimijoiden kanssa.

YTR:n ja kokonaisuohjelman toteuttamista tukevien verkostojen toiminnassa vahvistetaan paikkaperustaisuutta eli kaikessa toiminnassa pyritään entistä paremmin tunnistamaan paikkojen monimuotoisuus ja erilaiset lähtökohdat ja tarpeet. Käytännössä tämä tarkoittaa kansallisen, alueellisen ja paikallisen tason toimijoiden entistä vahvempaa vuorovaikutusta keskenään. Alueellisia keskeisiä aluekehittämisen ja maaseutupolitiikan verkoston toimijoita ovat maakunnan liitot, ELY-keskukset sekä maakunnan yhteistyöryhmät ja niiden alaiset maaseutuajaostot tai vastaavat. Paikallisilla toimijoilla puolestaan tarkoitetaan tässä lähinnä paikallistasolla toimivia horisontaalisia toimijoita kuten kuntia, Leader-ryhmiä ja kylätoimijoita. Myös monet muut yhdistykset, yritykset ja erilaiset yhteisöt ovat tärkeitä maaseudun kehittämisen alueellisia ja paikallisia toimijoita ja ovat mukana maaseudun kehittämisen verkostossa.

Maaseutupolitiikan verkoston yhteyttä poliittiseen valmisteluun ja päätöksentekoon on tarpeen vahvistaa. Tavoitteena on maaseutupoliittisten kysymysten aikaisempaa parempi esille saaminen ja ymmärryksen lisääntyminen sekä poliittisen vaikuttavuuden lisääminen. Tähän pyritään lisäämällä yhteyksiä eduskuntaan ja puolueisiin ja hallitusohjelman valmisteluun.

Maaseutupolitiikassa tutkimuksen, kehittämisen ja politiikan vuorovaikutus on Suomessa ollut hyvää. Tutkimus ja osaamisen kehittäminen ovat tärkeässä roolissa maaseutupolitiikan valmistelussa ja toteuttamisessa ja ne halutaan tuoda entistä tiiviimmin mukaan maaseutupolitiikan verkostoon. Tutkimusta ja koulutusta tarvitaan

sekä maaseutupolitiikan sisältökysymysten käsittelyssä että paikkaperustaisen politiikan ja kehittämisen välineiden kehittämisessä.

Tuloksekkaan maaseutupolitiikan ja kokonaisuohjelman toteutumisen edellytyksenä on se, että eri sektoripolitiikkojen yhdensuuntaisuutta maaseudun kehittämiseksi voidaan parantaa kaikilla toiminnan tasoilla. Maaseutuvaikutusten arviointi on käytännön työkalu, jolla maaseutunäkökulma voidaan valtavirtaistaa eri sektorien asioiden valmisteluun ja päätöksentekoon. Maaseutuvaikutusten arviointia tulee vaatia, kun valmistelussa on maaseutuun vaikuttavia päätöksiä. Tässä tarvitaan koko verkoston aktiivisuutta.

Edellä ohjelman lähtökohdissa on todettu maaseutukuvan ja maaseudusta viestimisen tärkeys. Maaseutuviestintää tekevät useat organisaatiot ja eri tahoja kannattaa koota yhteen miettimään yhteistä viestiä ja viestinnän toimenpiteitä. Maaseutupoliittisen viestinnän tehtävänä on tuoda maaseudun merkitys riittävän hyvin esiin yhteiskunnallisille vaikuttajille, jotta heidän on mahdollista tarttua maaseutupoliittisesti merkittäviin asioihin omalla alallaan.

Toimenpiteet

- 60.** Maaseutuvaikutusten arviointi otetaan systemaattisesti osaksi päätöksenteon valmistelua ja toteuttamista eri tasoilla siten, että maaseudun erityispiirteet ja päätösten vaikutukset maaseutuun otetaan aidosti huomioon. Arvioinnissa kiinnitetään erityisesti huomiota harvaan asuttuun maaseutuun. (Ministeriöt, aluehallinto, kunnat)
- 61.** Kootaan keskeiset maaseutuviestijät yhteen säännöllisesti, tavoitteena löytää yhteisiä perusviestejä ja yhteen sovittaa, suunnitella ja toteuttaa yhteistä viestintää. (MMM, TEM, YTR)
- 62.** Lisätään myönteistä ja ratkaisuja esiin tuovaa maaseutupoliittista keskustelua tekemällä suunnitelmallista ja ammattitaitoista viestintää kokonaisuohjelman toteuttamista tukevilla verkostoilla ja lisäämällä YTR:n ja maaseutupolitiikan verkostoon kuuluvien henkilöiden osallistumista yhteiskunnalliseen keskusteluun. Aktivoidaan sosiaalisen median käyttämistä maaseutuviestinnässä. Viestinnän toteutumista seurataan ja sen riittävä resursointi otetaan huomioon toiminnan suunnittelussa ja rahoituksessa. (YTR, TEM)

4.2 Maaseutupolitiikka osana aluepolitiikkaa

Suomessa kansallinen aluepolitiikka on kokonaisuus, jota linjataan hallituskausittain valtakunnallisilla alueiden kehittämistavoitteilla. Poliittikatoimia kohdistetaan erikseen maaseudulle, saaristoon ja kaupunkeihin. Maaseutu-, saaristo- ja kaupunkipolitiikkaa tarvitaan omina politiikanaloinaan, sillä erityyppisille alueille tarvitaan niille soveltuvia toimia. Tavoitteena on tiivistää politiikkalohkojen strategioiden ja toimenpiteiden yhteyttä ja synergiaa sekä parantaa niiden yhdensuuntaisuutta. Paikkaperustainen politiikka on osa EU:n läheisyysperiaatetta sekä yhteenkuuluvuutta

kasvattavaa aluepolitiikkaa. Paikkaperustainen politiikka on myös maaseutu-, saaristo- ja kaupunkipolitiikkoja yhdistävä lähestymistapa ja se voi olla toimiva lähtökohta myös uuden kansallisen aluepolitiikan rakentamisessa.

Toimenpiteet

- 63.** Kehitetään paikkaperustaisen maaseutupolitiikan rakenteita ja toimintatapoja siten, että varmistetaan kokonaisuohjelman tehokas toteuttaminen. Vahvistetaan maaseutu-, kaupunki- ja saaristopolitiikan yhteistyötä tarkoituksenmukaisella ja kaikkien politiikkalohkojen tavoitteita edistävällä tavalla. Asetetaan maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä uudelle kaudelle vuoden 2016 alusta alkaen. (YTR, TEM, kaupunkipolitiikan yhteistyöryhmä, SANK)

5 Maaseutupolitiikan verkoston kansainvälisen yhteistyön toimintastrategia 2014–2020

Lähtökohdat

Suomalaisen maaseutupolitiikan verkoston kytkeytyminen kansainvälisiin verkostoihin on luonteva ja lisäarvoa tuova ulottuvuus maaseudun kehittämisessä. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän YTR:n ensimmäinen toimintastrategia kansainväliselle yhteistyölle laadittiin vuosille 2010–2013. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmällä ja sen teemaryhmillä oli ollut jo vuosia kansainvälisiä yhteyksiä ja toimintastrategian tarkoituksena oli saada entistä suunnitelmallisempi ja laajapohjaisempi ote kansainväliseen yhteistyöhön. Strategiaa päätettiin ajantasaistaa vuoden 2013 aikana ja kytkeä se kaudelle 2014–2020 valmisteltavaan maaseutupoliittiseen kokonaisuohjelmaan. Strategian uudistamisprosessi esitetään liitteessä 1.

20.5.2009 eduskunnalle annetun maaseutupoliittisen selonteon visiossa Suomen maaseudusta vuonna 2020 todetaan, että ”Toimijoiden kansainväliset yhteydet ovat olennaisesti lisääntyneet”. Toimintastrategia luo osaltaan perustaa vision toteuttamiselle ja toteuttamiselle.

YTR teetti toiminnastaan ulkoisen arvioinnin vuosina 2011–2012 (YTR 2/2012). Kansainvälistä toimintaa koskien arvioitsijat esittivät huomioita ja suosituksia, jotka on otettu huomioon tässä strategiassa.

Kuudennen maaseutupoliittisen kokonaisuohjelman 2014–2020 strategiassa todetaan olevan keskeistä, että verkoston kansainvälistä roolia terävöitetään. Strategian mukaan pääasia on verkoston säikeiden ulottaminen kansainvälisiin partnereihin, jotka puolestaan tuovat lisäarvoa ja uutta ajattelua suomalaisiin kehittämiskäytänteisiin. Paikkaperustaisen politiikan käytäntöjä voidaan vertailla eri maissa ja parhaita kehittämisen käytäntöjä sekä toimintamalleja sovelletaan eri kulttuureissa. Onnistuneiden esimerkkien rohkaisemana uskalletaan yrittää, innovoida ja kehittää ennakkoluulottomasti suomalaista maaseutua. (Strategiaryhmän ehdotus kansallisen maaseutupolitiikan strategiaksi 2013: 23.)

Toimintastrategia ja siihen kytkeytyvät maaseutupoliittiset tavoitteet ja maaseutupolitiikan verkoston toimenpiteet esitetään kokonaisuudessaan liitteessä 4.

Visio

Visio kansainväliselle yhteistyölle maaseutupolitiikassa vuonna 2020 on seuraava:

Suomalainen maaseutupolitiikan verkosto vaikuttaa aktiivisena ja asiantuntevana toimijana kansainvälisessä maaseutupolitiikassa. Maaseudun elinvoimaisuutta vahvistetaan paikallisin, alueellisin, kansallisin että kansainvälisin toimenpitein. Toiminnassa korostetaan paikkaperustaisuutta, eri toimijoiden välistä kumppanuutta ja monitasoista hallintaa.

Vision toteuttaminen edellyttää aktiivisuutta kansainväliseen yhteistyöhön ja asiantuntijatehtäviin osallistumisessa. Jatkuvuuden takaamiseksi on tärkeää, että kansainväliseen toimintaan osallistuu myös opiskelijoita ja nuoria tutkijoita. Keskeistä on eri toimijoiden yhteen tuleminen ja ajatustenvaihto. Maaseututoimijoiden monipuolinen kielitaito ja kansainväliseen käyttöön eri kielillä (ml. venäjä) tuotettu sähköinen ja painettu materiaali ovat välttämättömiä kansainvälisen yhteistyön vahvistamiseksi.

Tavoitteet

Maaseutupolitiikan verkoston toimintastrategia tähtää suunnitelmalliseen kansainväliseen yhteistyöhön. Strategiassa määritellään kansainvälisen toiminnan strategiset tavoitteet ja maaseutupolitiikan verkoston käytännön toimenpiteet.

Lähtökohtana kansainvälisessä yhteistyössä on lisäarvoa tuottava vastavuorisuus ja myötävaikuttaminen maaseudun kehittämisen tavoitteiden saavuttamiseen. Keinoja tähän ovat eri tasoilla ja tahoilla toteutettavan yhteistyön ja verkostoitumisen edistäminen, hyvien toimintatapojen ja osaamisen vaihtaminen kansainvälisten kumppaneiden kanssa sekä edellytysten luominen kansainvälisten hankkeiden toteuttamiseksi. Tietoisuuden lisääminen ja ymmärryksen syventäminen globaaleista maaseutukysymyksistä ja eri maiden käytännöistä on ensiarvoisen tärkeää.

Yleisinä tavoitteina kansainvälisessä yhteistyössä ovat

- maaseutukysymysten näkyvyyden ja maaseutupolitiikan vaikuttavuuden parantaminen paikallisesti, alueellisesti, kansallisesti ja kansainvälisesti
- muista maista saatavan tiedon ja osaamisen hyödyntäminen Suomen maaseutupolitiikassa sekä vastavuoroisesti tiedon jakaminen omista hyvistä käytännöistä
- maaseutualueiden ja -toimijoiden kansainvälistyminen sekä
- maaseutupolitiikan muotoutuminen omaksi politiikanalakseksi eri maissa.

Strategisina maaseutupoliittisina tavoitteina on, että

- EU:n yhteisessä maatalouspolitiikassa II pilarin alue- ja paikkaperustaisten kehittämistoimien rahoitus kasvaa.

- EU:n koheesiopolitiikan toimia kohdennetaan aikaisempaa enemmän maaseutualueille.
- Uuden paradigman⁴ mukainen paikkaperustainen kehittäminen sekä monitasoinen hallinta vahvistuvat EU:n maaseutupolitiikassa ja eri maissa.
- Suomalaisten osallistuminen EU:n maaseutupolitiikan rakentamiseen lisääntyy. Suomalaisvirkamiehiä saadaan lisää EU:n eri toimielimiin ja maaseutuasiantuntijoita tunnustetuiksi lausuntojen ja arviointien antajiksi.
- OECD:n aluekehityskomitean työohjelmiin sisältyy vahvalla painoarvolla maaseudun laaja-alainen kehittäminen.
- Laaja-alainen ja kestävä maaseudun kehittäminen on yksi näkökulma YK:n monissa työryhmissä ja ohjelmissa tehtävässä työssä.
- Maaseudun kehittäminen nostetaan uudelleen Euroopan neuvoston asialistalle omana kokonaisuutenaan.
- Maaseutuasiat nostetaan pysyvästi Pohjoismaiden ministerineuvoston asialistalle, jolloin yhteistyön jatkuvuus, systemaattisuus ja tavoitehakuisuus paranevat.
- Pohjoismaiden, Baltian maiden ja Venäjän yhteistyötä maaseutupolitiikassa vahvistetaan vaiheittain. Yhteistyössä luodaan hallinnon, kuntien ja järjestöjen välille uusia kumppanuuksia.
- Paikkaperustaiseen maaseudun kehittämiseen tähtäävät kansainväliset järjestöt vahvistuvat ja ne saavat oman tunnustetun roolinsa kansainvälisessä maaseutupolitiikassa.
- Kolmas sektori osallistuu kumppanina EU:n maaseutupolitiikan rakentamiseen.
- Suomalaiset maaseudun kehittäjät ovat aktiivisessa vuorovaikutuksessa kehittyvien maiden maaseututoimijoiden kanssa kumpaakin hyödyttävällä tavalla.
- Suomalaiset tutkijat ovat entistä tiiviimmin mukana maaseudun ja maaseutupolitiikan kansainvälisessä tutkimuksessa ja maaseutupolitiikkaan vaikuttavassa tutkimustyössä.
- Suomen maaseutupolitiikalle tärkeät, kansainvälisestä tarkastelusta hyötyvät aihealueet saadaan tutkimuksen piiriin.
- Suomalaisia maaseutuasiantuntijoita saadaan kansainvälisten organisaatioiden tunnustetuiksi lausuntojen ja arviointien antajiksi.
- Maaseudulla toimivat oppilaitokset ovat aktiivisia kansainvälisessä yhteistyössä niin omien hankkeiden kuin opiskelijavaihdon kautta ja edistävät näin maaseutualueiden kansainvälistymistä.

---

4 OECD kutsuu integroivaa, paikkaperustaisuutta ja monisektoraalisuutta korostavaa lähestymistapaa maaseutupolitiikan uudeksi paradigmaksi. Uuden paradigman mukaisessa politiikassa kohteena ovat maaseutualueet ja niiden monet toimijat, väestöryhmät ja elinkeinot ja tavoitteena on alueiden kilpailu- ja toimintakyvyn parantaminen niiden omista lähtökohdista käsin. Maaseudun käyttämättömien mahdollisuuksien ja voimavarojen selvittäminen ja hyödyntäminen ovat keskeisellä sijalla. Maatalouden kehitysedellytyksistä lähtökohtansa ottava vanha paradigma ilmentää edelleen useiden maiden ja Euroopan unionin maaseutupolitiikkaa. Yhä laajemmilla maaseutualueilla tämä näkökulma on kuitenkin osoittautunut riittämättömäksi.

- Maaseutumaisilla alueilla on myös jatkossa käytössään sellaisia rahoitusvälineitä, jotka mahdollistavat alue- ja paikallistason kansallisen ja kansainvälisen yhteistyön.
- Kansainvälisten hankkeiden määrä maaseudulla kasvaa.
- Leader-metodi vahvistuu ja sen käyttö laajenee siten, että Leader:sta tulee maaseutupolitiikan keskeisin väline.
- Yhteisölähtöinen paikallinen kehittäminen (ns. Leader-toimintatapa) otetaan eri maissa käyttöön myös meri- ja kalatalous-, aluekehitys- ja sosiaalirahastoissa.
- Ystävyyskuntatoiminnassa sekä temaattisessa yhteistyössä ovat aikaisempaa vahvemmin esillä maaseudun kysymykset (mukaan lukien yrittäjyys).
- Maahanmuutto maaseudulle lisääntyy ja maahanmuuttajat kotoutuvat maaseutuyhteisöihin hyvin.
- Kansainvälistyminen tuo maaseudun yrityksille uusia markkinoita ja mahdollisuuksia.

Toteuttaminen ja seuranta

Maaseutupolitiikan verkosto toteuttaa kansainvälisen yhteistyön toimintastrategiaansa integroimalla kansainvälisen yhteistyön eri työmuotoihinsa ja osallistumalla aktiivisesti kansainväliseen toimintaan useilla foorumeilla. Strategian tavoitteiden ja toimenpiteiden toteutumista edistetään ja seurataan. Kansainvälisestä toiminnasta raportoidaan kokonaisohjelman toteuman raportoinnin yhteydessä. Maaseutupolitiikan verkoston kv-tapaamisia järjestetään pääsääntöisesti kerran vuodessa maaseudun verkosto- ja hankeseminaarin yhteydessä. Tietoa kansainvälisestä yhteistyöstä, yhteistyökumppaneista ja ajankohtaisista tapahtumista kootaan verkkosivuille.

Valmisteluprosessi

Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma on valmisteltu ottamalla valmisteluun mukaan mahdollisimman laajasti maaseudulla vaikuttavat ja maaseudun kehittämisestä kiinnostuneet tahot ja toimijat. Avoimella ja osallistavalla valmistelulla pyritään sitouttamaan kaikki organisaatiot ja toimijat ohjelman toteuttamiseen.

Talven ja kevään 2013 aikana käytiin laaja neuvottelukierros YTR:n jäsenorganisaatioiden ja eduskuntapuolueiden kanssa. Yli kolmenkymmenen neuvottelun tuloksena saatiin kumppaneiden näkemyksiä ja tarpeita kokonaisuohjelmaan mukaan otettavista asioista ja toimenpiteistä.

YTR:n asettama strategiaryhmä (kokoonpano liitteenä) työsti ohjelmatyön pohjaksi strategiaehdotuksen, jonka YTR hyväksyi loppukeväästä 2013. Strategian lähtökohdaksi esitettiin paikkaperustaista politiikkaa ja ohjelmaan esitettiin viittä painopistettä. Strategiaryhmä teki myös ehdotuksia maaseutupoliitiikan verkoston uudeksi rakenteeksi ja toimintatavoiksi.

Kokonaisuohjelman valmistelua varten YTR asetti poikkihallinnollisen valmisteluryhmän (kokoonpano liitteenä), joka valmisteli strategiaehdotuksen pohjalta konkreettisen ohjelman. YTR:n teemaryhmät tekivät toimenpide-ehdotuksia strategiassa esiin nostettujen painopisteiden konkreettiseksi toteuttamiseksi. Valmisteluryhmä valmisteli toimenpiteet neuvottelukierroksen ja teemaryhmien esitysten pohjalta, käyden valmistelun aikana vuoropuhelua teemaryhmien ja toimenpiteiden vastuutahojen kanssa. Maaseutupoliitiikan rakenteiden ja toimintatapojen kehittämisessä tukena olivat myös talvella 2012 valmistuneen YTR:n ulkoisen arvioinnin tulokset.

Kansainvälisen yhteistyön toimintastrategian ajantasaistaminen kytkettiin osaksi kokonaisuohjelman laatimista. Strategian ajantasaistaminen käynnistettiin YTR:n verkosto- ja hanketapaamisessa Lahdessa 18.4.2013 järjestetyssä avoimessa työpaikassa, jossa keskusteltiin strategian uudistustarpeista. Strategian uudistamisessa otettiin huomioon YTR:n ulkoisesta arvioinnista saadut kansainvälistä toimintaa koskevat huomiot ja suositukset. Strategian uudistamisessa hyödynnettiin kokonaisuohjelman valmisteluryhmän rinnalla YTR:n sihteeristöä ja erityisesti teemaryhmien erityisasiantuntijoita.

Ohjelmaluonnos oli laajalla lausuntokierroksella marras- joulukuussa 2013. YTR hyväksyi ohjelman ja sen yhteydessä uudistetun kansainvälisen yhteistyön toimintastrategian kokouksessaan 14.2.2014.

Kokonaisohjelman strategiaryhmän ja valmisteluryhmän kokoonpanot

Strategiaryhmä

Pj. teollisuusneuvos Heikki Aurasmaa, työ- ja elinkeinoministeriö ja professori Hilikka Vihinen, MTT

Olli Hietanen - Kehitysjohtaja, Turun yliopiston Tulevaisuuden tutkimuskeskus

Mikael Hildén - Johtaja, professori, Suomen ympäristökeskus

Torsti Hyyryläinen - Tutkimusjohtaja, HT, Helsingin yliopisto/Ruralia-instituutti

Sakari Karvonen - Tutkimusprofessori, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL

Soile Kuitunen - VTT, Kehitysjohtaja, Mikkelin kaupunki

Ilkka Luoto - Yliopistonlehtori, FT, Vaasan yliopisto / Aluetieteen laitos

Sami Moisio - Professori, Oulun yliopisto/Maantieteen laitos

Tarja Niemelä - Professori (maaseutuyrittäjyys), Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulu

Tiina Silvasti - Akatemiatutkija, Yliopistonlehtori, Jyväskylän yliopisto

Rural Studies -verkoston monitieteisten maaseutuopintojen opiskelijat osallistuivat strategian kommentointiin.

Valmisteluryhmä

Pj. teollisuusneuvos Heikki Aurasmaa, työ- ja elinkeinoministeriö ja professori Hilikka Vihinen, MTT

Ympäristöneuvos Harry Berg, ympäristöministeriö

Erikoistutkija Kari Gröhn, sosiaali- ja terveysministeriö

Lainsäädäntöneuvos Jyri Inha, valtiovarainministeriö

Johtaja Minna-Mari Kaila, Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK ry

Kulttuuriasiainneuvos Kirsi Kaunisharju, opetus- ja kulttuuriministeriö

Elinkeinopoliittinen asiantuntija Auli Korhonen, Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK

Johtaja Eeva Kuuskoski, SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry

Ylitarkastaja Rainer Lahti, ympäristöministeriö

Asiamies Rikard Korkman, Svenska Lantbruksproducenternas Centralförbund SLC

Maaseutu- ja energiayksikön päällikkö Timo Lehtiniemi, Pohjois-Pohjanmaan ELY

Toimitusjohtaja Erkki K. Mäkinen, Suomen Yrittäjät

Maakuntajohtaja Asko Peltola, Etelä-Pohjanmaan liitto

Liikenneneuvos Anni Rimpiläinen, liikenne- ja viestintäministeriö

Maaseutuylitarkastaja Marianne Selkäinaho, maa- ja metsätalousministeriö

Professori Eero Uusitalo, Suomen Kylätoiminta ry

Eriyisiasiantuntija Christell Åström, Suomen Kuntaliitto

Sihteereinä molemmissa ryhmissä toimivat:

Ylitarkastaja Ritva Hakkarainen, työ- ja elinkeinoministeriö

Maaseutuylitarkastaja Laura Jänis, työ- ja elinkeinoministeriö

Maaseutuylitarkastaja Hanna-Mari Kuhmonen, työ- ja elinkeinoministeriö

Tiedottaja Annukka Lyra, maa- ja metsätalousministeriö (strategiaryhmä)

Neuvotteleva virkamies Sanna Sihvola, maa- ja metsätalousministeriö (valmisteluryhmä)

Ympäristövaikutusten arviointi (SOVA) ja sukupuolivaikutusten arviointi (SUVA)

Maaseutupoliittisen kokonaisuohjelman 2014–2020 ympäristövaikutusten arviointi (SOVA)

Maaseudulla keskeisimmät ympäristövaikutukset aiheutuvat sen ominaispiirteistä: pitkistä etäisyyksistä ja väljästä asutuksesta. Niiden seurauksena liikkumisesta syntyy ympäristölle rasitetta, sillä julkisen liikenteen palveluiden niukkuuden seurauksena yksityisautoilu on maaseudulla välttämätön liikkumismuoto. Maaseudulla ei myöskään ole mahdollista saavuttaa tiettyjä synergiaetuja lämmityksessä ja valaistuksessa. Sen sijaan maaseudulla voidaan hyödyntää hajautetusti tuotettua uusiutuvaa energiaa. Liikkumis- ja kuljetustarpeiden vähentämiseksi voidaan käyttää lähellä tuotettua ruokaa ja kehittää ratkaisuja mm. sähköisten ja liikkuvien palveluiden kautta sekä etätyöskentelyn ja -opiskelun mahdollisuuksia hyödyntämällä. *Sekä maaseudulla että kaupungeissa voidaan elää kestävän kehityksen mukaisesti (VNK 2006: 77).*

Maaseutupoliittista kokonaisuohjelmaa koskee SOVA-lain (Laki viranomaisten suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista, 200/2005) kolmannen pykälän mukainen yleinen velvollisuus selvittää ympäristövaikutukset. Suunnitelmasta tai ohjelmasta vastaavan viranomaisen on huolehdittava siitä, että suunnitelman tai ohjelman ympäristövaikutukset selvitetään ja arvioidaan riittävässä määrin valmistelun kuluessa, jos suunnitelman tai ohjelman toteuttamisella saattaa olla merkittäviä ympäristövaikutuksia.

Tässä ympäristövaikutusten arvioinnissa ympäristövaikutus ymmärretään laajasti, kuten SOVA-lain toisessa pykälässä on määritelty. Ympäristövaikutuksella tarkoitetaan tässä maaseutupoliittisen kokonaisuohjelman välitöntä ja välillistä vaikutusta 1) ihmisten terveyteen, elinoloihin ja viihtyvyyteen; 2) maaperään, vesiin, ilmaan, ilmastoon, kasvillisuuteen, eliöihin ja luonnon monimuotoisuuteen; 3) yhdyskuntarakenteeseen, rakennettuun ympäristöön, maisemaan, kaupunkikuvaan ja kulttuuriperintöön; 4) luonnonvarojen hyödyntämiseen sekä 5) 1–4 kohdissa mainittujen tekijöiden keskinäisiin vuorovaikutussuhteisiin.

Maaseutupoliittisen kokonaisuohjelman valmistelussa ympäristönäkökohdat osana kestävästä kehitystä otettiin huomioon koko valmisteluprosessin ajan läpäisevänä periaatteena. Arviointiselostus ohjelman ympäristövaikutuksista laadittiin valmistelun loppuvaiheessa ohjelmaan määriteltyjen toimenpiteiden pohjalta. Maaseutupoliittista kokonaisuohjelmaa toteutettaessa ympäristönäkökohtien jatkuva huomioon ottaminen on keskeistä.

Maaseutupoliittisen kokonaisuohjelman teemat ja toimenpiteet on jäsennetty viiteen kokonaisuuteen, jotka ovat:

1. Osallisuus ja lähidemokratia
2. Asuminen ja palvelut
3. Infrastrukturi ja maankäyttö
4. Elinkeinot ja osaaminen
5. Ekosysteemipalvelut

Toimenpiteiden ympäristövaikutukset arvioitiin viiden kokonaisuuden kautta. Yleisesti ottaen voidaan todeta, että toimenpiteet vaikuttavat toteutuessaan myönteisesti maaseudulla asuvien, toimivien ja vierailevien ihmisten elinoloihin ja viihtyvyyteen. Useat toimenpiteet lisäävät toteutuessaan mahdollisuuksia elää ja toimia ekologisesti kestävästi maaseudulla. Monet toimenpiteistä keskittyvät toimintatapojen, yhteistyön ja rakenteiden kehittämiseen, tiedon lisäämiseen ja kokemusten vaihtoon, jolloin ne eivät aiheuta suoria ympäristövaikutuksia, mutta edistävät välillisesti ihmisten elinoloja ja hyvinvointia sekä inhimillisen ja sosiaalisen pääoman kasvua maaseudulla.

1. Osallisuus ja lähidemokratia

Osallisuus-luvussa käsiteltäviä asiakokonaisuuksia ovat kansalaisyhteiskunta ja kansalaiset toimijana, lähidemokratia, paikallinen kehittäminen sekä maaseutuvaikutusten arviointi osallisuuden välineenä. Luvun toimenpiteet parantavat sekä suoraan että välillisesti ihmisten elinoloja ja elämänlaatua maaseudulla. Toimenpiteillä tähdätään ihmisten osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksien parantamiseen omien elinolosuhteiden ja -ympäristön suunnittelussa ja kehittämisessä, millä on myönteisiä vaikutuksia osallisuuteen, omaehtoiseen toimintaan sekä viihtyisyyden ja elinolojen parantumiseen. Ihmisten keskinäinen verkostoituminen ja yhdessä tekeminen lisäävät sosiaalista pääomaa ja vaikuttavat välillisesti elinoloihin ja viihtyvyyteen. Maaseutuvaikutusten arviointia edistävällä toimenpiteellä vaikutetaan siihen, että maaseudun asukkaiden, yritysten ja toimijoiden olosuhteet otetaan huomioon ja heitä osallistetaan kunta- ja seurakuntarakennemuutosten valmisteluun. Täten voidaan välillisesti luoda myönteisiä vaikutuksia maaseudun ihmisten elinoloihin ja viihtyvyyteen.

2. Asuminen ja palvelut

Asumista ja palveluita käsittelevässä luvussa keskeisiä asioita ovat asuminen ja eläminen maaseudulla sekä maaseudun palvelujen laatu ja saavutettavuus. Luvun toimenpiteet vaikuttavat monin tavoin myönteisesti eri-ikäisten ihmisten elinoloihin, viihtyvyyteen ja terveyteen. Toimenpiteet tähtäävät mm. palvelujen joustavaan ja asiakaslähtöiseen järjestämiseen ja palvelujen saatavuuden parantamiseen maaseudulla, mikä kohentaa ihmisten elinoloja, turvallisuutta ja elämänlaatua, lisää alueellista tasa-arvoisuutta ja toimijoiden välistä yhteistyötä. Opetus- ja kulttuuripalvelujen saatavuus läheltä vaikuttaa myönteisesti eri-ikäisten ihmisten elämänlaatuun sekä kehittymismahdollisuuksiin lisäten inhimillistä ja sosiaalista pääomaa.

Tietotekniikan ja yhteistyön hyödyntäminen vähentää liikkumistarvetta ja liikenteestä aiheutuvia haittoja ja päästöjä.

läkkäille suunnattujen erilaisten asumismuotojen lisääminen edistää viihtyvyyttä ja elämänlaatua sekä vahvistaa yhteisöllisyyttä ja sosiaalista pääomaa. Asuntorakentamisen tukien mahdollistaminen maaseutukuntiin lisää alueellista tasa-arvoisuutta.

3. Infrastrukturi ja maankäyttö

Infrastrukturi-luvussa käsiteltäviä asioita ovat liikenneverkko ja -palvelut, tietoliikenne-, puhelin- ja sähköverkko, maaseudun vesi- ja jätehuolto sekä maankäyttö ja kaavoitus. Maaseudun asukkaiden, yritysten ja matkailijoiden liikkumismahdollisuuksien turvaaminen vaikuttaa myönteisesti ihmisten elinoloihin, mutta voi toisaalta lisätä liikenteen ja siinä syntyvien päästöjen määrää. Teiden hoito ja kunnossutus vaikuttavat myönteisesti liikenneturvallisuuteen ja matka-aikoihin ja siten myös ihmisten elinoloihin ja terveyteen. Toimiviin tietoyhteiskunnan tarpeisiin vastaaviin tietoliikenneyhteyksiin tähtäävä toimenpide lisää alueellista tasa-arvoa. Sähköiset julkiset palvelut vähentävät yksityisautoilun ja liikkumisen tarvetta sekä liikenteen päästöjä, kun asioita voi hoitaa sähköisesti verkossa.

Maaseudun vesi- ja jätehuollon kehittäminen synnyttää myönteisiä vaikutuksia maaperään ja vesiin sekä ihmisten elinoloihin, viihtyvyyteen ja terveyteen.

Maankäyttöön ja kaavoitukseen liittyvillä toimenpiteillä edistetään maankäytön kehittämistä kunkin alueen omien edellytysten ja lähtökohtien pohjalta sekä hyvien elinympäristöjen syntymistä tai säilymistä. Niiden kautta luodaan edellytyksiä kylien ja muiden maaseutualueiden kehittämiseksi, ihmisten asumispreferenssien huomioonottamiselle sekä ympäristön arvojen vaalimiselle, mitkä vaikuttavat myönteisesti viihtyvyyteen ja kulttuuriperinnön säilymiseen.

4. Elinkeinot ja osaaminen

Elinkeinoja ja osaamista koskevassa luvussa käsitellään yrittäjyyden edistämistä, työvoiman saatavuutta, opiskelumahdollisuuksia sekä ammatillisen osaamisen turvaamista. Lukuun liittyvät toimenpiteet lisäävät alueellista tasa-arvoa ja ihmisten toimeentulo- ja yrittäjyysmahdollisuuksia maaseudulla ja vaikuttavat siten myönteisesti ihmisten elinoloihin ja mahdollisuuksiin. Yrittäjien työssä jaksamisen vahvistamiseen kohdistuva toimenpide vaikuttaa myönteisesti ihmisten terveyteen. Osa toimenpiteistä perustuu maaseudun luonnon ja luonnonvarojen kestävään hyödyntämiseen elinkeinotoimintaa kehitettäessä. Lisäksi monet toimenpiteet luovat perustaa luonnonvarojen kestäväälle hyödyntämiselle. Luonnonvarojen hyödyntämiseen liittyviä toimenpiteitä toteutettaessa on pidettävä huoli siitä, että maaseutupoliittisten tavoitteiden rinnalla luonnonsuojelubiologisten tavoitteiden painoarvo säilyy.

Kuljetustuen käyttäminen voi kasvattaa kuljetusten määrää ja lisätä liikenteestä syntyviä päästöjä. Toimenpide-ehdotus siitä, että kunnat lisäävät hankinnoissaan paikallisia palveluja ja tuotteita, vaikuttaa kuljetusmatkojen lyhenemiseen ja vähentää näin kuljetusten aikana syntyviä päästöjä. Sama koskee lyhyiden

elintarvikeketjujen syntyminen edistämistä. Luontolähtöisten palvelujen lisäämisellä ja uuden hyvinvointiliiketoiminnan käynnistämällä edistetään välillisesti ihmisten terveyden ja hyvinvoinnin parantumista.

Työllistymiseen tähtäävillä toimilla edistetään ihmisten toimeentuloa ja hyvinvointia. Koulutustoimenpiteillä lisätään inhimillistä pääomaa.

5. Ekosysteemipalvelut

Ekosysteemipalveluja käsittelevässä luvussa tarkastellaan luonnon monimuotoisuutta ja sen arvottamista, vihreää kasvua ja biotaloutta, uusiutuviin energialähteisiin perustuvaa energiatuotantoa, luonnon- ja kulttuuriympäristöjä sekä maisemia. Hajautettuun, uusiutuviin energialähteisiin perustuvaan energiantuotannon lisäämiseen tähtäävät toimenpiteet ovat lähtökohtaisesti ympäristölle myönteinen verrattuna esimerkiksi fossiilisten energialähteiden käyttöön. Energian käytöstä aiheutuvat päästöt ovat puhtaampia ja energiaraaka-aineen käyttö on mahdollista toteuttaa kestävästi, mutta toisaalta esimerkiksi puun poltosta syntyy ilmanlaatua heikentäviä pienhiukkasia, mikä voi vaikuttaa kielteisesti ihmisten terveyteen ja edistää ilmastonmuutosta. Uusiutuvien energialähteiden aikaisempaa suuremmassa hyödyntämisessä ympäristön kannalta ratkaisevaa on kestävyys ja luonnon kantokyvyn huomioon ottaminen. Hajautettu energiantuotanto vähentää kuljetustarpeita ja kuljetuksista syntyviä päästöjä.

Maaseutu ympäristön, metsien ja vesistöjen tarjoamien ekosysteemipalvelujen kestävä käytön lisäämistä tavoitellaan vahvistamalla tutkimusta ja tutkimustulosten käytäntöön vientiä, mikä on hyvä lähtökohta luonnonvarojen kestäväälle hyödyntämiselle. Maaseudun luonnon- ja kulttuurimaisemien hoito ja maisemien avaaminen tuottaa myönteisiä vaikutuksia maisemiin ja kulttuuriperinnön säilymiseen. Menetelmien luomisella asukkaiden aloitteellisuuteen ympäristön ja maiseman hoidossa ja niiden arvojen vaalimisessa voidaan edistää osallisuutta, viihtyisyyttä ja elinoloja. Suunnitelmallisen eläinluonnonvarojen hoidon ja käytön tukeminen sekä kalatalousalueiden käyttö- ja hoitosuunnitelmien huomioonottaminen muussa vesialueiden käytössä edistävät kestävä luonnonvarojen hyödyntämistä.

Maaseutupoliittisen kokonaisuohjelman 2014–2020 sukupuolivaikutusten arviointi (SUVA)

Tasa-arvon valtavirtaistamisella tarkoitetaan sitä, että sukupuolinäkökulma ulotetaan kaikkeen suunnitteluun ja päätöksentekoon ja arvioidaan, missä määrin toimenpiteet ja niiden ennakoituvat vaikutukset vähentävät naisten ja miesten välisiä eroja, poistavat esteitä yhtäläisten mahdollisuuksien tieltä ja edistävät sukupuolten välistä tasa-arvoa. Sukupuolivaikutusten arviointi on yksi tasa-arvon valtavirtaistamisen menetelmä.

Useilla politiikan lohkoilla on sukupuoleen liittyviä tekijöitä, joiden johdosta näennäisesti neutraalit toimenpiteet tai esitykset saattavat kohdistua naisiin ja miehiin eri tavoin, eriarvoisuutta vahvistaen. Toimenpiteiden tai esitysten sukupuolivaikutukset ovat vain harvoin suoria ja välittömiä, kuten kiintiösäädöksissä, vaan ne

ovat yleensä välillisiä, jolloin niiden esiin nostaminen edellyttää analyysia ja tulkin-
taa ohjaavan viitekehyksen rakentamista ja soveltamista.

Väestön sukupuolirakenteen vinoutuminen ja erityisesti koulutettujen naisten läh-
tömuutto syrjäisemmilta alueilta on yksi tasapainoisen aluekehityksen este Suomessa.
Sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen liittyy alueiden kilpailukykyyn ja vetovoii-
maisuuteen niin tasapainoisen väestörakenteen kuin työpaikkojen, yritystoiminnan ja
palvelujen kautta. Väestörakenteen tasapainoisuuden kannalta olennaista on huomion
kiinnittäminen perus- ja hyvinvointipalvelujen saatavuuteen, erityisesti nuorten nais-
ten työllisyyteen ja työpaikkoihin sekä naisten mahdollisuuksiin yrittäjänä.

Maaseutupoliittisen kokonaisuohjelman 2014-2020 teemat ja toimenpiteet on
jäsennetty viiteen kokonaisuuteen:

1. Osallisuus ja lähidemokratia
2. Asuminen ja palvelut
3. Infrastrukturi ja maankäyttö
4. Elinkeinot ja osaaminen
5. Ekosysteempipalvelut

Maaseutupoliittiseen kokonaisuohjelman teemoja toteutetaan konkreettisilla toimen-
piteillä. Kokonaisuohjelmaan sisältyy 63 toimenpidettä, joiden sukupuolivaikutukset
on arvioitu viiden teemakokonaisuuden kautta. Monilla kokonaisuohjelman tavoit-
teilla ja toimenpiteillä on suoria tai välillisiä vaikutuksia ihmisten elämään, työs-
kentely-, liikkumis- opiskelu- ja harrastusmahdollisuuksiin ja hyvinvointiin. Koko-
naisuohjelman toimenpiteillä on siten myös sukupuolivaikutuksia. Maaseutupoliit-
tinen kokonaisuohjelma ja sen toimenpiteet on kuitenkin muotoiltu sukupuolineut-
raaleiksi, eikä miehiin ja naisiin mahdollisesti eri tavoin kohdistuvia vaikutuksia ole
tuotu esiin. Ohjelman toteutumista seurattaessa tulee kiinnittää huomiota siihen,
miten toimenpiteiden toteutus on vaikuttanut ja vaikuttaa sukupuolten tasa-arvoon.

Maaseutupoliittisen kokonaisuohjelman ja siihen sisältyvien toimenpiteiden sukupuolivaikutuksia näkökulmista, joilla on suoraan vaikutuksia ihmisryhmiin

Suomalaiset naiset ovat verrattuna moneen muuhun Euroopan maahan huomatta-
vasti enemmän kokopäivätöissä, mikä vaikuttaa oleellisesti julkishallinnon ja kan-
salaisyhteiskunnan suhteisiin Suomessa. Kunnat ovat merkittäviä naisten työllis-
täjiä Suomessa. Noin 80 prosenttia kuntien työntekijöistä on naisia ja kolmasosa
työllisistä naisista työskentelee kuntasektorilla. Mikäli kuntien hoitamia tehtäviä
siirretään yksityiselle sektorille ja vapaaehtoistyöksi, on tällä suuri vaikutus erityi-
sesti naisten työllisyyteen ja vapaa-aikaan. Vapaaehtoistyön roolin kasvattamisessa
on erityisesti kiinnitettävä huomiota siihen, ettei vapaaehtoistyö jakaannu samalla
tavalla kuin palkkatyö ja yrittäjäys miesten ja naisten töihin.

Aktiivinen ja vireä kansalaistoiminta on hedelmällinen kasvualusta paikallisten
palveluyritysten, yhteiskunnallisten yritysten ja osuuskuntien perustamiselle sekä

työpaikkojen luomiselle. Kunta- ja palvelurakenteen muutoksilla on suuri vaikutus siihen, miten maaseudun asukkaat voivat osallistua ja vaikuttaa oman elinympäristönsä, kuntansa ja yhteiskunnan toimintaan, päätöksentekoon ja kehittämiseen. Demokratian toteutumisen kannalta on tärkeää, että sekä naisten että miesten osallistuminen poliittiseen päätöksentekoon turvataan. Lähidemokratian kehittäminen on tärkeää sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi päätöksenteossa.

Kansalaistoiminnan kehittämällä on positiivisia vaikutuksia ihmisten hyvinvointiin. Maaseutupoliittisella kokonaisuohjelmalla vahvistetaan sekä paikallisen kehittämisen rakenteita että toimijoita. Paikallinen kehittämistyö kohdistuu kumpaankin sukupuoleen, mutta arviointien perusteella paikallislähtöinen kehittäminen aktivoi erityisesti naisia ja nuoria. Tästä hyvänä esimerkkinä toimii Leader-toiminta. Myös kylätoiminnassa naisten rooli on suuri.

Monet maaseutuasumisen, palveluiden ja esimerkiksi kulttuurin edistämiseen keskittyvistä toimenpiteistä edistävät paitsi palvelujen saatavuutta, myös työllistymistä palvelualoilla. Naisia työllistävät erityisesti hyvinvointi- ja kulttuuripalvelut, kun taas miehet työllistyvät esimerkiksi ympäristönhoitopalvelujen parissa ja kylä- ja mökkitalkkareina. Asumiseen ja palveluihin liittyviä toimenpiteitä toteutettaessa on tärkeää ottaa huomioon sukupuolinäkökulma, jotta ne eivät tahattomasti vaikuta negatiivisesti ja lisää epätasa-arvoisuutta.

Vallitsevien sosiaalisten roolien vuoksi naisilla on monissa perheissä suurempi vastuu erilaisista hoivatöistä (kuten lasten ja vanhusten hoito). Lasten päivähoidon saatavuudella ja läheisyydellä on suuri merkitys naisille, joille työn ja perheen yhdistäminen aiheuttaa yhä usein haasteita. Kulttuuri- ja liikuntapalveluiden ja omakoh- taisen kulttuurisen osallistumisen merkitys korostuu väestön ikääntyessä ja koulutustason kohotessa. Kulttuuripalveluilla on erityisen suuri merkitys naisten viihtyvyyteen. Huomiota tulee kiinnittää myös tyttöjen ja poikien sekä naisten ja miesten suosimien harrastusten tasapuoliseen tarjontaan maaseudulla. Kansalaisopistoja ja kirjastoja on kehitettävä niin, että ne vastaavat eri sukupuolten sivistys- ja tietotarpeisiin pönkittämättä sukupuolistereotyyppioita.

Palveluiden saavutettavuutta tarkasteltaessa on huomioitava, että naiset ja miehet, tytöt ja pojat käyttävät osin eri palveluita. Käyttäjän näkökulmasta on tärkeä selvittää, mitä palveluita miehet ja naiset käyttävät ja puuttuuko palvelutarjonnasta naisten ja miesten kannalta jotain keskeistä.

Maaseudun palveluja kehitettäessä on tärkeä ottaa huomioon myös syrjäytyminen, mikä on usein miehiä koskettava ongelma. Naisten miehiä aktiivisempi poismuutto maaseudulta on johtanut paikoin hyvin epätasaiseen sukupuolirakenteeseen. Hyvinvointikysymyksiä on tarkasteltava sukupuolten erityispiirteet huomioiden.

Liikennepalvelujen puute on yksi syrjäyttävä mekanismi yhteiskunnassa. Maaseudun liikennepalvelujen turvaaminen ja kehittäminen on myös sukupuolten tasa-arvon kannalta tärkeää ja mahdollistaa esimerkiksi sukupuolten tasa-arvoisen osallistumisen poliittiseen päätöksentekoon, muuhun yhteiskunnan kehittämiseen sekä

erilaisiin harrastuksiin. Toimiva joukkoliikenne tukee naisten työssäkäyntiä yhden auton perheissä ja edistää erityisesti naisten liikkumismahdollisuuksia.

Työelämän segregaatista johtuen eri toimialojen kehittämisellä on erilaiset merkitykset miehille/naisille (vrt. puunjalostus/hoiva-ala/ elintarvikkeiden jatkojalostus). Erityisesti elintarvikkeiden jatkojalostus, hoiva- ja palvelutoimialat ovat maaseudulla asuville naisille mahdollinen tapa työllistää itsensä ja jäädä kotiseudulleen tai muuttaa maaseudulle. Toimenpiteissä joissa tähdätään esimerkiksi metsäalan liiketoimintamahdollisuuksien lisäämiseen, edistetään puolestaan pääosin miesten työllisyys- ja yrittäjyysmahdollisuuksia. Samoja vaikutuksia on myös esimerkiksi luonnon- ja maisemanhoidon kehittämisellä.

Vihreän talouden yritys- ja työllistämismahdollisuudet ovat maaseutualueilla suuret. Vihreitä toimialoja ovat esimerkiksi uusiutuva energia, vihreä liikenne, ekorakentaminen, puhdas teknologia, jätteenkäsittely ja vesitalous, maa- ja metsätalous sekä energiatehokkaiden tuotteiden tuotanto ja niihin liittyvät palvelut.

Metsätalous on ollut perinteisesti miehistä aluetta. Metsänomistajille suunnattuja palveluita ei ole vielä osattu tarpeeksi suunnata naisistuvalla ja kaupungeissa asuvalle metsänomistajajoukolle, vaikka he juuri saattavat tarvita eniten apua. Naismetsänomistajista ja heidän tarpeistaan tarvitaan lisää tutkimusta.

Maatalouteen liittyvissä toimenpiteissä välillisiä vaikutuksia kohdistuu enemmän mies- kuin naissukupuoleen, sillä viljelijöistä noin 90 % on miehiä (vuoden 2009 maatilarekisteritiedot). Maataloustuotteiden jatkojalostus, samoin kuin maatalojen monialaistumistoimenpiteet kohdistuvat sen sijaan kumpaankin sukupuoleen. Näilläkin toimenpiteillä on sukupuolen mukaan eriytyneitä vaikutuksia: jatkojalostus luo erityisesti naisille uusia työpaikkoja, muu monialaistaminen voi mahdollistaa miespuoliselle maatalousyrittäjälle vaihtoehtoja tuotannosta luopumisen sijaan.

Työ- ja elinkeinoministeriön Yrittäjyyskatsaus 2012 -raportin mukaan naisyrittäjien määrä on kasvanut jatkuvasti 2000-luvulla maatalouden ulkopuolisessa toiminnassa. Vuoden 2011 lopussa Suomen yrittäjistä noin kolmannes oli naisia. Raportin mukaan naisyrittäjät ovat keskimäärin koulutetumpia kuin miesyrittäjät ja he toimivat etupäässä sosiaali- ja terveyspalveluissa, koulutus- ja henkilöstöpalveluissa, majoitus- ja ravitsemisalalla sekä erällä liike-elämän palvelualoilla. Naisten yrittäjyys on valtaosin yksinyrittäjyyttä, sillä vuonna 2011 vain runsas neljännes naisyrittäjistä toimi työnantajina, kun vastaava luku miehillä oli yli 40 prosenttia. Naiset toimivat usein sivutoimisina yrittäjinä. Maaseutupoliittisen kokonaisuohjelman toimenpide jossa todetaan, että kuntien tulisi lisätä hankinnoissaan paikallisia palveluja ja tuotteita ja painottaa hankintastrategioissaan aluetaloudellisia vaikutuksia ja laatua, tukee naisyrittäjyyden kasvua maaseudulla. Terveys- ja sosiaalipalveluista toimivista yrittäjistä naisia on noin 70 prosenttia.

Maaseutupoliittisen kokonaisuohjelman yrittäjyyttä koskevien toimenpiteiden toteutuksessa erityishuomiota tulee kiinnittää naisten työllistymis- ja yrittäjyysmahdollisuuksiin. Tämä on sukupuolinäkökulmasta tärkeää, koska naisten muuttoliike maaseudulta on ollut voimakasta, ja tämä uhkaa maaseudun yhteisöjen elinvoimaa.

Työskentely-, yrittäjyys- ja liikkumismahdollisuuksien edistäminen parantaa kaikkien maaseudulla asuvien elinoloja ja monilla toimenpiteillä on positiivinen vaikutus sekä maaseudun naisten että miesten elämään. Etätömahdollisuuksien kehittäminen tuo joustavuutta työelämään ja lisää näin ihmisten viihtyvyyttä ja hyvinvointia. Mahdollisuus tehdä etätöitä helpottaa maaseutuväestön työllistymistä. Etätöitä tekevästä tulee kerätä tilastoja myös sukupuolen mukaan. Erityisen merkittävää joustavan työelämän kehittäminen on naisille, joita hoiva- ja palkkatyön yhteensovittamisen ongelmat koskevat kokonaisvaltaisemmin.

Koulutuksella on merkittävä vaikutus lasten ja nuorten arvoihin, asenteisiin sekä ammatinvalintaan. Sukupuoleen liittyvät stereotyyppiset käsitykset ja toimintamallit ohjaavat tyttöjä ja poikia edelleen perinteisiin valintoihin opinnoissaan ja työuralle nais- ja miesvaltaisiin ammatteihin. Koulutuksen suunnittelussa on kiinnitettävä entistä enemmän huomiota siihen, miten puretaan tehokkaammin suomalaisten työmarkkinoiden vahvaa jakautumista mies- ja naisvaltaisiin aloihin.

Suomessa vallitsevaa voimakasta jakautumista miesten ja naisten aloihin on tärkeää purkaa yksilön näkökulman lisäksi myös siksi, että perinteiset sukupuolen mukaiset ammatinvalinnat eivät usein vastaa alueiden työvoiman tarvetta. Elinkeinorakenteen monipuolistaminen ja palvelualojen kehittäminen työpaikkojen ja naisten yritystoiminnan lisäämiseksi on keino korjata alueen työpaikkojen vääristynyttä sukupuolijakaumaa. Samalla on kuitenkin varottava vahvistamasta työelämän segregaatiota edelleen. Naisten osaamisen ja työmahdollisuuksien laajentamiseen uusilla toimialoilla tarvitaan toimenpiteitä. Niillä ammatti- ja tuotantoaloilla, joille halutaan lisää naisia tarvitaan työpaikkakäytäntöjen ja kulttuurin muuttamista naisten kannalta houkutteleviksi. Sama koskee kääntäen naisvaltaisia aloja ja ammatteja, joihin toivotaan lisää miehiä, esimerkiksi päiväkoteihin ja peruskouluun. Segregaation purkamista ei ole huomioitu kokonaisohjelman toimenpiteitä laadittaessa, mutta tähän voidaan kiinnittää huomiota toteutuksessa.

Osaamisen ja koulutuksen edistämiseen tähtäävät toimenpiteet hyödyttävät kumpaakin sukupuolta. Sukupuolineutraali muotoilu voi kuitenkin tahattomasti johtaa toimenpiteiden kohdistumiseen vain jommankumman sukupuolen suosimille koulutusaloille. Tärkeä on lisätä perusopetusoppilaiden ja toisen asteen opiskelijoiden työelämä tietoutta maaseudun ammateista ja ohjata opiskelijoita kannustavasti harjoitteluun maaseutuyrityksiin. Huomiota tulee kiinnittää sekä tyttöjen että poikien mahdollisuuksiin ja kiinnostuksiin eri aloilla. Koulutusta kehitettäessä tulee panostaa aliedustetun sukupuolen mukaan saamiseen ja siten segregaation vähentämiseen. Korkeakoulutusta ja sen alueellista kytkentää kehitettäessä on opetukseen integroitava nykyistä paremmin sukupuolinäkökulman tunnistaminen. Tämä edistää sekä sukupuolinäkökulmasta tehdyn tutkimustiedon saatavuutta että mahdollisuuksia hyödyntää sitä edelleen kehittämistyössä.

Maaseutupolitiikan verkoston kansainvälisen yhteistyön toimintastrategian 2014–2020 toimenpiteet

Tämä liite tarkentaa ja perustelee lukua 5.

1. Kansainväliset organisaatiot maaseutupolitiikassa

Kansainväliset organisaatiot rakentavat maaseutupolitiikkaa tahoillaan. Tässä luvussa luodaan katsaus eri kansainvälisten organisaatioiden työhön maaseutupolitiikassa sekä määritellään strategiset maaseutupoliittiset tavoitteet ja maaseutupolitiikan verkoston toimenpiteet.

Euroopan unioni ja sen toimielimet

EU kehittää maaseutualueitaan sekä yhteisen maatalouspolitiikan II pilarin että koheesiopolitiikan kautta. Suomalaisen maaseutupolitiikan kannalta on olennaista tunnistaa maatalouspolitiikan II pilarin (maaseudun kehittäminen) ja koheesiopolitiikan erilainen osuvuus. Yhteisen maatalouspolitiikan II pilari on mahdollistanut pienipiirteisempien ja täsmällisempien kehittämistoimien käyttämisen kuin mitä koheesiopolitiikkaan kuuluvissa rakennerahasto-ohjelmissa on ollut mahdollista toteuttaa. II pilarin alue- ja paikkaperustaisten kehittämistoimien osuus on ollut kuitenkin vain noin 20 prosenttia pilarin rahoituksesta.

Euroopan komissio käyttää aloitteentekovaltaa EU:ssa. Komission maatalouden ja maaseudun kehittämisen sekä alue- ja kaupunkipolitiikan pääosastot käsittelevät maaseudun kehittämistä koskevia kysymyksiä. Suomen EU-edustustolla on suorat yhteydet komission jokapäiväiseen työhön ja on tärkeää, että edustustossa seurataan EU:n maaseutupolitiikan kokonaisuutta. EU:n maaseutupolitiikkaan tulee vaikuttaa aktiivisesti, sillä se on osa Suomen maaseutupolitiikan kokonaisuutta.

Eurooppalaisen maaseudun kehittämisen verkosto (ENRD) toimii komission maatalouden ja maaseudun kehittämisen pääosaston alaisuudessa. Se yhdistää maaseudun kehittämisen sidosryhmät EU:n alueella ja edistää maaseudun kehittämisohjelmien tehokasta toteuttamista luomalla ja jakamalla tietoja sekä helpottamalla tietojen vaihtoa ja yhteistyötä.

Euroopan parlamentti (EP) on maaseutuasioissa tasa-arvoinen lainsäätäjä neuvoston kanssa. Parlamentin maatalouskomitea (*Committee on Agriculture and Rural Development*) käsittelee maaseudun kehittämiseen liittyviä asioita. Parlamentissa toimii myös saarialueita, vuoristoja ja harvaan asuttuja alueita edustava yhteistyöryhmä.

Alueiden komitea (AK) tarjoaa alue- ja paikallisyhteisöille mahdollisuuden saada äänensä kuuluviin EU-politiikkojen ja -lainsäädännön laatimisessa. Alueiden komiteaa tulee kuulla aina silloin, kun tehdään uusia ehdotuksia alue- tai paikallistasoon vaikuttavilla aloilla.

Sosiaali- ja talouskomitea (ETSK) toimii siltana EU:n toimielinten ja järjestäytyneen kansalaisyhteiskunnan välillä. Se edistää osallistavaa demokratiaa EU:ssa ja auttaa vahvistamaan kansalaisyhteiskunnan organisaatioiden roolia käymällä vuoropuhelua EU:n jäsenvaltioiden ja muiden maailman valtioiden kansalaisyhteiskuntaa edustavien organisaatioiden kanssa. Komitealla on jaosto (NAT), joka käsittelee maataloutta, maaseudun kehittämistä ja ympäristöä koskevia asioita.

Strategiset maaseutupoliittiset tavoitteet:

- EU:n yhteisessä maatalouspolitiikassa II pilarin alue- ja paikkaperustaisten kehittämistoimien rahoitus kasvaa.
- EU:n koheesio politiikan toimia kohdennetaan aikaisempaa enemmän maaseutualueille.
- Uuden paradigman⁵ mukainen paikkaperustainen kehittäminen sekä monitasoinen hallinta vahvistuvat EU:n maaseutupoliitiikassa.
- Suomalaisen osallistuminen EU:n maaseutupoliitiikan rakentamiseen lisääntyy. Suomalaisvirkamiehiä saadaan lisää EU:n eri toimielimiin ja maaseutuasiantuntijoita tunnustetuiksi lausuntojen ja arviointien antajiksi.

Maaseutupoliitiikan verkoston toimenpiteet:

- EU:n eri toimielinten suomalaisvirkamiehiä ja -poliitikkoja kontaktoidaan tiedonvaihtoon ja heille tarjotaan aktiivisesti tietoa maaseutupoliitiikasta Suomen näkökulmasta. Maaseutupoliitiikan verkoston sähköpostijakelulistalle kutsutaan mukaan suomalaisten europarlamentaarikkojen avustajat ja alueiden komitean jäsenet, jotka toivotetaan tervetulleiksi myös maaseutupoliittisiin tilaisuuksiin.
- Keskustelua EU:n maaseutupoliitiikasta ja sen kehittämisestä aktivoidaan ja laajennetaan suomalaisessa maaseutupoliitiikan verkostossa.
- Euroopassa toimiviin maaseutupoliittista keskustelua ylläpitäviin asiantuntijaverkostoihin osallistutaan aktiivisesti.
- Maaseutupoliitiikan verkoston asiantuntijoiden valmiuksia osallistua Euroopan unionin toimintaan vahvistetaan tutkimuksen, koulutuksen ja henkilövaihdon avulla, jotta kansainväliseen toimintaan osallistuvien määrä kasvaa.
- YTR seuraa Euroopan parlamentin maatalouskomitean sekä saarialueita, vuoristoja ja harvaan asuttuja alueita edustavan yhteistyöryhmän työtä.

---

5 OECD kutsuu integroivaa, paikkaperustaisuutta ja monisektoraalisuutta korostavaa lähestymistapaa maaseutupoliitiikan uudeksi paradigmaksi. Uuden paradigman mukaisessa politiikassa kohteena ovat maaseutualueet ja niiden monet toimijat, väestöryhmät ja elinkeinot ja tavoitteena on alueiden kilpailu- ja toimintakyvyn parantaminen niiden omista lähtökohdista käsin. Maaseudun käyttämättömien mahdollisuuksien ja voimavarojen selvittäminen ja hyödyntäminen ovat keskeisellä sijalla. Maatalouden kehitysedellytyksistä lähtökohtansa ottava vanha paradigma ilmentää edelleen useiden maiden ja Euroopan unionin maaseutupoliittikkaa. Yhä laajemmilla maaseutualueilla tämä näkökulma on kuitenkin osoittautunut riittämättömäksi.

OECD

Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö *OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development)* kokoaa 30 demokraattisen valtion hallitukset käsittelemään yhdessä globalisaatioon liittyviä taloudellisia, yhteiskunnallisia ja ympäristöllisiä haasteita. *OECD:n maaseudun kehittämisohjelma (OECD Rural Development Programme)* on tuottanut vuodesta 1991 lähtien maaseutuun liittyviä analyysejä ja vertailuja.

OECD:n aluekehityskomitean (Territorial Development Policy Committee, TDPC) alainen maaseututyöryhmä (*Working Party on Territorial Policy in Rural Areas, WPRUR*) toimii kansainvälisenä maaseutukysymysten keskustelufoorumina. Työryhmä kokoontuu pääsääntöisesti kerran vuodessa. OECD järjestää laajan maaseutukonferenssin ajankohtaisesta teemasta muutaman vuoden välein.

Strategiset maaseutupoliittiset tavoitteet:

- Uuden paradigman mukainen paikkaperustainen maaseutupoliittikka vahvistuu OECD-maissa.
- OECD:n aluekehityskomitean työohjelmiin sisältyy vahvalla painoarvolla maaseudun laaja-alainen kehittäminen.

Maaseutupoliittikan verkoston toimenpiteet:

- Aluekehityskomitean työohjelmien sisällön laatimiseen vaikutetaan aktiivisesti maaseututyöryhmän kautta.
- Maaseutupoliittikan verkostosta osallistutaan aktiivisesti maaseututyöryhmän työskentelyyn.
- Maaseutupoliittikan verkosto järjestää OECD:n maaseutukonferensseihin suomalaisia asiantuntijoita alustajiksi sekä osallistuu konferensseihin aktiivisesti.
- OECD:n tuottamaa tutkimustietoa hyödynnetään maaseutupoliittikan kehittämisessä.

Yhdistyneet kansakunnat (YK)

YK on maailmanlaajuinen hallitusten välinen yhteistyöjärjestö, johon kuuluu 192 jäsenvaltiota. YK:n järjestöillä on useita maaseutuun kohdistuvia tai kytkeytyviä ohjelmia ja toimenpiteitä. *YK:n Maatalous- ja elintarvikejärjestö (Food and Agriculture Organization, FAO)* käsittelee maaseudun kehitykseen liittyviä kysymyksiä laajasti ja kantaa erityistä huolta maailman ruuantuotannosta, vesi-, kala- ja metsävaroista, ilmastonmuutoksesta, maaseudun elinkeinoista ja maaseudun naisten asemasta.

YK:n kansainvälinen maatalouden kehittämisrahasto (The International Fund for Agricultural Development, IFAD) suunnittelee ja rahoittaa ohjelmia ja hankkeita, jotka tähtäävät ympäristön kannalta kestäväan ruoantuotannon edistämiseen ja köyhyyden vähentämiseen kehitysmaissa.

YK:n kansainvälinen työjärjestö (International Labour Organization, ILO) luo kansainvälisiä työelämän yleissopimuksia ja valvoo niiden noudattamista.

YK:n ympäristöohjelma (United Nations Environment Programme, UNEP) kehittää kansainvälistä ympäristöyhteistyötä ja toimii ympäristöasioissa sekä alueellisella että globaalilla tasolla.

YK:n kehitysohjelma (United Nations Development Programme, UNDP) on YK-järjestelmän keskeisin kehitysyhteistyötä rahoittava ja toteuttava toimija. Se keskittyy erityisesti demokratian ja hyvän hallinnon kehittämiseen, ympäristöuhkien torjuntaan sekä konfliktien ehkäisyyn ja niiden jälkihoitoon. Kehitysohjelmalla on rooli useissa EU:n uusissa jäsenvaltioissa maaseutupolitiikan suunnittelussa ja koulutuksessa.

Kansainvälinen yhteisö laatii vuosittain tavoitteiden jälkeiselle ajalle yhteiset kehitystavoitteet, ns. Post-2015-tavoitteet. Maaseutupolitiikka sekä kaupunkien ja maaseudun vuorovaikutus ovat ratkaisevassa asemassa muun muassa ruoka- ja työllisyyskysymyksissä tulevaisuudessa, joten niiden huomioinen tavoiteasetannassa on keskeistä.

Strategiset maaseutupoliittiset tavoitteet:

- Laaja-alainen ja kestävä maaseudun kehittäminen on yksi näkökulma YK:n monissa työryhmissä ja ohjelmissa tehtävässä työssä.
- Maaseutupolitiikka otetaan huomioon Post-2015-tavoitteissa.
- Uuden paradigman mukainen paikkaperustainen maaseutupolitiikka vahvistuu eri maissa.

Maaseutupolitiikan verkoston toimenpiteet:

- YK:n maaseutuun liittyvissä työryhmissä ja ohjelmissa tehtävää työtä seurataan ja tarjoutuviin yhteistyömahdollisuuksiin hakeudutaan ja osallistutaan aktiivisesti.

Euroopan neuvosto

Euroopan neuvosto on 47 jäsenvaltion muodostama yhteistyö- ja ihmisoikeusjärjestö. Se pyrkii edistämään jäsenvaltioidensa yhtenäisyyttä, suojelemaan ihmisoikeuksia ja moniarvoista demokratiaa, parantamaan elinolosuhteita sekä edistämään inhimillisiä arvoja. Euroopan neuvoston maaseutukampanja vuosina 1987–1988 vaikutti merkittävästi nykymuotoisen maaseutupolitiikan syntyyn ja kehittymiseen Suomessa.

Strategiset maaseutupoliittiset tavoitteet:

- Maaseudun kehittäminen nostetaan uudelleen Euroopan neuvoston asialistalle omana kokonaisuutenaan.

Maaseutupolitiikan verkoston toimenpiteet:

- Maaseutupolitiikan verkostosta seurataan Euroopan neuvoston asialistaa ja otetaan aktiivinen rooli mahdollisen uuden maaseutukampanjan käynnistyessä.

2. Yhteistyö Pohjoismaiden, Baltian ja Venäjän kanssa

Pohjoismailla on monia yhtymäkohtia niin maaseudun haasteissa ja mahdollisuuksissa kuin maaseutupoliittisissa keinoissakin. Kokemusten vaihdolle ja oppimiselle toisen maan käytännöistä on hyvät edellytykset ja lähtökohdat. Pohjoismainen yhteistyö koostuu niin *Pohjoismaiden ministerineuvoston (Nordiska Ministerrådet)* kuin kahdenvälisestä, kolmannen sektorin, kuntien ja tutkijoiden yhteistyöstä. Yhä useammin pohjoismainen yhteistyö laajenee Itämeren alueen yhteistyöksi. Kolmannen sektorin, kuntien ja tutkijoiden yhteistyötä käsitellään myöhemmissä luvuissa.

Pohjoismaiden ministerineuvosto

Pohjoismaiden ministerineuvoston *aluepoliittisen yhteistyöohjelman 2013–2016 (Nordisk samarbeidsprogram for regional utvikling og planlegging 2013–2016)* alaisuudessa toimii neljä alatyöryhmää, joista yksi käsittelee väestörakenteen muutoksen haasteita ja mahdollisuuksia kokonaisvaltaisesti yhdistäen eri politiikanalojen näkökulmia. Työryhmän työssä on mukana maaseutunäkökulma.

Nordregio on Pohjoismaiden ministerineuvoston aluepoliittinen tutkimuskeskus. Se toteuttaa tutkimus-, koulutus- ja hanketoimintaa, joka osaltaan tukee maaseutupolitiikan kehittämistä.

Ministerineuvoston alaisuudessa toimii työryhmiä ja kehittämissohjelmia, joiden valmisteluun ja toteuttamiseen mm. Ruoka-Suomi-teemaryhmä on osallistunut. Teemaryhmä on osallistunut vuosille 2010–2014 suunnatun *Ny Nordisk Mat*-ohjelman valmisteluun ja toiminut ns. kansallisena referenssiryhmänä ohjelman toteutuksessa.

Kahdenvälinen yhteistyö

Kahdenvälistä yhteistyötä tehdään erityisesti Ruotsin kanssa. Yhteistyö sisältää tiedon sekä hyvien käytäntöjen ja toimintatapojen vaihtoa. Venäjän kanssa yhteistyötä on tehty muun muassa Leader-toiminnan käynnistämisessä Laatokan alueella. Yhteistyön tavoitteena on kansalaisyhteiskunnan rakentamisen tukeminen sekä paikallisen kehittämisen vahvistaminen rajan molemmin puolin. Venäjän kanssa tehtävässä yhteistyössä on paljon potentiaalia, jota viisumivapaus helpottaisi. Maaseutupolitiikassa yhteydet erityisesti Viron suuntaan ovat kiinteät niin hallinnossa kuin kansalaistoimijoiden kesken.

Strategiset maaseutupoliittiset tavoitteet:

- Maaseutuasiat nostetaan pysyvästi Pohjoismaiden ministerineuvoston asialistalle, jolloin yhteistyön jatkuvuus, systemaattisuus ja tavoitehakuisuus paranevat.
- Pohjoismaiden, Baltian maiden ja Venäjän yhteistyötä maaseutupolitiikassa vahvistetaan vaiheittain. Yhteistyössä luodaan hallinnon, kuntien ja järjestöjen välille uusia kumppanuuksia.

Maaseutupolitiikan verkoston toimenpiteet:

- Maaseutupolitiikan verkostosta osallistutaan väestörakenteen muutosta käsittelevän työryhmän työskentelyyn ja vaikutetaan tätä kautta pohjoismaisen yhteistyön lisäämiseen ja tiivistämiseen.
- Itämeren alueen maiden vertailua ja benchmarking-tietoa hyödynnetään suomalaisen maaseutupolitiikan kehittämisessä nykyistä paremmin.
- Teemaverkostot osallistuvat omaan teemaansa liittyvään yhteistyöhön eri foorumeilla.

3. Kolmannen sektorin yhteistyö

Kansalaisyhteiskuntaa tarvitaan kumppaniksi maaseudun kehittämisessä. Viranomaisten yhteistyön rinnalla kolmannen sektorin kansainvälinen yhteistyö maaseutukysymyksissä on tärkeää.

Vuonna 1999 perustetussa EU:n toimintaryhmien yhteistyöjärjestössä (*European Leader Association for Rural Development, ELARD*) on jäsenenä yli tuhat maaseudun toimintaryhmää yli 20 maasta. Suomen Leader-ryhmät (55) kuuluvat ELARDiin Suomen Kylätoiminta ry:n kautta. Vuonna 2005 perustettu *European Rural Alliance (ERA)* kokoaa yhteen kansalliset ja eurooppalaiset kansalaisjärjestöt, jotka toteuttavat kokonaisvaltaista ja monialaista maaseudun kehittämistä. ERAn tavoitteena on edesauttaa keskustelua sekä komission että jäsenvaltioiden viranomaisten kanssa. Vuonna 2009 perustetun Euroopan kylätoimintajärjestön (*European Rural Community Association, ERCA*) tarkoituksena on vahvistaa kyläyhteisöjen ääntä kaikkialla Euroopassa. Tavoitteena on, että järjestöön liittyvät kaikki 24 eurooppalaista kylätoimintaliikettä. Vuonna 2013 ERA ja ERCA yhdistivät voimansa uudeksi *European Rural Community Alliance (ERCA)* -järjestöksi, jolla on aiempien järjestöjen tehtävät. Vuonna 1994 toimintansa aloittanut ja vuonna 2008 yhdistykseksi organisoitunut *Hela Norden Ska Leva (HNSL)* on pohjoismainen paikalliseen kehittämiseen ja kansalaisvaikuttamiseen keskittyvä verkosto.

Maaseutuparlamentti on työtapana, joka on levinnyt useisiin Euroopan maihin. Se kokoaa sekä kansalaistoimijat että päättäjät pohtimaan maaseudun ongelmia ja ratkaisuja, sekä vaihtamaan kokemuksia ja oppimaan. Vuonna 2013 maaseutuparlamentti järjestettiin ERAn aloitteesta ensi kertaa Euroopan tasolla ja tarkoitus on, että tulevaisuudessa *European rural parliament* järjestetään joka toinen vuosi Brysselissä tai jossain Euroopan maassa.

International Rural Network (IRN) on virallisesti vuonna 2003 perustettu kansainvälinen järjestö, joka tähtää tiedon ja kokemusten vaihtoon sekä kansainvälisen maaseudun kehittämisverkoston luomiseen. Maaseutuyhteisöjen voimaannuttamista sekä yhteisöjen välistä yhteistyötä hallinnon eri tasojen kanssa eri maissa pidetään tärkeänä.

YTR osallistuu teemaverkostonsa kautta Euroopan maaseutumatkailujärjestön (*European Federation for Farm and Village Tourism, EuroGites*) toimintaan. Järjestön kautta saa tietoa maaseutumatkailun kehittymisestä ja partnerihauista muun muassa kahden vuoden välein järjestettäviin konferensseihin.

YTR osallistuu teemaverkostonsa kautta palvelujen järjestämiseen, valtiontukiin ja kilpailuneutraliteettiin liittyvään eurooppalaiseen keskusteluun muun muassa eurooppalaisten yleishyödyllisten järjestöjen kattojärjestön (*European Council of Associations of General Interest, CEDAG*) kautta ja seuraa alan lainsäädännön muutoksia.

Strategiset maaseutupoliittiset tavoitteet:

- Paikkaperustaiseen maaseudun kehittämiseen tähtäävät kansainväliset järjestöt vahvistuvat ja ne saavat oman tunnustetun roolinsa kansainvälisessä maaseutupoliitikassa.
- Kolmas sektori osallistuu kumppanina EU:n maaseutupoliitiikan rakentamiseen.

Maaseutupoliitiikan verkoston toimenpiteet:

- Maaseutupoliitiikan verkostosta osallistutaan aktiivisesti kolmannen sektorin kansainväliseen yhteistyöhön ja vaikutetaan sen vahvistamiseen.

4. Maaseutukysymykset kehityspoliitikassa

Kehitys- ja maaseutupoliitiikan yhteys on vahva: köyhyyden poistaminen ja ympäristö- ja ruokaongelmien ratkaisut linkittyvät maaseudun kehittämiseen. Useimmissa kehittyvissä maissa maaseutu on edelleen hyvin maatalousvaltainen ja siksi maatalouden ja maaseudun kehitystä ei pidä erottaa toisistaan. Sen sijaan perinteisen ja uuden maaseutupoliitiikan soveltaminen rinnakkain on tärkeää.

Suomen maaseutusektorin kehitysyhteistyö perustuu maiden omiin kehityssuunnitelmiin. Kehitysyhteistyö perustuu paikallisten ihmisten tarpeisiin ja sen toteuttamisessa käytetään osallistavia menetelmiä.

Suomen julkinen sektori osallistuu kehitysyhteistyöhön tekemällä yhteistyötä kumppanimaan julkisen sektorin kanssa. Suomen ulkoasiainministeriö rahoittaa maaseudun kehittämistä tukevia ohjelmia. Kehitysyhteistyön uudentyypisten hankkeiden kohteina ovat muun muassa innovaatioympäristöt ja -järjestelmät. Niiden kehittämisessä maaseutu on noussut tärkeään asemaan ja tarjolla on uusia mahdollisuuksia maaseutupoliitiikan asiantuntemuksen hyödyntämiselle. Lisäksi Suomessa on paljon kansalaisjärjestöjä, joilla on laaja kokemus maaseudun kehittämisestä kehitysmaissa. Yhteistyö tällaisten järjestöjen kanssa on tärkeää.

Instituutioiden välisen yhteistyön instrumentti (IKI) mahdollistaa valtion laitosten ja virastojen osallistumisen kehitysyhteistyöhön. Hankkeiden tavoitteena on valtiollisten toimijoiden, kuten ministeriöiden, laitosten osaamisen vahvistaminen. Korkea-asteen oppilaitosten vahvistamiseen on käytettävissä vastaava instrumentti (IKI HEI). Nämä tarjoavat mahdollisuuden maaseutupoliitiikan vahvistamiseksi eri maissa. Korkeakoulut ovat mukana useissa kehityspoliittisissa hankkeissa ja yhteistyökuvioissa. Yliopistojen UniPID-verkosto (*Finnish University Partnership for International Development*) edistää jäsentensä osallistumista eurooppalaiseen ja kansainväliseen keskusteluun ja rahoitukseen koulutuksen ja tutkimuksen saralla.

Strategiset maaseutupoliittiset tavoitteet:

- Suomalaiset maaseudun kehittäjät ovat aktiivisessa vuorovaikutuksessa kehittyvien maiden maaseututoimijoiden kanssa kumpaakin hyödyttävällä tavalla.

Maaseutupolitiikan verkoston toimenpiteet:

- Maaseutupolitiikan verkostosta hakeudutaan ja osallistutaan aktiivisesti kehitysyhteistyössä tarjoutuviin yhteistyömahdollisuuksiin.

5. Tutkimusyhteistyö

Kansainvälisesti sovellettava tutkimus ja sen hyödyntäminen ovat olennainen osa maaseutupolitiikan valmistelua. Kansainväliset vertailut tuovat hyödyllistä tietoa, jonka pohjalta omaa toimintaa voidaan kehittää ja arvioida. Kansainvälisellä tutkimusyhteistyöllä voidaan parantaa toiminnan vaikuttavuutta ja laatua. Maaseutututkijoilla on useita kansainvälisiä foorumeita ja tutkimusohjelmia.

Suomelle on tärkeää olla mukana maaseutupolitiikan kansainvälisessä tutkimusyhteistyössä. Tämä edellyttää, että resursoinnissa säilyy mahdollisuus kansainväliseen yhteistyöhön osallistumiseen. Kansainvälinen tutkimuskenttä muuttuu yhä kilpailummaksi, ja samalla kasvava osa kansallisestakin tutkimusrahoituksesta sidotaan isoihin kansainvälisiin yhteisrahoituksiin. Näihin yhteisrahoituksiin ja niiden alla oleviin ohjelmiin (kuten eri Euroopan valtioiden tutkimus- ja kehitysohjelmia verkottavat *ERA-NET-hankkeet*) osallistumisesta päättävät kansalliset tutkimusrahoittajat itse (Suomen Akatemia), mutta myös ministeriöt. Jatkossa on yhä tärkeämpää, että esimerkiksi EU:n tieteen puiteohjelmien kansallisista linjauksista vastaavat edustajat määrätietoisesti ehdottavat ja edistävät maaseutuaiheisia rahoituksia, ja vievät Suomen niihin partneriksi.

Sekä tutkijoiden että erilaisissa tutkimusjohdon ja -politiikan tehtävissä olevien tulee aikaisempaa ennakoivammin huolehtia siitä, että Suomen maaseutupolitiikan kannalta merkittävät, kansainvälisestä tarkastelusta hyötyvät aihealueet tulevat tutkimuksen piiriin. Tämä edellyttää sekä Suomen kannalta merkityksellisten aiheiden valmistelua tutkimusohjelmien muotoiluun, että niiden lobbaamista ohjelmien hakujen valmisteluvaiheissa. Lukuisat suomalaiset maaseutututkijat työskentelevät jo kansainvälisissä tutkimusohjelmissa ja yliopistot tekevät yhteistyösopimuksia, mikä antaa tavoitteelle hyvän lähtökohdan. Suomi osallistuu myös pohjoismaiseen tutkimusyhteistyöhön, jossa voidaan niin ikään vaikuttaa merkityksellisten maaseutuaiheiden valikoitumiseen.

Maaseutupolitiikan verkosto kannustaa tutkijoita sekä järjestö- ja hanketoimijoita muodostamaan *Rural Ambassador* -rinkejä, jotta tieto muiden maiden maaseutupolitiikasta ja niihin liittyvästä tutkimuksesta lisääntyisi ja samalla osallistujien valmiudet kansainväliseen toimintaan kasvaisivat. Tärkeitä henkilökohtaisia kansainvälisiä suhteita rakennetaan lisäksi tutkijoiden järjestötyöllä (esimerkiksi ESRS, NJF ja IGU) osallistumalla etenkin oman tieteenalan kansainväliseen toimintaan. Myös *Euracademy*-yhdistyksen *eurooppalainen kesäakatemia* on

toimiva konsepti osaamisen nostamisen, kansainvälisten valmiuksien ja yhteyksien lisäämiseen.

YTR osallistuu teemaverkostonsa kautta aktiivisesti pohjoismaisiin ja eurooppalaisiin matkailututkijaverkostoihin ja niiden järjestämiin tilaisuuksiin muun muassa Suomen matkailututkimuksen seuran kautta. Tietoa hyödynnetään suomalaisen maaseutumatkailun kehittämistyössä sekä välitetään edelleen kehittäjien ja yrittäjien toiminnan tueksi.

YTR luo teemaverkostonsa kautta aktiivisesti yhteyksiä luonnontuotealaa koskeviin eurooppalaisiin tutkimusverkostoihin ja niitä kokoaviin hankkeisiin. Tavoitteena on ajankohtaisen tutkimuksen seuraaminen ja jalkauttaminen suomalaiseen tutkimus- ja kehittämistyöhön, luonnontuotealaa koskevien tutkimusaiheiden esille nostaminen sekä yhteisten tutkimushankkeiden valmistelu. Toiminnalla aktivoidaan alan toimijoita kansainväliseen yhteistyöhön. Uusimman eurooppalaisen luonnontuotealan tutkijaverkoston muodostaa *European Non-Wood Forest Products Network* -hanke (COST Action FP 1203), johon osallistuu toimijoita 27 maasta.

Strategiset maaseutupoliittiset tavoitteet:

- Suomalaiset tutkijat ovat entistä tiiviimmin mukana maaseudun ja maaseutupolitiikan kansainvälisessä tutkimuksessa ja maaseutupolitiikkaan vaikuttavassa tutkimustyössä.
- Suomen maaseutupolitiikalle tärkeät, kansainvälisestä tarkastelusta hyötyvät aihealueet saadaan tutkimuksen piiriin.
- Suomalaisia maaseutuasiantuntijoita saadaan kansainvälisten organisaatioiden tunnustetuiksi lausuntojen ja arviointien antajiksi.

Maaseutupolitiikan verkoston toimenpiteet:

- Maaseutupolitiikan verkosto tarjoaa aktiivisesti suomalaista maaseutututkimuksen ja -politiikan osaamista käyttöön kansainvälisille areenoille.
- Tutkimusohjelmiin valmistellaan ja lobataan Suomen kannalta merkityksellisiä aiheita.
- Rural Studies -opintoihin liitetään osioita kansainvälisistä käytännöistä ja kokemuksista.
- Maaseutupolitiikan verkostosta osallistutaan myös jatkossa aktiivisesti Euracademyn kesäakatemiioihin.

6. Oppilaitosten kansainvälistyminen

Oppilaitosten kansainvälinen yhteistyö on yksi väylä kansainvälistymiseen maaseudulla. Maaseudulla sijaitsevat oppilaitokset voivat vastaanottaa kansainvälisiä opiskelijoita alueelle ja vastaavasti lähettää omia opiskelijoita ulkomaille. Oppilaitosten väliset kansainväliset hankkeet ovat yksi yhteistyön muoto.

EU-ohjelmilla on luotu toimivat yhteistyöverkostot muiden Euroopan maiden kanssa, joten tästä syystä suomalaisten oppilaitosten opiskelijavaihto painottuu

Eurooppaan. Korkeakoulutuksessa suurin rahoittaja on EU:n *Erasmus*-ohjelma, joka laajenee ohjelmakaudella 2014–2020 myös Euroopan ulkopuolisiin maihin. Ammatillisen koulutuksen liikkuvuutta rahoitetaan EU:n *Leonardo da Vinci* -ohjelmalla. *Comenius*-ohjelman avulla tuetaan eurooppalaisten koulujen yhteistyötä ja niiden välistä oppilas- ja henkilökuntavaihtoa. Ulkoasiainministeriön rahoittama *North-South-South Higher Education Institution Network Programme* -ohjelma tukee suomalaisten ja kehitysmaiden korkeakoulujen välisiä yhteistyöhankkeita. Ohjelman pääpaino on opiskelija- ja opettajaliikkuvuudessa. Myös valtion talousarviossa varataan vuosittain määräraha perusopetuksen ja lukiokoulutuksen sekä ammatillisen koulutuksen kansainväliseen toimintaan. Tavoitteena on tukea suomalaisen koulutuksen kehittymistä ja verkostoitumista kansainvälistä toimintaa hyödyntämällä.

Strategiset maaseutupoliittiset tavoitteet:

- Maaseudulla toimivat oppilaitokset ovat aktiivisia kansainvälisessä yhteistyössä niin omien hankkeiden kuin opiskelijavaihdon kautta ja edistävät näin maaseutualueiden kansainvälistymistä.

Maaseutupolitiikan verkoston toimenpiteet:

- Maaseutupolitiikan verkoston toimijat etsivät aktiivisesti maaseudun oppilaitosten kanssa yhteistyömuotoja maaseudun kansainvälistymisen edistämiseksi.

7. Alue- ja paikallistason kansainvälistyminen ja yhteistyö

EU-osarahoitteisen yhteistyön mahdollisuudet

Alue- ja paikallistasolla kehittämistyöhön haetaan ideoita ja innostusta kansainvälisellä yhteistyöllä muun muassa uusien yrittämisen mahdollisuuksien, uusien toimintamallien ja -käytäntöjen sekä kulttuuriyhteistyön kautta. EU:n kehittämisohjelmilla on merkittävä asema alue- ja paikallistason kansainvälisen yhteistyön edistämässä. Ohjelmakaudella 2014–2020 maaseudun kehittämisohjelman EU-osarahoitteisia kansainvälisiä hankkeita voivat rahoittaa Leader-ryhmien lisäksi myös ELY-keskukset. Tämä lisää kansainvälistymisen mahdollisuuksia.

Euroopan unionin paikalliseen maaseudun kehittämistyöhön tähtäävä väline on *Leader*, jonka avulla on mahdollista hakeutua myös kansainväliseen yhteistyöhön. *Leader* sopii hyvin erityyppisille maaseutu- ja kaupunkialueille niin kehittyneissä kuin kehittyvissäkin maissa. Ohjelmakaudella 2014–2020 *Leader*-toimintatapaa voidaan toteuttaa yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen (CLLD) nimellä maaseutu- sekä meri- ja kalatalousrahaston lisäksi myös sosiaali- ja aluekehitysrahastojen kautta.

Paikallis- ja aluetason kansainvälistä yhteistyötä rahoittavia ohjelmia ovat kaudella 2007–2013 olleet myös Euroopan aluekehitysrahastosta rahoitettavan *Euroopan alueellinen yhteistyö* -tavoitteen ohjelmat (EAY, entinen *Interreg*) ja *eurooppalaisen naapurisuuden ja kumppanuuden välineeseen* kuuluneet rajayhteistyöohjelmat

(ENPI CBC). Eurooppalainen alueellinen yhteistyö on tarjonnut rahoitusmahdollisuuksia kolmella eri tasolla: raja-alueilla, suuralueilla (esimerkiksi Itämeren ja Pohjoisen Periferian alueilla) sekä koko Euroopan laajuisesti. EAY-ohjelmien tukemalla toiminnalla on ollut suuri merkitys erityisesti maaseutualueiden yhteyksien edistämässä lähialueiden kanssa. Samalla yhteistyö on vahvistanut osaltaan syrjäisten ja maaseutumaisten raja-alueiden elinvoimaisuutta. Esimerkiksi Ruoka-Suomi-tee-aryhmä on ollut mukana Itämeren ohjelmasta rahoitetussa Baltfood-yhteistyössä (www.baltfood.org), jossa kuuden Itämeren maan 12 toimijaa ovat hyvien käytäntöjen levittämällä tehostaneet elintarvikeyrityksien kehittämistyötä, toteuttaneet yhteisiä koulutusohjelmia yrityksille sekä muun muassa tuottaneet kehittämistyössä tarvittavia työkaluja ja materiaaleja. ENPI CBC -ohjelmat ovat rahoittaneet Suomen ja Venäjän raja-alueiden yhteistyötä ja antaneet myös maaseutukunnille mahdollisuuden hakea uusia elämisen ja yrittämisen mahdollisuuksia rajan ylittävistä yhteyksistä.

Kaudelle 2014–2020 laaditaan uudet EAY- ja ENI CBC -ohjelmat. Uudet EAY -ohjelmat ovat temaattisesti keskittyneempiä kuin edelliset. Useimmissa ohjelmissa painotetaan innovaatio toiminnan vahvistamista, pk-yritysten kilpailukyvyn parantamista, ympäristön suojelemista ja luonnonvarojen käytön tehokkuuden parantamista sekä kestävä liikenteen edistämistä. Lisäksi korostetaan konkreettisten ja mitattavien tulosten aikaansaamista. Näissä puitteissa uudet ohjelmat tulevat edelleen tarjoamaan mahdollisuuksia maaseutualueiden kehittämiseen rajat ylittävän yhteistyön avulla. Uusien ohjelmien toteuttaminen käynnistyy vuoden 2014 lopulla.

ENI CBC -yhteistyöllä on kolme strategista päätavoitetta: 1) Taloudellisen ja sosiaalisen kehityksen tukeminen raja-alueilla, 2) Yhteisiin haasteisiin vastaaminen (esim. ympäristökysymykset, terveys, rikollisuuden torjunta) ja 3) Ihmisten, tavaroiden ja pääoman liikkuvuuden turvaaminen ja edistäminen. Ihmisten väliset suorat yhteydet ("People-to-people" -yhteistyö) on horisontaalinen tavoite, jolla tuetaan edellä mainittuja kolmea strategista päätavoitetta. EAY-ohjelmien tapaan myös ENI CBC -ohjelmat ovat temaattisesti keskittyneempiä kuin niiden edeltäjät. Lopullisia teemavalintoja ei ENI CBC -ohjelmissa ole vielä tehty, mutta valmistelussa ovat nousseet esille pk-yritysten kilpailukyvyn parantaminen, koulutuksen, tutkimuksen, teknologiakehityksen ja innovaatioiden tukeminen, paikalliskulttuuri ja historiallisen perinnön säilyttäminen, ympäristön suojeleminen, liikenteen ja saavutettavuuden parantaminen sekä rajanylitysten sujuvuuden ja rajaturvallisuuden parantaminen. Uusien ohjelmien toteuttaminen pyritään käynnistämään vuoden 2015 alkupuolella.

Ystävyyshuntatoiminta

Suomalaisella ystävyyshuntatoiminnalla on pitkät perinteet. Vuosikymmenten aikana solmitut ystävyys- ja yhteistyösopimukset ovat tarjonneet kuntalaisille mahdollisuuden kansainväliseen yhteistyöhön yleensä Suomen lähialueilla (Pohjoismaat, Viro, Venäjä) sijaisevien kuntien ja kaupunkien kanssa. Ystävyyshuntatoiminnassa on ollut mukana runsaasti maaseutukuntia.

Ystävyyskuntatoiminnan rinnalla on myös muita yhteistyömuotoja, kuten erilaiset verkostot, jotka ovat usein erityisesti pienille kunnille helppo ja edullinen tapa päästä mukaan kansainväliseen yhteistyöhön. Uusien ystävyyskuntasopimusten solmiminen on hiipunut viime vuosina. Lisäksi viimeaikaisten kuntaliitosten myötä ystävyyskuntasuhteita on jouduttu miettimään uudelleen ja priorisoimaan muun muassa päällekkäisyyksien ja taloudellisten seikkojen vuoksi. Silti kuntien ystävyyskuntatoiminnalle on jatkossakin tilausta ja erityisesti temaattinen yhteistyö korostuu tulevaisuudessa.

Kansainvälistyvä kunta – maahanmuuttajat ja tulevaisuuden maaseutu

Maaseudun vetovoimaisuutta maahanmuuton kohteena on mahdollista edistää eriyttämällä kotouttamiskeinoja sekä tarjoamalla tietoa maaseudun työ-, asuin- ja harrastusmahdollisuuksista. Tässä työssä maaseudulla toimivilla järjestöillä on tärkeä tehtävä ja mahdollisuus saada maahanmuuttajia mukaan toimintaansa. Jo maaseudulla asuvat maahanmuuttajat voivat avustaa uuden maahanmuuttajan kotoutumisessa ja viranomaisyhteyksissä.

Kolmannella sektorilla on hyvät mahdollisuudet täydentää viranomaisten palveluita. Vapaaehtoistoiminta on avainasemassa erityisesti maahanmuuttajien sosiaalisen verkoston laajentamisessa koko ympäröivään maaseutuun. Hyvien kotouttamiskäytäntöjen levittämiseen on jo olemassa välineitä, esimerkiksi *Integration Net* -aloite mahdollistaa tiedonsaannin hyvistä kotouttamiskäytännöistä EU:n Leader-ryhmien välillä.

Strategiset maaseutupoliittiset tavoitteet:

- Maaseutumaisilla alueilla on myös jatkossa käytössään sellaisia rahoitusvälineitä, jotka mahdollistavat alue- ja paikallistason kansallisen ja kansainvälisen yhteistyön.
- Kansainvälisten hankkeiden määrä maaseudulla kasvaa.
- Leader-metodi vahvistuu ja sen käyttö laajenee siten, että Leader:sta tulee maaseutupolitiikan keskeisin väline.
- Yhteisölähtöinen paikallinen kehittäminen (ns. Leader-toimintatapa) otetaan eri maissa käyttöön myös meri- ja kalatalous-, aluekehitys- ja sosiaalirahastoissa.
- Ystävyyskuntatoiminnassa sekä temaattisessa yhteistyössä ovat aikaisempaa vahvemmin esillä maaseudun kysymykset (mukaan lukien yrittäjyys).
- Maahanmuutto maaseudulle lisääntyy ja maahanmuuttajat kotoutuvat maaseutuyhteisöihin hyvin.

Maaseutupolitiikan verkoston toimenpiteet:

- Maaseutupolitiikan verkosto toimii aktiivisesti kansainvälisten hankkeiden syntymiseksi maaseutualueilla.
- Maaseutupolitiikan verkosto toimii aktiivisesti Leader-metodin kansallisessa kehittämisessä ja myötävaikuttaa metodin kansainvälisen käytön laajentamiseen.

- Maaseutupolitiikan verkosto vaikuttaa aktiivisesti siihen, että Suomessa yhteisöllä paikallinen kehittäminen otetaan käyttöön myös aluekehitys- ja sosiaalirahastoissa.
- Maaseutupolitiikan verkostosta osallistutaan Euroopan komission *Leader-ala-komitean (Leader subcommittee, LSC)* työskentelyyn ja vaikutetaan tätä kautta metodin vahvistamiseen Euroopassa.
- YTR:n ja Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman valtakunnallisina hankkeina rahoitetaan maahan- ja maallemuuttoa sekä asenteellisia ja toiminnallisia valmiuksia edistäviä kehittämishankkeita.

8. Elinkeinoelämän yhteistyö

Kansainvälistyminen tarjoaa maaseudun yrityksille mahdollisuuden edistää vientiä ja tuontitoimintaa kotimarkkinoita laajemmilla markkinoilla. Pk- ja mikroyritysten kansainvälistymistä voidaan edistää kehittämällä yritysten kansainvälisiä yhteyksiä ja verkostoja, pääomahankintaa ja osaamista sekä yrittäjien, asiantuntijoiden, oppilaitosten ja valtionhallinnon välisellä yhteistyöllä. Mikroyritykset tarvitsevat yritysverkostoja, joissa voidaan yhdessä luoda riittävän houkuttelevia tuotteita ja riittävästi tarjontaa sekä kapasiteettia, jotta kansainvälisille markkinoille kannattaa lähteä yrittämään. Yritysryhmähankkeet ovat hyvä työkalu kansainvälistymisprosessin tukena. Asiantuntijapalvelut yrityksen oman osaamisen ja toiminnan kehittämiseksi, markkinatutkimusten tekemisessä, markkinoinnissa ja ulkomaisten yhteistyökumppaneiden etsimisessä ovat ensisijaisen tärkeitä yritysten kansainvälistymisen edistämiseksi.

Enterprise Europe Network (EEN) on verkosto, joka tarjoaa kansainvälistymis- ja innovaatiopalveluita kansainvälisesti suuntautuneille yrityksille, yliopistoille ja tutkimuskeskuksille. Verkosto tarjoaa mahdollisuuden verkottua kansainvälisten partnereiden kanssa uusien liiketoimintamahdollisuuksien luomiseksi. Se tarjoaa monipuolisen palveluvalikoiman ja vastaa muun muassa EU-asioita koskevasta tiedottamisesta, avustaa yhteistyökumppaneiden haussa sekä tukee kansainvälisissä teknologiansiirtohankkeissa.

Matkailun kansainvälistymisen näkökulmasta oleellista on pitää Suomi saavutettavana lentoteitse sekä varmistaa hyvä liikenteen infrastruktuuri. Kansainvälisillä markkinoilla kansallispuistot ovat merkittävä vetovoimatekijä, joten niitä tulisi hyödyntää luontomatkailussa kansainvälisille markkinoille mentäessä.

Strategiset maaseutupoliittiset tavoitteet:

- Kansainvälistyminen tuo maaseudun yrityksille uusia markkinoita ja mahdollisuuksia.

Maaseutupolitiikan verkoston toimenpiteet:

- Kansainvälistyvien yritysten toimintaedellytykset ja kilpailukyky varmistetaan tarjoamalla erityisesti mikroyrityksille sopivia palveluja ja rahoituselementtejä.

Tässä hyödynnetään Team Finland -verkostoa, kohdennetaan resursseja kasvavien markkinoiden tutkimukseen, tarjonnan tuotteistamiseen verkostomaisesti sekä kansainväliseen markkinointiin.

- Matkailun katto-ohjelmissa (OF, CF, hyvinvointimatkailu, kylämatkailu, kotimajoitus, ruoka & matkailu) autetaan mikroyrityksiä verkostoitumaan ja hyödyntämään kansainvälistymistä tukevia työkaluja. Katto-ohjelmien avulla suunnataan tuotekehitystyötä kansainvälisille markkinoille ja kootaan tuotteet myyntikanaviin.

Tekijät Författare Authors Landsbygdspolitiska samarbetsgruppen (YTR)	Julkaisu-aika Publiceringstid Date Mars 2014 Toimeksiantaja(t) Uppdragsgivare Commissioned by Arbets- och näringsministeriet Landsbygdspolitiska samarbetsgruppen (YTR) Toimielimen asettamispäivä Organets tillsättningsdatum Date of appointment
Julkaisun nimi Titel Title Möjligheternas landsbygd – landsbygdspolitiska helhetsprogrammet 2014–2020	
Tiivistelmä Referat Abstract <p>Landsbygdspolitiska samarbetsgruppen (YTR) godkände det landsbygdspolitiska helhetsprogrammet för åren 2014–2020 den 14 februari 2014. Programmet är samarbetsgruppens verksamhetsprogram och ett verktyg för den breda nationella landsbygdspolitiken.</p> <p>I det landsbygdspolitiska helhetsprogrammet betraktas landsbygden som en oskiljaktig del av den nationella framgången och av samhället. Enligt den vision som identifierats under programarbetet utgör landsbygden en god livsmiljö som uppmuntrar till företagsamhet och skapande. I landsbygdspolitiken betonas stärkande av medborgarsamhället och ökning av delaktigheten. Målet är att utveckling av landsbygden i ännu högre grad än tidigare ska bygga på de kunskaper, det kunnande och det aktiva grepp som de människor och företag som är verksamma där har. I verkställandet av landsbygdspolitiken betonas ett mer intensivt samarbete mellan politiska aktörer, utvecklare, forskare och myndighetsaktörer, företagare samt medborgarsamhället.</p> <p>Helhetsprogrammet har följande fem teman:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Delaktighet och närdemokrati 2) Boende och service 3) Infrastruktur och markanvändning 4) Näringar och kompetens 5) Ekosystemtjänster <p>I programmet ingår dessutom en verksamhetsstrategi för det internationella samarbetet för nätverket för landsbygdspolitik.</p> <p>I anslutning till teman presenteras konkreta åtgärder (sammanlagt 63) och i fråga om samtliga åtgärder nämns de parter som huvudsakligen ansvarar för genomförandet av åtgärden. Det är fråga om förvaltningsövergripande teman och genomförandet av åtgärderna kräver samarbete mellan aktörer på olika nivåer.</p> <p>I samband med beredningen av programmet har samarbetsgruppen ändrat sina handlings sätt och programmet genomförs som ett samarbete mellan alltmer omfattande temanätverk.</p> <p>Publikationen finns också i en svensk version.</p> <p>Kontaktpersoner vid arbets- och näringsministeriet: Regionavdelningen/Ritva Hakkarainen, tfn 029 504 9237, Hanna-Mari Kuhmonen, tfn 029 504 7008, Laura Jänis, tfn 029 504 7111</p>	
Asiasanat Nyckelord Key words helhetsprogram, landsbygdspolitik, landsbygdsutveckling, landsbygd, platsbaserad utveckling	
Painettu julkaisu Inbunden publikation Printed publication ISSN 1797-3554	Verkkajulkaisu Nätpublikation Web publication ISSN 1797-3562
ISBN 978-952-227-831-9	ISBN 978-952-227-832-6
Kokonaissivumäärä Sidoantal Pages 93	Kieli Språk Language Suomi, Finska, Finnish
	Hinta Pris Price 22 €
Julkaisija Utgivare Published by Arbets- och näringsministeriet Landsbygdspolitiska samarbetsgruppen (YTR)	Kustantaja Förläggare Sold by Edita Publishing Oy / Ab / Ltd

Tekijät Författare Authors Rural Policy Committee	Julkaisu-aika Publiceringstid Date March 2014 Toimeksiantaja(t) Uppdragsgivare Commissioned by Ministry of Employment and the Economy Rural Policy Committee Toimielimen asettamispäivä Organets tillsättningsdatum Date of appointment	
Julkaisun nimi Titel Title A Countryside of Opportunities – National Rural Policy Programme 2014–2020		
Tiivistelmä Referat Abstract <p>On 14 February 2014, the Rural Policy Committee approved the National Rural Policy Programme for 2014 – 2020. The programme is the operational programme for the Rural Policy Committee and a tool for extensive national rural policy.</p> <p>The National Rural Policy Programme describes the countryside as an inseparable part of national success and society. According to the vision formulated while drafting the programme, the countryside is a good living environment that promotes entrepreneurship and creativity. Rural policy emphasises civil society and bolstering of participation. The objective is to develop the countryside by focusing more and more on the knowledge, expertise and activeness of the people and companies that operate there. Cooperation between political, developmental and research actors, as well as authorities, entrepreneurs and civil society is more close-knit than previously in the implementation of rural policy.</p> <p>The national policy programme comprises five themes:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Participation and local democracy 2) Housing and services 3) Infrastructure and land use 4) Livelihoods and expertise 5) Ecosystem services <p>The programme also includes an operational strategy for international cooperation of the rural policy network.</p> <p>The themes have been fleshed out with concrete procedures (63 in total), and each procedure includes the names of the key actors responsible for the realisation of the procedure. The themes are cross-administrative and realisation of the procedures will require cooperation between actors at various levels.</p> <p>During drafting of the programme the Rural Policy Committee has also renewed its practices, and the programme will be realised in cooperation with more extensive theme networks.</p> <p>The publication is also available in Swedish (Möjligheternas landsbygd – landsbygdspolitiska helhetsprogrammet 2014–2020).</p> <p>Contact persons at the Ministry of Employment and the Economy: Regional Department/Ritva Hakkarainen, tel. +358 29 504 9237, Hanna-Mari Kuhmonen, tel. +358 29 504 7008, Laura Jänis, tel. +358 29 504 7111</p>		
Asiasanat Nyckelord Key words national policy programme, rural policy, rural development, countryside, place based policy		
Painettu julkaisu Inbunden publikation Printed publication ISSN 1797-3554 ISBN 978-952-227-831-9	Verkkojulkaisu Nätpublikation Web publication ISSN 1797-3562 ISBN 978-952-227-832-6	
Kokonaissivumäärä Sidoantal Pages 93	Kieli Språk Language Suomi, Finska, Finnish	Hinta Pris Price 22 €
Julkaisija Utgivare Published by Ministry of Employment and the Economy Rural Policy Committee	Kustantaja Förläggare Sold by Edita Publishing Oy / Ab / Ltd	

Mahdollisuuksien maaseutu – maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2014–2020

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä YTR hyväksyi 14.2.2014 kuudennen maaseutupoliittisen kokonaisuohjelman vuosille 2014–2020. Ohjelma on YTR:n toimintaohjelma ja kansallisen laajan maaseutupolitiikan väline.

Kokonaisuohjelma korostaa paikallisten olosuhteiden huomioon ottamista maaseudun kehittämisessä ja päätöksenteossa ja maaseutu nähdään erottamattomana osana kansallista menestystä ja yhteiskuntaa. Ohjelmatyössä tunnistetun vision mukaan maaseutu on gritteliäisyyteen ja luovuuteen kannustava hyvä elämisen ympäristö.

Kokonaisuohjelmassa on viisi teemaa, jotka ovat:

- 1) Osallisuus ja lähidemokratia
- 2) Asuminen ja palvelut
- 3) Infrastrukturi ja maankäyttö
- 4) Elinkeinot ja osaaminen
- 5) Ekosysteempipalvelut

Näiden teemojen sisällä toteutetaan 63 erilaista toimenpidettä.

Lisäksi ohjelmaan sisältyy maaseutupolitiikan verkoston kansainvälisen yhteistyön toimintastrategia.

Ohjelmavalmistelu yhteydessä YTR on uudistanut toimintatapojaan ja ohjelmaa toteutetaan entistä laajempien teemaverkostojen yhteistyönä.

Tätä julkaisua myy:

Netmarket

Edita Publishing Oy

www.edita.fi/netmarket

asiakaspalvelu.publishing@edita.fi

Puhelin 020 450 05

Faksi 020 450 2380

Paino:

Edita Prima Oy, Helsinki 2014

Painettu

ISSN 1797-3554

ISBN 978-952-227-831-9

Verkkajulkaisu

ISSN 1797-3562

ISBN 978-952-227-832-6

